

**TÜRKİYE'DE ÖZEL FİNANS
KURUMLARI VE
TÜRK EKONOMİSİNE KATKILARI**

**(Yüksek Lisans Tezi)
Bilgin YILDIRIM**

ESKİŞEHİR, 1993

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DE ÖZEL FİNANS KURUMLARI VE TÜRK
EKONOMİSİNE KATKILARI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Bilgin YILDIRIM /

Danışman: Prof. Dr. Burhan ERDEM

Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphanesi

ESKİŞEHİR, 1993

Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphanesi

4-25
41-44
73-112

Ö Z E T

İslâm Dini'nin koyduğu prensipler çerçevesinde banka işletmeciliği yapan kuruluşlara İslâm Bankası veya Faizsiz Banka denilmektedir.

Günümüzde Faizsiz Banka (İslâm Bankası) veya Faizsiz Bankacılık (İslâm Bankacılığı) uygulaması gittikçe yaygınlaşmaktadır.

Faizsiz Banka'ların doğuşunu hazırlayan dinî, ekonomik ve politik sebepler vardır. Müslüman halkın elinde, İslâm Dini'nde faizin yasak oluşu sebebiyle bilinen banka sistemine gitmeyen tasarrufların değerlendirilmesi, müslüman ülkeler arasındaki sosyal, kültürel, ekonomik ilişkilerin canlanması ve özellikle fon fazlası olan müslüman ülkelerden fon açığı bulunanlara doğru bir akımın gerçekleştirilerek bu ülkelerin iktisadi kalkınmalarına katkıda bulunulması v.s. gibi sebeplerle İslâm Bankaları kurulması kararlaştırılmıştır.

Bu konuda 1940'lı yıllarda başlayan fikir alanındaki gelişmeler uygulama alanında ilk neticesini, 1963 yılında Mısır'da kurulan bir İslâm Bankası ile vermiştir. O yıldan bugüne kadar bir çok İslâm Bankası kurulmuştur ve bugün dünyada çoğu müslüman ülkelerde olmak üzere 37 İslâm Bankası mevcuttur.

Faizsiz olarak, kâr zarar ortaklığı prensibine göre çalışmayı prensip edinen bu kurumların başlıca finans metod ve araçları mudaraba, muşaraka, murabaha ve icaradır. Bunun yanı sıra, günümüz bankalarının diğer tüm işlemlerini de yapmaktadırlar.

Bu kurumların Türkiye'de Özel Finans Kurumu adıyla kurulmasına 1983 yılı sonunda karar verilmiş ve iki Özel Finans Kurumu 1985 yılında ülkemizde faaliyetlerine başlamıştır.

Daha önce bazı girişimlerin olmasına rağmen iki Özel Finans Kurumu'nun 1985 yılında Türkiye'de faaliyete geçmeleri ile birlikte gerçek anlamda faizsiz bankacılık uygulamasının da ülkemizde başlamış olduğu söylenebilir. Bunları 1989 ve 1991 yılında kurulan yeni iki Özel Finans Kurumu izlemiştir.

Bu kurumlar gittikçe gelişmekte, o oranda da Türkiye ekonomisine katkıları artmaktadır. Bunu diğer bankalara göre faizsiz, alternatif finans metod ve araçlarıyla yapmaya çalışmaktadırlar.

Son günlerde Barter (Takas), Risk Sermayesi (Faizsiz Kredi) gibi değişik finansman yöntemlerinin üzerinde durulduğu ve denenmeye çalışıldığı günümüz Türkiye'sinde yedi yıl önce faizsiz esasa göre çalışmak üzere kurulan bu kurumların yerine getirdikleri vazifenin gerek sosyal açıdan gerekse ekonomi açısından büyük öneme sahip olduğu düşünülmektedir.

SUMMARY

Institutions which, operate depending on Islamic principles are called Islamic Banks or Non-Interest Banks.

Nowadays, applications of non-interest bank system have been getting more acceptance, especially in muslim countries.

For the fact that Non-Interest Banks have come into existence, there are several religious, economic and political reasons. It has been decided to set up Islamic Banks in order to make use of the savings that the muslims have in their hands and that do not go into the well-known banking system because of the fact that interest is forbidden in Islamic religion, to improve the social, cultural and economic relations among muslim countries, and to contribute to the economic development of these countries by means of transferring money from the countries that have surplus of funds to the countries which have deficits.

Theoretical developments in this field, that started in 1940s, resulted in an first Islamic Bank in Egypt in 1963. Since then a lot of Islamic Banks have been established and today, there are 37 Islamic Banks in the world, most of them are in Muslim countries.

Main financial methods and means of these institutions which run without interest and based on Profit and Loss-Sharing principle are Mudaraba, Musaraka, Murabaha, and İcara. Therefore, the Islamic Banks, alongside with the activities mentioned above, carry out all the other transactions of today's banking system.

These institutions were decided to be set up at the end of 1983 under the name of Private Financing Institution (Özel Finans Kurumu), and two Private Financing Institution started to operate in Turkey in the 1985.

It could be said that although there were some different attempts. Non-Interest Banking started actually in our country with the establishment of the two PFIs in Turkey in 1985. These two institutions were followed later by two new PFI founded in 1991.

These institutions have been developing gradually and contributing to Turkish Economy more and more. They try to do this by means of Non-Interest, alternative financial means and methods.

In today's Turkey where different finance methods such as Barter and Venture Capital have been tried to be put into practice. although these institutions, which have been running depending on the non-interest principle, are established 7 years ago, it is considered that they have great social and economic importance.

İÇİNDEKİLER

T A B L O L A R	VIII-X
KISALTMALAR	XI-XII
G İ R İ Ş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZEL FİNANS KURUMLARI (FAİZSİZ BANKACILIK-İSLÂM BANKACILIĞI)'NİN NİTELİĞİ VE İŞLEYİŞİ

I. ÖZEL FİNANS KURUMLARI'NIN (FAİZSİZ BANKACILIĞIN-İSLAM BANKACILIĞININ) NİTELİĞİ	4
A. ÖZEL FİNANS KURUMLARININ TANIMI	4
B. FAİZSİZ BANKACILIĞIN TARİHÇESİ	5
1. Genel Giriş	5
2. İslâm Dünyasında Faizsiz Bankacılığın Tarihçesi	6
C. İSLAM BANKACILIĞININ DOĞUŞUNU HAZIRLAYAN SEBEPLER	11
1. Dinî Sebepler	11

2. Ekonomik Sebepler	16
3. Politik Sebepler	18
D. İSLAM BANKALARININ AMAÇLARI VE TÜRLERİ	19
1. İslâm bankalarının Amaçları	19
a) <u>İslâmi Prensiplerin Ekonomik Hayata Uygulanması</u>	19
b) <u>Sosyo-ekonomik Amaçlara Ulaşılmasını Kolaylaştırma</u>	19
c) <u>Dengeli Bir Finans Sistemi Kurma</u>	20
d) <u>Medeniyete Faydalı Bir Kurum Kazandırma</u>	20
e) <u>Diğer Amaçlar</u>	20
f) <u>Kâr</u>	20
2. İslâm Bankalarının Türleri	21
a) <u>Kalkınma Bankaları</u>	21
b) <u>Sosyal Amaçlı İslâm Bankaları</u>	21
c) <u>İslâm Ticaret Bankaları</u>	21
E. FAİZSİZ BANKACILIK VE RİSK SERMAYESİ	22
II. İSLAM BANKACILIĞININ İŞLEYİŞİ	25
A. İSLAM BANKALARININ BAŞLICA FİNANS METOD VE ARAÇLARI	26
1. Mudâraaba	26
a) <u>Sınırlı Mudaraba</u>	28
b) <u>Mutlak Mudaraba</u>	27
2. Muşâreke (Şirket-ül İnan)	31
a) <u>Daima Muşareke</u>	32
b) <u>Azalan Muşareke (Muşareke-i Mütentakise)</u>	33
3. Murabaha	33
4. Kiralama (Leasing, İcara)	35
5. Vadeli Satış (Bey'i Müeccel)	36
6. Selem Satışı Bey'i Selem)	37
7. Muzaraa ve Musakat	37
B. İSLAM BANKALARINDA HESAP TÜRLERİ	38
1. Cari Hesap	38

2. Yatırım Hesabı	38
3. Tasarruf Hesabı	39
C. İSLAM BANKALARININ DİĞER İŞLEMLERİ	39

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÖZEL FİNANS KURUMLARI VE TÜRK EKONOMİSİNE KATKILARI

I	TÜRKİYE'DE FAİZSİZ BANKACILIĞIN TARİHÇESİ	41
	A. GENEL OLARAK	41
	B. DEVLET SANAYİ VE İŞÇİ YATIRIM BANKASI (DESİYAB)	42
	C. KÂR ZARAR ORTAKLIĞI BELGESİ (KZOB)	42
	D. ÖZEL FİNANS KURUMLARI (ÖFK)	44
II	TÜRKİYE'DE ÖZEL FİNANS KURUMLARI	44
	A. GENEL OLARAK	44
	B. AL BARAKA TÜRK ÖZEL FİNANS KURUMU A.Ş.	48
	1. Kuruluşu, Sermayesi ve Kaynakları	48
	2. Şube Sayısı ve İllere Göre Dağılımı	50
	3. İstihdam	50
	C. FAİSAL FİNANS KURUMU A.Ş.	51
	1. Kuruluşu, Sermayesi ve Kaynakları	51
	2. Şube Sayısı ve İllere Göre Dağılımı	51
	3. İstihdam	52
	D. KUVEYT TÜRK EFKAF FİNANS KURUMU A.Ş.	53
	1. Kuruluşu, Sermayesi ve Kaynakları	53
	2. Şube Sayısı ve İllere Göre Dağılımı	54
	3. İstihdam	54
	E. ANADOLU FİNANS KURUMU A.Ş.	54

III. ÖZEL FİNANS KURUMLARININ FAALİYETLERİ	55
A. GENEL OLARAK	55
B. FON TOPLAMA FAALİYETLERİ	56
1. Cari Hesaplar	56
a) <u>Genel Olarak</u>	56
b) <u>ÖFK'da Toplanan Cari Hesaplar</u>	57
2. Katılma Hesapları (Kâr ve Zarara Katılma Hesapları "Mudaraba")	59
a) <u>Genel Olarak</u>	59
b) <u>ÖFK'da Toplanan Katılma Hesapları</u>	60
3. Katılma Hesaplarının Vadeler İtibariyle Dağılımı	61
C. FON KULLANDIRMA FAALİYETLERİ	63
1. Cari Hesaplardan Fon Kullanımı	63
2. Katılma Hesaplarından Fon Kullanımı	63
a) <u>Üretim Desteği Sağlanması</u>	64
b) <u>Kar Zarara Katılma Yöntemi İle Fon Kullandırma</u>	65
c) <u>Kira Akdi</u>	66
3. Toplam Fon Kullanımları	69
4. Fon Kullanımının Sektörlere Göre Dağılımı	70
IV. ÖZEL FİNANS KURUMLARININ ÜLKE EKONOMİSİ İÇİN ÖNEMİ	73
A. ÖZEL FİNANS KURUMLARI VE MALİ SİSTEM İÇİNDEKİ YERİ	73
1. Genel Olarak Mâli Sistem	73
2. Türkiye'de Mâli Sistem	74
a) <u>Genel Olarak</u>	74
b) <u>Bankaların Şube Sayıları, Personel Sayıları ve Özel Finans Kurumları</u>	76
c) <u>Bankaların Mevduatları ve Özel Finans Kurumları</u>	78
d) <u>Enflasyon, Mevduat Faiz Oranları ve Özel Finans Kurumu Kâr Payları</u>	85

B. ÖZEL FİNANS KURUMLARI VE İKTİSADİ KALKINMADAKİ YERİ	90
V. ÖZEL FİNANS KURUMLARININ GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ	100
A. AMAÇLARI AÇISINDAN	100
B. KLASİK BANKA SİSTEMİNDEN FARKLARI	104
S O N U Ç	110
FAYDALANILAN KAYNAKLAR	1-VII
E K L E R	VIII-IX

TABLolar

<u>No.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa No.</u>
1	Al Baraka Türk A.Ş. Sermayesinin Hissedarları (31.12.1987 İtibariyle)	49
2	Faisal Finans Kurumu A.Ş. Sermayesinin Hissedarları (31.12.1990 İtibariyle)	51
3	Faisal Finans Kurumu A.Ş.'nin Yıllar İtibariyle Personel İstihdamı	52
4	Kuveyt Türk EfkaF Finans Kurumu A.Ş.'nin Başlıca Ortakları (31.12.1991 İtibariyle)	53
5	Kuveyt Türk EfkaF Finans Kurumu A.Ş.'de Personel İstihdamı	54
6	Üç Özel Finans Kurumu'nun Yıllar İtibariyle Özel Cari Hesap Adetleri	58
7	Üç Özel Finans Kurumu'nda Yıllar İtibariyle Özel Cari Hesap Tutarları (000 TL.)	58
8	Üç Özel Finans Kurumu'nun Yıllar İtibariyle Toplam Katılma Hesabı Adetleri	60

9	Üç Özel Finans Kurumu'nun Yıllar İtibariyle Toplam Katılma Hesabı Tutarları (000 TL.)	61
10	Kâr ve Zarara Katılma Hesaplarının Vadeler İtibariyle Dağılımı	62
11	Al Baraka Türk A.Ş.'de Plasmanların Türlerine ve Sayılarına Göre Dağılımı (1985-1991)	67
12	Al Baraka Türk A.Ş.'de Proje Türlerinin Toplam Plasman İçindeki Payları (%)	67
13	Üç Özel Finans Kurumu'nun Toplam Fon Kullanımları (1985-1991)	70
14	Al Baraka Türk A.Ş.'nin Sektörlere Göre Plasmanlarının Toplam Plasmanlar İçindeki Payları (%)	71
15	Faisal Finans A.Ş.'nin Sektörlere Göre Plasmanlarının Toplam Plasmanlar İçindeki Payları (%)	72
16	Kuveyt Türk Efkaç Finans Kurumu A.Ş.'nin 1991 Yılında Plasmanlarının Sektörel Dağılımı	73
17	1985-1991 Yılları Arasında Türkiye'de Bankaların Sayısı, Şube Sayıları ve Personel Sayıları	76
18	1985-1991 Yılları Arasında Bankaların Mevduat Adetleri ve Tutarları	78
19	Bankaların Vadeli, Vadesiz ve Toplam Mevduatlarının Yıllar İtibariyle Dağılımı (1985-1991)	79
20	Özel Finans Kurumu Toplam Hesap Adedi ve Bankalar Toplam Mevduat Hesabı Adedinin Gelişimi (1985-1991)	81
21	Özel Finans Kurumu Toplam Hesap Adedi ve Bankalar Toplam Mevduat Hesabı Adedi Artış Oranları (1985-1991)	81

22	Özel Finans Kurumu Toplam Hesap Tutarı ve Banka Mevduatlarının Toplam Tutarlarının Gelişimi (1985-1991)	82
23	Özel Finans Kurumu Toplam Hesap Tutarı ve Banka Mevduatlarının Toplam Tutarlarının Artış Oranları (1985-1991)	83
24	Yıllar İtibariyle Enflasyon Oranlarının Gelişimi (1985-1991)	85
25	1989-1991 Yılları Arasında Mevduat Faiz Oranlarının Gelişimi	86
26	Mevduat Faiz Oranları ve Enflasyon Oranlarının Gelişimi (1989-1991)	87
27	Üç ÖFK'da 100.000 TL.'ye Ödenen Yıllık Kâr Payları (1989-1991) Dönemi Aralık Ayı İtibariyle	87
28	ÖFK Kâr Payları ve Enflasyon Oranlarının Gelişimi (1989-1991)	88
29	Mevduat Faiz Oranları ve ÖFK Kâr Payları Gelişimi	88
30	Özel Finans Kurumlarında Vergi Öncesi Kârların Gelişimi (1985-1991)	102

ŞEKİLLER

<u>No.</u>	<u>Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1	Bir Amerikan Risk Sermayesi Şirketinin İşleyiş Biçimi	24
2	Üretim Desteği	64
3	Kâr Zarar Ortaklığı	65
4	Finansal Kiralama	66
5	1985-1991 Yılları Arasında Üretim Desteği, Finansal Kiralama ve Toplam Proje Sayısının Gelişimi	68
6	Finansal Piyasa İle Tasarruf ve Yatırım Arasındaki İlişki	93

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.y.	: Adı Geçen Yer
A.Ş.	: Anonim Şirket
B.	: Baskı
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviri
DESİYAB.	: Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası
Değ.	: Değişme
IDB.	: İslamic Development Bank (İslâm Kalkınma Bankası)
İ.İ.B.F.	: İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
İSO	: İstanbul Sanayi Odası
İti.	: İtibariyle
KOB.	: Kâr Ortaklığı Belgesi
KZOB.	: Kâr Zarar Ortaklığı Belgesi
K/Z.	: Kâr/Zarar
M.Ö.	: Milâttan Önce
M.S.	: Milâttan Sonra
No	: Numara
Or.	: Oranı
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
ÖFK	: Özel Finans Kurumu
R.G.	: Resmi Gazete
S.	: Sayı
s.	: Sayfa

Sos. Bil. Ens. Der.	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
T.	:	Tarih
T.B.B.	:	Türkiye Bankalar Birliği
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
T.C.M.B.	:	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
T.O.B.B	:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
UC CET	:	Union Of Chambers Of Commerce, Industry, Maritime Trade And Commodity Exchanges Of Turkey
Ün.	:	Üniversite
v.b.	:	ve benzeri
v.s.	:	vesayire
Ya.	:	Yayını

GİRİŞ

İslâm Bankacılığı veya Faizsiz Bankacılık SAMA¹ tarafından “İslâm’ın koyduğu ve teyid ettiği prensipler çerçevesinde banka işletmeciliği yapmak” şeklinde tanımlanmaktadır.

İslâm Bankası ise, İslâm Bankacılık uzmanlarının üzerinde ittifak ettikleri bir genel tarif olmamakla birlikte: “İslâm Bankası, bankacılık işlemlerinin İslâm ekonomisi esaslarına uygun olarak yapan bir kuruluştur.” şeklinde tarif edilebilmektedir. Kısacası, İslâm Bankası mâli bir kuruluştur. Sahibi ya bir şahıs olur, ya da bir ortaklık şeklinde yahut da, diğer müessese tiplerinden biri olabilir².

İslâm Bankacılığı gerekli midir? Bu soruya iki ana istikamette cevap verilmektedir. Birincisi: Madem ki, İslâmiyet cihan şümul (universal) bir dindir, o halde, insanların, İslâmiyet’in ana prensiplerine aykırı olmayan ihtiyaçlarını ve bu arada insanların bankalardan bekledikleri hizmet ve menfaatleri de düzenlenmiş olmalıdır veya düzenlenmesinde bir aykırılık olmamalıdır. İkincisi: Günümüzün bankalarının yaptıkları işlemler sadece faizle kredi vermek değildir, onun yanında 20’den fazla daha işlem yapmaktadırlar ve bunların çoğunun faiz ile ilgisi yoktur. Bu 20’den fazla işlem, madem ki, insanların bir ihtiyacını gideriyor o halde faiz

---

¹ SAMA (Saudi Arabian Monetary Agency) Suudi Arabistan Para Ajansı: Suudi Arabistan’daki yerli bankaların üyesi olduğu para-banka politikalarının yönetiminden sorumlu M.B. statüsündeki kuruluştur. Bkz.: Cihangir AKIN, *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*, İstanbul, 1986, s.110 dipnot 6.

² Servet ARMAĞAN, *Ana Hatlarıyla İslâm Ekonomisi*, İstanbul, 1991, s.36.

şüphesinden uzak bir şekilde düzenlenmesi gerekir. Meselâ, paraların muhafazası, para havalesi, döviz işlemleri, vb. İslâmi esasa göre düzenlenmesi bir ihtiyaçtır ve gereklidir ³.

Günümüzde Faizsiz Banka deneyimi yaygın bir uygulamanın ilk aşamasında bulunmaktadır. Başta halkı müslüman olan bazı ülkeler olmak üzere batının belli başlı finans merkezlerinde çeşitli isimler altında Faizsiz Banka'lar kurulmuş veya kuruluş çalışmaları sürdürülmektedir. Ülkemizde de özel finans kurumları adı altında bankacılık işlevlerini yerine getirmek amacıyla bazı kurumlar faaliyetlerini sürdürmektedirler⁴.

Türkiye'de de Özel Finans Kurumları adıyla ilk olarak 1985 yılında 2 Faizsiz Banka faaliyetlerine başlamıştır. Bunları 1989'da üçüncüsü ve 1991 yılında da dördüncüsü izlemiştir.

Ekonomik hayatta önemli bir faktör olan faizin hadlerindeki değişiklikler, kârlar, tüketim, yatırım, ekonomik büyüme, enflasyon gibi çok sayıda ve çeşitli konularda etkiler meydana getirmektedir. Faiz hadlerinin bu niteliğinden dolayıdır ki ekonomi politikasını yürütenler elinde faiz hadleri, belli amaçlara varmak için kullanılan bir araçtır. Faiz hadlerinin azaltılıp çoğaltılması ile ekonomide bazı neticelerin doğması beklenmektedir ⁵.

Kredi faiz oranlarının yüksek olması veya yükseltilmesi kredi talep edenleri zor durumda bırakmaktadır. Bir müteşebbisin projesini gerçekleştirmek yani yatırım yapmak için kredi talebinde bulunduğunu düşünürsek kredi maliyetlerinin bugün Türkiye'de yüzde yüzlere varması hatta aşması dolayısıyla ya yatırımdan vazgeçecek ya da bu maliyeti kabul ederek krediyi alacak ve yatırımı finanse edecektir. Bu maliyet elbetteki üretilen ürünün bedeli içinde olacaktır ve tüketiciye yansımacaktır. Böylece ortaya maliyet enflasyonu çıkacaktır. Fiyatların artması durumunda tüketici ürüne olan talebini azalttığı takdirde üretici firmanın ürünü ya elinde kalacak ya da az bir miktar satabilecek dolayısıyla kârı düşecek ve belki de kâr elde edemeyecektir. Müteşebbisin yüksek kredi faizleri karşısında yatırım yapmaktan vazgeçtiği varsayılırsa bu durumda yatırımlar azalacak ve dolayısıyla milli gelir azalacak ve kişi başına düşen

³ A.g.e., s.33-34

⁴ Arif ERSOY, "Faizsiz Banka ve İşlevleri", **Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli (Faizsiz Kredileşme Sistemi)**, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Ya.12, İstanbul, 1987, s.1.

⁵ Nevzat YALÇINTAŞ, "Yüksek Faizler ve İşsizlik", **Para Kredi Dergisi**, S.3(5 Ocak 1992), s.20.

gelirin artması demek olan ekonomik büyüme de böylece yükselemeyecektir. Görüleceği gibi kredi faiz hadlerinin yüksek olmasının olumsuz etkileri, burada belirtilenlere göre zincirleme olarak ortaya çıkmaktadır.

İslâm Bankaları'nın veya ÖFK'ların önemi bu noktada da belirginleşmektedir. Çünkü bu kurumlar nakdi kredi vermemekte, faizsiz esasa göre yani kâr/zarar ortaklığı esasına göre fon toplamakta ve fon kullanılmaktadır. Bu kurumların faaliyetlerinde riskin, mudi, banka ve müteşebbis arasında karşılıklı paylaşımı sözkonusudur. Diğer finans türlerine göre bu kurumların finans metod ve araçları bir alternatiftir.

Bu tez çalışmasının konusu Türkiye'deki ÖFK'larının faaliyetleridir ve çalışma iki bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölümde konunun teorik yönünün verilmesi gerektiği düşüncesinden hareketle İslâm Bankacılığı veya Faizsiz Bankacılığın niteliği nedir, nasıl işler sorularının cevabını bulmaya yönelik olarak İslâm Bankacılığı'nın tanımı, tarihçesi, doğuşunu hazırlayan sebepler, amaçları, türleri, başlıca finans metod ve araçları ve hesap türleri ile diğer işlemleri incelenmiştir.

İkinci bölümde ise Türkiye'deki Faizsiz Bankaların veya Türkiye'deki adıyla ÖFK'ların kuruldukları günden 1991 yılı sonuna kadar, faaliyetleri ve ülke ekonomisi için önemi incelenmiş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZEL FİNANS KURUMLARI (FAİZSİZ BANKACILIK-İSLÂM BANKACILIĞI)'NİN NİTELİĞİ VE İŞLEYİŞİ

I. ÖZEL FİNANS KURUMLARI'NIN (FAİZSİZ BANKACILIĞIN -İSLAM BANKACILIĞININ) NİTELİĞİ

A. ÖZEL FİNANS KURUMLARI'NIN TANIMI

Yurt dışında Özel Finans Kurumları'na benzer kurumlar “İslâm Bankaları” adı altında faaliyet göstermektedirler ⁶. Faisal İslamic Bank of Bahrain E.C.⁷ ve İslâm Kalkınma Bankası örneğinde olduğu gibi.

İslam Bankacılığını bilinen günümüz bankacılığından ayıran başlıca unsur, muhteva ve yapı değişikliğidir ⁸. İslâm Bankaları veya Özel Finans Kurumları günümüz bankalarına göre farklı temel esaslara

---

⁶ Necdet DURAKBAŞA, “Özel Finans Kurumları Hakkında”, *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Ekim 1985, s.38.

⁷ Faisal Finans Kurumu A.Ş., *Faaliyet Raporu*, 1990, s.24.

⁸ Sabahaddin ZAIM, *İslam-İnsan Ekonomi*, İstanbul, 1992, s.78.

dayanmaktadırlar. Bu temel esaslardan biri ve en önemlisi İslâm Dininde faizin her türünün yasak oluşudur. Dolayısıyla Özel Finans Kurumları veya İslam Bankaları, Faizsiz Banka olarak da isimlendirilir.

Ancak faizsiz esasa göre çalışmak bu kurumların (İslâm Bankalarının-Faizsiz Bankaların) dayandığı tek temel esas değildir. Burada şu noktaya dikkat edilmesi gerekir ki; her “İslâm Bankası” faizsiz bankadır, fakat her faizsiz çalışan banka İslâm Bankası demek değildir. Çünkü bir işlemin sadece faizsiz olması onun İslami prensiplere uyması için yeterli değildir. Başka bir ifadeyle “İslâm Bankacılığı” faaliyetlerinde tek yasak olan husus veya dikkat edilmesi gereken esas faiz değildir ⁹.

Kısaca bu kurumlar (veya İslâm Bankaları veya Faizsiz Bankalar) için faizsiz çalışmak gerekli şart ancak yeterli şart değildir.

Faizsiz Bankacılığın veya İslâm Bankacılığının mutlaka bir tanımını vermek gerekirse SAMA¹⁰ nın açıkladığı tanım verilebilir. Bu tanıma göre İslâm Bankacılığı, “İslâmın koyduğu ve teyid ettiği prensipler çerçevesinde banka işletmeciliği yapmak” tır. Buna göre İslâm Bankaları, İslâm Dini'nin prensiplerine uygun olarak bankacılık faaliyetlerini yerine getiren mâli kuruluşlardır.

B. FAİZSİZ BANKACILIĞIN TARİHÇESİ

1. Genel Giriş

Faizsiz bankacılığın başlangıcının M.Ö. 2123-2081 arasında Babil'de hüküm süren Hammurabi'ye kadar uzandığı ifade edilmekte ve eski Babil'de banka mabetlerin faizsiz yatırımın ilk örneklerini geniş ölçüde verdiği belirtilmektedir ¹¹. Babillilerdeki uygulamadan hareketle ilk bankaların tapınaklar, ilk bankacıların da din adamları olduğu söylenmektedir ¹².

⁹ Cihangir AKIN, *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*, İstanbul, 1980, s.110.

¹⁰ SAMA (Saudi Arabian Monetary Agency) Suudi Arabistan Para Ajansı: Suudi Arabistan'daki yerli bankaların üyesi olduğu para-banka politikalarının yönetiminden sorumlu M.B. statüsündeki kuruluştur. Bkz.: AKIN, s.110 dipnot 6.

¹¹ AKIN, s.110-111.

¹² Sabri ORMAN, “Modern İktisat Literatüründe Para, Kredi ve Faiz”, *Para, Faiz ve İslam*, İslami İlimler Araştırma Vakfı Ya.:11, İstanbul, 1992, s.54.

Daha sonraki yüzyıllarda bankacılık hizmetlerinin mabetlerin tekeline çıktığı, ticaretle meşgul bazı zengin (yahudi) ailelerin eline geçtiği görülmüştür. M.Ö. 600-465 Fırat kıyısında "Egibi" ve "Murashu" ailelerinin bunların en meşhurları olduğu belirtilmektedir. Bu yahudilerin büyük ölçüde faizsiz kredi verdikleri de kaydedilmektedir. Ancak Tevrat'taki yasağa rağmen tarihin her döneminde yahudiler tarafından yaygın faizli işlemlerin rahatlıkla uygulandığı bilinmektedir.

M.S. 1118'de Hıristiyan hacıların mal ve canını korumak için kurulmuş olan Temple mezhebi ve mensubu olan "Templiler", yapılan bağışlarla büyük ölçüde servet ve nüfuz sahibi olmuşlar, Avrupa'da 1000'den fazla şubeleri olan bu gizli kuruluş askeri ve ticari amaçlar için faizsiz kredi vermiştir.

Rönesans ve reform hareketleri mali kapitalizmle birlikte kilisenin etkisini azaltıp faizi mali işlemlerin ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Daha sonra Avrupa'da üyeleri arasında faizin alınmadığı, XVII. yüzyılda Batı Avrupa'da pek yaygın olan ve tasarruf bankalarının temelini teşkil eden "dostluk cemiyetleri" ve "yardım cemiyetleri" faizsiz finansman kurumu olarak gösterilebilmektedir. 1793 sonrası İngiltere'de 7000'den fazla dostluk cemiyetinin olduğu belirtilmektedir. Bununla beraber XIX. yüzyıldan önceki tasarruf teşekküllerinin hepsi birer banka olmaktan çok birer yardım kurumu olarak görülmektedir.

Bundan başka İngiliz bankacılığında önemini halen koruyan ve kısmen kâr dağıtımını esasına göre çalışan tröstlerin (Investment Trust) Faizsiz Banka ile benzerlik ve yakınlığına işaret edilmektedir¹³.

2. İslam Dünyasında Faizsiz Bankacılığın Tarihçesi

İslâm Dünyasında banka hizmetlerinin ilk rağbet gördüğü dönemin Abbasiler devri olduğu belirtilmektedir. O dönemde harp, müsadere vs. ile elde aşırı bir ganimet ve servet birikmiştir. Abbasiler devrinde tıbbi hizmetlerde Hıristiyanlardan yararlanıldığı gibi, mâli işlerde de en etkin hizmet veren Yahudilerden yararlanmakta mahsur görülmemiştir.

IX. yüzyıl sonuna doğru müslüman halife tarafından gümüş dirhem, tamamıyla altın standartlarına dönüştürülmüş ve sikkelerin kalp olup

¹³ AKIN, s.110-111.

olmadığı veya tağşiş durumunu incelemek için Beytül Mal (Devlet Hazinesi) idaresinde bu işin üzerine olan “Şahbaz” denen bankerlere yer verilmiştir. Görevleri daha sonra ayrıntılı olarak belirtilmiş “Divanal-Şahbazah” kurulmuştur. Bu divana üye olanlar yetkili bir banka gibi bölgesinde kendisine tahsis edilen devlet gelirlerini toplar ve hükümete etraflı bir raporla (khatmal) bildirilirdi. Genellikle tacir olan “Şahbazlar” ın devlet hazinesi boşaldığı zaman ona faizsiz borç verdikleri de belirtilmektedir.

Kısaca İslâmda “Kredi avansları veya mevduat yaratma” nın uygulamada hiçbir şekline müsaade edilmediği, bankerler bizzat aracı değil tacir olduklarından dolayı mudaraba bazında para topladıkları ve yatırımlara gittikleri ve yeri gelince de devlete faizsiz borç verdikleri belirtilmektedir. Bütün bu mâli işlemlerin gerek devlet yetkililerince, gerekse toplum tarafından dikkatlice izlendiği ve kontrol edildiği de ifade edilmektedir.

Osmanlılarda Tanzimattan önceki dönemde mâli piyasalarda yahudiler başta olmak üzere azınlıktan sarraflar piyasaya hakimdi. Sarraflar para bozma işleri yanında başkalarının paralarını da işletir, poliçe alım satımı ve ikrazatla da uğraşırlardı. Büyük sarrafların en büyük kazanç kaynağını Osmanlı sarayı ve hazine ile olan mâli ilişkileri oluştururdu. Bu sarraflar devletin zora düştüğü dönemde yüksek faiz oranları uygulamışlardır. Bunlara ileri gelenlerinin iş yerlerinin Galata'da bulunması sebebiyle “Galata Sarrafları” son devirde ise “Galata Bankacıları” adı verilmiştir.

İslâm tarihinin para işlemlerine çok kısa da olsa değinilen 1000 yıla yakın önemli bir bölümünde modern anlamda faizsiz bankacılığa örnek alınacak mali bir kurumun izlerine rastlanmamaktadır. Ayrıca, çoğu kez görünüşte faizsiz işleyen mali mekanizma dahi azınlıkların ve yabancıların eline terk edilmiş olduğundan İslam dünyası bugüne kadar mali ve iktisadi işleri ciddiyetle yerine getirecek ve izleyecek sağlam bir sosyal alt yapıya kavuşamamanın sıkıntısını çekmiş ve çekmektedir ¹⁴.

İslâm Bankacılığı alanında gerek teori gerekse uygulama açısından yapılan çalışmalar, özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkmıştır. Bu zamana kadar geçen yaklaşık 1400 yıl boyunca, İslâm toplumlarının ekonomik yaşamlarını düzenleyen ve bankalar yerine büyük ölçüde bankacılık fonksiyonlarını yerine getiren kurumlar; “Para Vakıfları” ve “İslâmi İş Ortakları” olmuştur.

¹⁴ A.g.e., s.111-113.

Yukarıdaki kurumlardan İslâmi İş Ortakları ile modern İslâm bankaları arasında güçlü bağlar bulunduğu ifade edilmektedir. Özellikle klasik İslâmi İş Ortaklıkları'ndaki "i'mal fihi bi'r-râika" kavramının yapı itibarıyla modern İslâm bankalarının iskeletini oluşturduğu belirtilmektedir.

İktisat tarihinde en iyi bilinen ve en geniş anlamda kullanılan İslâmi İş Ortaklığı türünün "mudaraba" olduğu bilinmektedir. Mudaraba ortaklığı; mekân açısından tüm İslâm dünyası ve Avrupa, zaman açısından da eskiden günümüze kadar uzanan bir uygulama olarak yapılagelmiştir¹⁵.

Nitekim, Osmanlı Şeriye Sicilleri'nde yapılan araştırmalar bu ortaklıkların sadece fıkıh kitaplarında kalmayıp geniş şekilde uygulandığını da göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda, 17. yüzyıl Bursa'sında, şeriye kayıtlarında İsraili tarihçi Haim Gerber 32 adet mudaraba sözleşmesi tespit etmiştir. Gerber'e göre mudaraba, bu dönemde Bursa'da uygulanmakta olan sözleşme tiplerinden en önemlisi olmuştur¹⁶.

Yine de düşünülen anlamda Faizsiz Bankacılık hareketinin fikir ve uygulama plânına çıkması için son çeyrek yüzyılın beklenmesi gerekecektir. Hareketi ilk olarak fikir plânında ortaya koyan, Pakistanlı düşünürlerdir. Faizsiz bankacılık konusunda ilk araştırmayı özel olarak yapan kişi profesyonel bir iktisatçı olan Muhammed Uzair'dir. Muhammed Uzair bu araştırmasını 1955'de yapmıştır¹⁷.

Ancak bundan daha da önceleri, modern bankacılığın faiz esası yerine kâr ortaklığı esasına dayalı olarak ele alınması ve yeni baştan İslâmi prensiplere göre kurulması gerektiğinin ilk işaretleri "Faiz Nazariyesi ve İslâm" adlı eseriyle Prof. Kureşi'de, "İslâma Göre Bankacılık" adlı eseriyle Naim Sıddıki'de ve "İslâm İktisadı: Mukayeseli Bir Tetkik" adlı eseriyle Prof. Mahmud Ahmed'de görülmektedir. 1940'lı yılların sonlarına doğru gelişen bu eğilimi 1950'de Ebu'l-A'la el

¹⁵ Bkz.: Tansu ÇİLLER-Murat ÇİZAKÇA, "Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri", ISO Araştırma Dairesi Ya. No: 1989/7, İstanbul, 1989, s.9. Zikreden: Asım ÇELİK, "Bir Finans Sistemi Olarak İslâm Bankacılığı ve Dünyadaki Uygulaması", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.4(1990), s.130-131.

¹⁶ Bkz.: Tansu ÇİLLER-Murat ÇİZAKÇA, A.g.e., s.6.8. Zikreden: ÇELİK, A.g.e., s.130-131.

¹⁷ AKIN, s.111-113.

Mevdudi'nin "Faiz" adlı eserinde açıkladığı görüşleri izlemektedir ¹⁸.

Fikir plânındaki gelişmeler uygulama alanında ilk neticesini 1963 yılında Mısır'da kurulan bir İslâm Bankası ile vermiştir. İlk İslam Bankası 1963'de Mısır'da Nil kenarında Myt-Ğamr'da Suudi Arabistan Kralı Faysal'ın da yardımıyla tekstil endüstrisini finanse etmek için ilk İslâmi tasarruf bankası olarak kurulmuş, açtığı 9 şube ile kısa bir sürede yerli halkın güvenini kazanarak topladığı büyük mevduat hacmi sayesinde yüksek kârlar elde etmiş buna rağmen 1977'de kapanmak zorunda kalmıştır ¹⁹.

"Bu faizsiz bankacılık deneyi, Nil deltasına bağlı olan köylerin tasarruf ve yatırım eğilimini büyük ölçüde artırmıştır ²⁰."

Ayrıca İslâmi tasarruf bankası niteliğindeki bu ilk faizsiz banka, tasarruf ve yatırım alanında tesis edilecek faizsiz mâli bir kurumun da kârlı ve başarılı olarak çalışabileceğini ilgilenenlere gösteren iyi bir örnek olmuştur.

1970 yılında Suudi Arabistan'ın Cidde kentinde biraraya gelen İslâm devletleri dış işleri bakanlarının yaptığı toplantı; tüm İslâm ülkelerini İslâm prensipleri çerçevesinde ekonomik işbirliğini teşvik ve güçlendirmeye, ilmi ve kültürel alanlarda karşılıklı yardımlaşmaya yapılan bir davetle sona erdi. Karachi'de yapılan bundan sonraki konferansta Mısır ve Pakistan Milletlerarası bir İslâm Bankasının kurulmasının uygun olduğu görüşünü ileri sürdüler.

Daha sonra 1973 yılında Kahire'de S.Arabistan, Libya, Ürdün, Sudan, Fas, Yemen, İran, Afganistan, Pakistan, İndonezya, Malezya, Türkiye ve mâli temsilcilerinden oluşan bir komite İslâmi bir ekonomik sistemin geliştirilmesi ve mevcut sermaye fazlasından, İslâm dünyası içinde istifade edilmesini öngörmüşlerdir. Hemen arkasından komite bu tavsiye kararını ilan etmiştir. Böylece bu komite modern İslâm Bankacılığı'nın da temellerini atmıştır.

Bundan sonra İslâm dünyasında bir dizi İslâm Bankası'nın kurulduğu

¹⁸ İsmail ÖZSOY, *Türkiye'de Özel Finans Kurumları ve İslam Bankacılığı*, İstanbul, 1987, s.100.

¹⁹ AKIN, s.113.

²⁰ M. A. MANNAN (Çev. Bahri ZENGİN-Tevfik ÖMEROĞLU), *İslam Ekonomisi*, B.4, İstanbul, 1980, s.323.

görülmektedir. 1971 yılında Kahire/Mısır'da kurulan Nasır Sosyal Bankası (Nasser Social Bank) bunlara dahil edilmekte ancak genellikle 1975'de kurulan Dubai İslâm Bankası (Dubai Islamic Bank) sanayi, tarım ve emlak gibi önemli alanları finanse eden İslâm Bankaları'nın ilk örneği olarak kabul edilmektedir.

Bunlardan, dünyada İslâm Bankacılığı konusunda sesini duyuran en önemli kuruluş 1975 ekiminde Cidde'de kurulan ve zaten adı üzerinde, bir kalkınma bankası niteliğinde olan İslâm Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank)'dır. Bugün halâ faaliyetlerini devam ettiren bu banka İslâm Konferansı Teşkilâtına üye ülkelerin ekonomik kalkınma programlarını İslâm prensipleri çerçevesinde destekleyen öncü bir kuruluştur. Bu bankanın da kurulmasında Kral Faysal'ın teşebbüs ve desteği önemlidir.

Kral Faysal'ın ölümünü izleyen yıllarda 1977 sonlarına doğru Kahire'de onun adıyla anılan Mısır Faysal İslâm Bankası (Faisal Islamic Bank of Egypt) kuruldu ve halen Prens Muhammed Al-Faisal'ın başında bulunduğu Faisal Group Avrupa ve İslâm dünyasında 30 Faizsiz Bankanın yönetimini elinde bulundurmaktadır ²¹.

Bütün bu gelişmelerden sonra bugün dünya üzerinde 37 İslâm Bankası kurulmuş vaziyettedir ve faaliyetlerini devam ettirmektedirler. Bu İslâm Bankalarından 3'ü Türkiye'dedir ve "Özel Finans Kurumu" adıyla faaliyet göstermektedirler ²².

İslâm Bankaları'nın 29 tanesi İslâm Devletlerinde, 8 tanesi ise gayri müslim devletlerdedir. İslâm Bankalarının bulunduğu müslüman olmayan devletler İsviçre, Lüksemburg, Danimarka, Filipinler, İngiltere (2 tane), Güney Afrika ve Bahama Adaları'dır. Bununla beraber, Müslüman olup da, İslâm Bankası'na sahip olmayan devletler de vardır ve sayıları 26'dır. Meselâ Afganistan, Irak, Suriye, İki Yemen ve Libya gibi ²³.

²¹ AKIN, s.114.

²² Türkiye'deki Özel Finans Kurumları'nın sayısı 06.11.1991'de faaliyete geçen Anadolu Finans Kurumu A.Ş. ile 4'e yükselmiştir.

²³ Servet ARMAĞAN, *Ana Hatlarıyla İslâm Ekonomisi*, İstanbul, 1991, s.37.

C. İSLAM BANKACILIĞININ DOĞUŞUNU HAZIRLAYAN SEBEPLER

İslâm Bankacılığının doğuşunu hazırlayan sebepler dinî sebepler, ekonomik sebepler ve politik sebepler olmak üzere başlıca üç başlık altında incelenebilir.

1. Dinî Sebepler

İslâmi ilimler içinde, Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması için tefsir ve Hz. Muhammed (S.A.V)'in söz ve davranışlarının izahı ve hayatını örnek almak için hadis, siyer ilimleri ele alınmıştır. Büyük âlimler, insanların karşılaştıkları meselelere doğrudan doğruya Kur'an-ı Kerim ve hadislerde rastlanmıyorsa, Kur'an ve hadislere dayanarak kıyas yoluyla meselelere çözümler getirmişler, içtihatlarında bulunmuşlardır. Bazı konularda anlaşmazlıklar ortaya çıktığı zaman yine büyük âlimlerin fikir birliğine vardıkları noktalarda icma-ı ümmet meydana gelmiştir. Böylece İslâm Hukuku'nun da temel dört kaynağı meydana gelmiştir ²⁴.

İslâm'a göre, yukarıda sayılan dört temel kaynağa dayanarak müslüman kişinin günlük yaşamında, hayatının yalnız inanç, ibadet ve ahlâk cephesinde değil, sosyal, beşerî, iktisadî bütün cephelerinde İslâm'ın koyduğu bütün esaslara uyması gerekmektedir ²⁵.

İslâm hayatın her safhasını kapsayan bir bütündür. İktisadî prensipler ve meseleler de bu entegre bütünün bir parçasıdır. İslâm'da iktisadî konular, toplumun diğer meselelerinden ayrı ve bağımsız olarak ele alınmaz, iktisadî davranış, insan hayatının bütünlüğü içinde ele alınır ²⁶.

İslâm Dinî'nin iktisadî hayatta uyulmasını istediği prensiplerden bir kaçışöyledir:

Her müslüman hayatını sürdürmek için çalışmak zorundadır. Hiç kimse üretici bir gayret sarfetmeden ve sonuçta bir riske katlanmadan kazanç yada mükâfata hak kazanamaz. Başka bir ifadeyle, gayretsiz

²⁴ ZAİM, s.120-121.

²⁵ ÖZSOY, s.69.

²⁶ ZAİM, s.124.

gerçekleşen her kazanç haksızdır. Sahibine risksiz veya herhangi bir gayreti olmadan kazanç sağlayan veya zarar veren her iş gayret yada teşebbüs de haksızdır ²⁷.

“Hz. Muhammed (S.A.V) bir hadisiyle kişinin çalışmasını, üretimde bulunmasını ve ailesini geçindirmesini Allah yolunda cihad etme veya gündüzleri oruç, geceleri de namazla geçirme ile bir tutmuştur.” Buradan emeğin üretime yöneltilmesinin ibadet etmek kadar önemli sayıldığı neticesi çıkarılabilmektedir ²⁸.

İslâm'a göre insanlar parayı ya da diğer fertlerin ihtiyacı olan malları iddihar etmemek ve bu mallarda tekel kurmamak zorundadır. İddihar etmemek, hatta âtil olarak parayı tutmamak ve tüketime veya sosyal refaha parayı durmadan harcamak gerekmektedir ²⁹. Kur'an-ı Kerim'de bununla ilgili birçok Sure ve Ayet mevcuttur ³⁰. Bunlardan bir misâl verecek olursak: “Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlara hemen acıklı bir azabı müjdele!” ³¹. Görüldüğü üzere Kur'an-ı Kerim serveti harcamadan, parayı tedavülden alıkoyanlar için çok sert bir ifade kullanır ³². Buradan İslâm'da serveti atıl olarak tutmanın da yasak olduğu sonucu çıkarılmaktadır.

Yine paraya mübadele vasıtası olmaktan başka bir görev verilmemiştir. Altın ve gümüşten olsa bile para alınıp satılan bir mal değildir. İslâm daima malları para karşılığında mübadele etmeyi ve aynı parayla ihtiyaç duyulan malı satın almayı tavsiye eder. Satma ve satınalma bir paranın iki yüzüdür: Mübadele muamelesi ³³.

Yurarıda belirtildiği üzere İslâm'da para sadece bir mübadele vasıtası olarak kabul edildiğinden dolayı, paraya verilen değer ve hakış açısını da buna göre düzenlemek gerekmektedir ve İslâm'da faizin olmayışının da bu nokta ile ilgili olduğu belirtilmektedir ³⁴.

²⁷ Mahmud EBU SUUD (Çev. Emin ERTÜRK), “Para, Faiz ve Mudarabe”, *İslâm İktisadı Araştırmaları I*, İstanbul, 1988, s.72-73.

²⁸ Ahmet TABAKOĞLU, *İslâm ve Ekonomik Hayat*, Diyanet İşleri Ya., Ankara, 1988, s.21.

²⁹ EBU SUUD, s.73.

³⁰ *Kur'an-ı Kerim*, Sure 9, Ayet 34; Sure 62, Ayet 7; Sure 14, Ayet 31; Sure 2, Ayet 3; Sure 159, Ayet 282; Sure 67, Ayet 7; Sure 8, Ayet 6. Zikreden: EBU SUUD, a.g.e., s.73.

³¹ *Kur'an-ı Kerim*, Sure 9, Ayet 34.

³² TABAKOĞLU, s.36.

³³ EBU SUUD, a.g.e., a.g.y.

³⁴ ZAIM, s.78-79.

İslâmiyet'te faiz, çok kesin ve çok sert bir biçimde yasaklanmış, faizle ilgilenenler, (öyle ki bu ilgilenenlerin kapsamı içerisine faizi yiyen, onun vekili, şahidi, kâtibi de girmektedir ve Hz. Muhammed (S.A.V) hepsine lânet etmiş, hepsinin eşit olduğunu söylemiştir ³⁵). diğer günah ve kusur işleyenler için kullanılmayan azap dolu bir gelecekle ikaz edilmiş ve faizcilik, Allah'a ve Resûlü'ne savaş ilân etmek kadar vahim bulunmuştur ³⁶.

Faiz sadece İslâm'da değil, Müseviler ve Hıristiyanlar arasında da yasaklanmıştır ³⁷. Faizin, 17. yüzyıla kadar, hemen hemen yeryüzünde bütün dinler ve bütün filozoflar tarafından yasak edildiği belirtilmektedir³⁸. Ancak burada 17. yüzyıla kadar bütün dinler tarafından... şeklinde bir ifade 17. yüzyıldan sonra artık bütün dinler tarafından faiz yasak edilmemiştir gibi çok yanlış bir sonuca bizi götürmemelidir.

Faiz kavramına, İslâmi kaynaklarda ekonomik anlam itibariyle rastlamak mümkün değildir. Yani ekonomik anlam itibariyle Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde yer almadığı gibi fikhî kaynaklarda da bu anlamda bir kullanım sözkonusu değildir. Fikhî kaynaklarda bu anlamı karşılayan RİBA kavramıdır ³⁹. Riba kavramını ise ribe'n-nesîe, ribe'l-fadl ve bey'ul-garar oluşturmaktadır. Bu kavram bugünkü faizden daha kapsamlıdır ⁴⁰.

İslâm'da, faydalanılması gereken ilk temel kaynak olarak kabul edilen Kur'an-ı Kerim'de ribayı yasaklayan ve onu büyük bir günah ve haram kabul eden başlıca ayetler aşağıdaki gibidir ⁴¹:

“Faiz yiyen kimseler (kabirlerinden), tıpkı şeytan çarpmış kimseler gibi çarpılmış olarak kalkarlar. Onların bu hali, "alış-veriş (ticaret) de faiz gibidir" demelerindedir. Oysaki Allah, ticareti helâl faizi haram

³⁵ Seyyid KUTUB, *Faiz*, B.3, İstanbul, 1991, s.30.

³⁶ Erol ZEYTİNOĞLU, “İslâm'da ve Diğer Sistemlerde Faiz”, *Para, Faiz ve İslâm*, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Ya.:11, İstanbul, 1992, s.101.

³⁷ Murat ÇİZAKÇA, “Tartışma-Görüşler”, *Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli*, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Ya.:12, İstanbul, 1987, s.43.

³⁸ Arif ERSOY, “Tartışma-Görüşler”, *Faizsiz Yeni Bir Ban...*, s.55.

³⁹ Ali SAYI, “Faiz ve Faizin Tarihi Gelişimi”, *Faizsiz Yeni Bir Ban...*, s.19-20.

⁴⁰ TABAKOĞLU, “İslâm'da Para Politikası Hakkında Bir Deneme”, *Para, Faiz ve İslâm*, s.88.

⁴¹ ZEYTİNOĞLU, s.103.

kılmıştır. Bundan sonra kime Rabb'inden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinin ve işi Allah'a kalmıştır. (Allah dilerse onu affeder). Kim tekrar faize dönerse, işte onlar ateşliktir, orada devamlı kalırlar⁴².”

“Allah faizi mahveder (faiz karışan malın bereketini giderir). Sadakaları çoğaltır (İçinden sadaka verilen malları bereketlendirir). Allah günahkâr (günahta ısrar eden) kâfirlerin hiç birini sevmez⁴³.”

“Ey iman edenler! Allah'dan korkun. Eğer gerçekten inanıyorsanız faiz olarak artan miktarı almayın⁴⁴.”

“Şayet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız Allah ve Resûlü tarafından ilân edilmiş bir harp ile karşı karşıya olduğunuzu iyi bilin. Eğer tevbe edip faizcilikten vazgeçerseniz sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmezsiniz ve haksızlık da edilmezsiniz⁴⁵.”

“Ey iman edenler! Kat kat artırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz⁴⁶.”

“Yahudilerin zulmü sebebiyle kendilerine (daha önce) helâl kılınmış bulunan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık; bir de çok kimseyi Allah yolundan çevirmeleri sebebiyle...⁴⁷.”

“Menedildikleri halde faizi almaları ve haksız (yollar) ile insanların mallarını yemeleri yüzünden (onları güzel şeylerden mahrum ettik) ve içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık⁴⁸.”

“İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz, Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte zekâtı veren o kimseler, evet onlar (sevaplarını ve mallarını) kat kat artırırlardır⁴⁹.”

⁴² Kur'an-ı Kerim, Sure 2 (Bakara Suresi), Ayet 275.

⁴³ A.g.e., Sure 2, Ayet 276.

⁴⁴ A.g.e., Sure 2, Ayet 278.

⁴⁵ A.g.e., Sure 2, Ayet 279.

⁴⁶ A.g.e., Sure 3 (Al-i İmran Suresi), Ayet 130.

⁴⁷ A.g.e., Sure 4 (Nisâ Suresi), Ayet 160.

⁴⁸ A.g.e., Sure 4, Ayet 161.

⁴⁹ A.g.e., Sure 4, Ayet 161.

Peygamber Hazret-i Muhammed (S.A.V.), Kur'an-ı Kerim'in yasakladığı ribayı, Veda Hutbesi'ndeki sözleri hariç, yaşadığı sürece gördüğü veya duyduğu olayları örnek göstererek açıklamaya çalışmış ve hangi tür muamelelerin riba olduğunu, hangi tür muamelelerin ise riba olmadığını işaret ederek müslümanların ribadan uzak durabilmeleri için muamelelerini nasıl yapmaları gerektiğini örneklerle açıklamıştır ⁵⁰.

Hz. Muhammed (S.A.V.) Veda Hutbesi'nde ise “Kimin yanında bir emanet varsa onu sahibine versin! Faizin her çeşidi kaldırılmıştır, ayağımın altındadır. Lâkin borcumuzun aslını vermek gerektir. Ne zulmediniz, ne de zulme uğrayınız. Allah'ın emriyle faizcilik artık yasaktır. Cahiliyetten kalma bu çirkin âdedin her türlü ayağımın altındadır. İlk kaldırdığım faiz de Abdulmuttalib'in oğlu (amcam) Abbas'ın faizidir ⁵¹.” diyerek böylece faizin her türlüünün yasak olduğunu belirtmiştir.

Oysa bilinmektedir ki günümüzde faizli esasa göre çalışan bankalar dünyanın hemen her yerinde faaliyet göstermektedir. Bu yerlere İslâm Ülkeleri de dahildir. Ancak bu ülkelerdeki müslüman halkın çoğu bu tür kurumlarla ilişki kurmaya çekinmişlerdir. Meselâ halkının % 99'u müslüman olan Türkiye'de de faiz yüzünden işletilmeyen sermayelerin büyük bir miktar olduğu 1960'lı yıllarda bile yetkililer tarafından belirtilmektedir ⁵². Ülkemizde 1963'lerde dahi üzerinde durulan bu konu hakkında, “Faizi haram görme yüzünden bankalara gitmeyen nakdî sermayelerin yekûnu çok yüksektir. Bu itibarla meselenin üzerinde önemle durulmalıdır ⁵³” denilmektedir.

İslâm ülkelerindeki müslümanlar faizin İslâm'da yasak oluşundan dolayı bankalara yöneltmedikleri paralarını ya altına, ya gayrimenkule yatırmışlar, veya kıymetli taş veya mücevher olarak ya da para olarak ellerinde tutmuşlardır. Halbuki daha önce belirtildiği gibi İslâm Dini'nde serveti harcama akımından alıkoyarak atıl tutmak da günahdır. O halde ne yapılacaktır? Bu durumda İslâmi prensiplere uygun faizsiz esasa göre çalışan kurumlara veya bankalara ihtiyaç olduğu açıktır.

Konuya bir başka açıdan bakılacak olursa, bir toplumun iktisadi

⁵⁰ ZEYTİNOĞLU, s.106.

⁵¹ İsmail AKA ve diğerleri, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul, 1992, s.542.

⁵² M.A.MANNAN (Çev. M.T. GÜRAN), *Faizsiz Bankacılık*, Ankara, 1969, s.19., Önsöz.

⁵³ N.Z. ARAL, “İslâm Bankası”, *Türkiye İktisat Gazetesi*, 26.3.1963.

kalkınmasını gerçekleştirebilmesi, her şeyden önce yeterli nitelik ve nicelikte yatırımlar yapabilmesine bağlıdır. Bu yatırımlarını, en verimli ve en rasyonel bir biçimde değerlendirebilmesini ise o toplumun tasarruf hacmine ve yapılabilen tasarrufların sermaye haline dönüştürülerek tabî ve beşerî kaynakların tam istihdamının sağlanabilmesine bağlıdır⁵⁴. Dolayısıyla müslüman halkın elinde dinî nedenlerden ötürü atıl olarak tutulan tasarrufların İslâmî finans kurumları vasıtasıyla ekonomiye kazandırılması düşünülmüştür.

Böylece İslâm Ülkeleri'nde müslüman âlimler halkın dinî inançlarına ters düşmeyecek şekilde ya mevcut banka ve finans kurumlarını yeniden düzenleme ya da yeniden faizsiz kurumlar teşkil etme konusunda devamlı düşünmüşler, sonunda teori ve pratiğiyle İslâm Bankaları ortaya çıkmıştır⁵⁵.

2. Ekonomik Sebepler

Genellikle, iktisadi açıdan üç grup İslâm Ülkesi ayırılabilir. Birincisi Yemen, Sudan gibi sanayileri geri, gelir ve istihdam bakımından tarıma bağlı ülkeler, ikinci grup Türkiye, İran, Mısır, Pakistan gibi nüfus yoğunluğu fazla, sanayileri nispeten gelişmiş ve sanayi sektörünün payı tarıma nazaran giderek yükselen ülkeler, üçüncü grup ise Suudi Arabistan, Kuveyt gibi ekonomileri petrole dayalı körfez ülkeleridir⁵⁶.

İslâm Ülkelerinden zengin petrol kaynaklarına sahip olanlar petrol sayesinde bugüne kadar büyük gelirler elde etmişlerdir ve etmektedirler. 1970'li yıllarda OPEC ülkelerinin petrole zam yapma kararını almaları sonucu bu ülkelerin petrol gelirleri daha da artmıştır. Cari ticaret bilançolarında ortaya çıkan büyük fazlalıklar, bir yandan bu gelirlerin nasıl değerlendirileceği sorununu ortaya çıkarırken, diğer yandan da bu ödemeleri yapan petrol alıcısı ülkeler için ödenen onca paranın geriye döndürülmesi konusunu ön plâna getirmiştir⁵⁷.

Ne yazık ki elde edilen zenginlik, yeterli insangücüne ve tabii kaynağa da sahip olunmasına rağmen ekonomik kalkınmalarında bu

⁵⁴ ZEYTİNOĞLU, s.114-115.

⁵⁵ ÖZSOY, s.72.

⁵⁶ TABAKOĞLU, *İslâm ve Eko...*, s.149.

⁵⁷ Bkz.: YALÇINTAŞ (1982), s.1. Zikreden: AKIN, A.g.e., s.4.

lkeler tarafından gereği gibi kullanılamamıştır. Bu durumda paralarının bir kısmını gelişmiş ülke malı kuruluşlarına yatırıarak onlardan petrol karşılığı aldıkları paraları tekrar onların kullanımlarına vermişlerdir.

Daha önce belirtildiği gibi İşlm lkelerinin hepsi aynı zenginlik kaynaklarına sahip değildir. Mesel konuya petrol rezervlerine sahip olma açısından bakılacak olursa petrole bazıları ya hiç ya da yeterince sahip değildir. Yine bilindiği gibi Türkiye de petrol ithal etmekte olan bir ülkedir. Dolayısıyla denilebilir ki İşlm lkeleri arasında gelişmekte olanların yanısıra geri kalmış olanlar da vardır. 1970'lerde de bu ayırım sözkonusuydu. Bu nedenle petrol zengini ülkeler gelirlerinin bir kısmını fakir İşlm ülkelerine yardım etmede kullanmayı ve bu ülkelerle karşılıklı işbirliği ve kaynak transferini geręekleřtirmeyi ve geliştirmeyi düşünmüşlerdir.

Daha önce, pekçoğu gelişen ülkeler içerisinde olan halkının çoğu müslüman ülkeler arasında bir İşlm dünya kalkınma bankasının kurulmasına ihtiyaç olduğu fikri ilk, derli toplu olarak Pakistan'lı iktisatçı Mannan tarafından 1960'lı yıllarda yazdığı kitabında belirtilmiştir ⁵⁸.

Mannan kitabında: "İşlm Dünyasının çeşitli imknlarını kullanarak, müslüman ülkelerin bir bütün olarak kalkınma güçlerini büyük lde geliştirecek olan müslüman Dünya Bankasının kurulmasının tam zamanıdır." demekte ve şöyle devam etmektedir: "Günümüzde müslüman devletlerin geniş tabii kaynaklarının işletilmesi için büyük lde kamu masraflarına ihtiyaç vardır. Ekonomik kalkınma müslüman memleketler arasında sıkı bir işbirirliği gerektirir. Böylece, daha iyi işletme şartlarına kavuşmuş olurlar. Bu işbirliğini başarmanın en kolay yolu Milletlerarası Gelişme ve Kalkınma Bankasını rnek alan bir müslüman Dünya Bankasının kurulmasıdır ⁵⁹."

Nihayet "25 Ekim 1975 tarihinde amaçları, İşlm Konferansı çerçevesinde üyeler ile ye olmayan ülkelerdeki İşlm topluluklarının sosyal ve ekonomik altyapı yatırım projelerine malı kaynak sağlamak, onlara teknik ve eğitim yardımı yapmak ve İşlm lkeleri arasındaki ticaretin geliştirilmesine katkıda bulunmak olan İşlm Kalkınma Bankası (IDB) faaliyete geğmiştir ⁶⁰."

⁵⁸ A.g.e.,s.224.

⁵⁹ MANNAN, Faizsiz Ban... , s.62-63.

⁶⁰ Rıdvan KARLUK. Uluslararası Ekonomik Birleşmeler, B.1, İstanbul, 1990, s.61.

İslâm Bankacılığının doğuşunu hazırlayan ekonomik sebeplere, aşağıda belirtilen şu iki sebep de eklenebilir:

Günümüz ticaret bankaları, kalkınma hedefine yönelik uzun süreli yatırım kredileri yerine ticari amaçlı kısa süreli kredileri yeğlemekte; bu tutum, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına bir engel oluşturmaktadır. İslâm Bankalarının, kalkınma amacına yönelik yatırım projelerini finanse ederek gelişmekte olan ülkelerdeki bir eksikliği giderebileceği düşünülmektedir.

Faiz esasına göre çalışan bankalar, sanayi ve ticaretin ortakları olmadıklarından, öncelikle kendi menfaatlerini düşünmekte ve kredi verdikleri firmaların verimli çalışıp çalışmadığını gereği gibi denetlememekte, izlememektedirler. Bu tutum, ülke ekonomisine zarar verebilmektedir. Buna karşın İslâm Bankaları, fonları ortaklık esasına göre kullandıklarından, ülke ekonomisinin çıkarlarını gözönüne almak ve fon kullanımını denetlemek zorundadırlar ⁶¹.

3. Politik Sebepler

Bazı İslâm Ülkelerinde İslâm Bankacılığının yaygınlaşmasında politik sebepler de sözkonusudur. Dinî esaslara göre devlet yönetimi Pakistan ve İran'da; petrol gelirleri ile zenginleşen sarrafları denetim altına alma çabası da Suudi Arabistan'da İslâm Bankacılığının gelişmesinde etkili olmuştur. Pakistan 1979 yılının ortalarından itibaren faizsiz bankacılığı kademeli olarak başlatmış bulunmaktadır ⁶².

İslâm bankalarının gelişmelerinin esas olarak iki şekilde olduğu belirtilmektedir. "Birincisi, geleneksel bankacılıkla birlikte, İslâmi finansal kurumların kurulması girişimleridir. Girişimler iki türlü yapılmakta; ya müslüman ülkelerde İslâmi ticari bankalar kurulmakta, ya da bazı müslüman ülkelerde, ancak çoğunlukla müslüman olmayan ülkelerde İslâmi yatırımlar yapılmakta ve holdingler kurulmaktadır. Her iki durumda da genellikle İslâmi bankaların bankacılık faaliyetleri tüm bankalara uygulanan belirli kurallara tabi bulunmaktadır. Mısır ve Sudan'da Faysal İslâm Bankaları, Dubai İslâm Bankası ve Ürdün İslâm Bankası birinci grubun örnekleridir. Ulusal veya uluslararası yatırım holding şirketleri olan ikinci grup örnekleri; Darül Mal Al-İslam

⁶¹ AKGÜÇ, s.139.

⁶² A.g.e., s.140.

(Cenevre) İslami Yatırım Şirketi (Bahama Adaları) ve Bahrain İslam Yatırım Bankasıdır. Faizden kaçınmayı arzu eden müslümanların mevduatlarını çekmek ve her nerede olursa olsun kârlı buldukları yatırım fırsatlarına bu fonları yatırmak için sözkonusu girişimler yoluyla kurulmuş bulunmaktadır.

İkinci şekil, İslâmi emirlere uymak amacıyla tüm finansal sistemin yeniden inşa edilmesi girişimini içermektedir. Burada iki yaklaşım yer almaktadır. Birincisi, İran İslam Cumhuriyetinde olduğu gibi; ekonominin tamamı İslami esaslara göre değiştirilir. Diğer yaklaşım Pakistan'da olduğu gibi; tüm ekonominin İslamileştirilmesinin bankacılık sektöründen başlayarak ağır ilerleyen bir süreç içinde gerçekleştirilmesidir ⁶³."

D. İSLAM BANKALARININ AMAÇLARI VE TÜRLERİ

1. İslâm Bankalarının Amaçları

SAMA'ya göre İslâm Bankalarının amaçları ⁶⁴ kısaca şunlardır:

a) İslâmi Prensiplerin Ekonomik Hayata Uygulanması

Faizsiz esasa göre çalışan bu tür kurumların varlığı aynı zamanda modern banka işlemlerine, İslâmi prensipler çerçevesinde pratik çözümler getirilmesine yol göstermede önemli adımların atılmasına imkân tanıyacaktır. Böylece İslâm Bankacılığının temel amacı İslâmın prensiplerinin ekonomik hayata uygulanmasındaki çabaların çekirdeğini oluşturmaktadır.

b) Sosyo-ekonomik Amaçlara Ulaşılmasını Kolaylaştırma

Bunu mevduat ve tasarrufları; dengeli olarak emek ve sermaye lehine yapılacak doğrudan yardımlarla ve istihdama yönlendirmek suretiyle başaracaktır.

⁶³ Bkz.: Mohsin S. Khan ve Abbas Mirakhor, *Finance and Development*, Eylül 1986, C. XXIII, N0: 3, S.32. Zikreden: (Çev. Sami KAZICI), "İslami Bankacılık Sisteminin Yapısı ve Uygulanması", *Vergi Dünyası Dergisi*. S. 77(Ocak 1988), s.20

⁶⁴ AKIN, s.115-117.

c) Dengeli Bir Finans Sistemi Kurma

Herhangi bir alışverişin bu arada banka ve diğer bir kurumun İslâmi olarak nitelendirilebilmesi için taraflar arasındaki faaliyet ve ilişkilerin İslâmın öngördüğü şekilde karşılıklı tam bir rızaya dayanması gerekir. Bunun içinde İslâm Bankaları taraflar arasında nimet külfet dengesini kuracak bir finans sistemini amaçlamaktadır.

d) Medeniyete Faydalı Bir Kurum Kazandırma

İslâm Bankalarının başarıyla çalışmaları ve başarıya ulaşmaları sadece böyle bir tecrübenin devamlı olarak ayakta durabileceğini göstermek için değil, aynı zamanda İslâm cemaatinin refah ve sosyal güvenliğini sağlamak ve ortaya konacak örnek bir kurumu daha insanlık ve medeniyete hayırlı bir miras olarak bırakmaktır.

e) Diğer Amaçlar

i) Faizsiz banka hizmetlerinin yaygınlaştırılması yoluyla banka sektörü ile olan ilişkilerinin çerçevesini genişletme.

ii) Araçları, tasarruf ve fonları cezbedecek şekilde ıslah ederek onların, doğrudan yarının İslâmi prensiplere uygun yatırımların kazancına katılmasını temin etmek.

iii) Çeşitli sektörlerin ihtiyacı için gerekli fonların karşılanması

f) Kâr

Faizsiz bankacılık için kâr elde etme tek ve aslî amaç olmasa da bu bankaların, yaşayacağı şartlar içersinde canlı ve başarılı bir yapıyı tutturabilmeleri için kâr fırsatlarından elverdiği ölçüde istifade etmeleri zorunludur. Fakat bu davranışları hiçbir zaman ondan beklenen sosyo-ekonomik asli amaçlarına ve İslâmi prensiplerine gölge düşürecek nitelikte olmamalıdır.

2. İslâm Bankalarının Türleri

a) Kalkınma Bankaları

İslâm Konferansı Teşkilatına üye ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimlerini sağlamaya çalışan kalkınma bankalarıdır. Bu banka hükümetler nezdinde temsil edilir Bunun tek örneği ise İslâm Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank-I.D.B.) dir. Bu banka dana önce de belirtildiği gibi 1975 yılında kurulmuştur ve faaliyetlerine 17 yıldır devam etmektedir.

b) Sosyal Amaçlı İslâm Bankaları

Bu bankalar adı üzerinde sosyal amaçlı olmalarına rağmen, bazı özel amaçlar da ihtiva etmektedirler. Sosyal gayeli İslâm Bankaları ileride değişik sınıflandırmalara tabi olabilirler. Meselâ, Sosyal Banka, Zirai Banka, Sanayi Bankaları v.s. gibi. Bu gibi bankalara örnek ilk olarak Mısır'da kurulan, Nasır Sosyal Bankası'dır. Bu banka 1971 yılında kurulmuş, faaliyete 1972 yılında geçmiştir, faaliyetine devam etmektedir. Nasır Sosyal Bankası hükümetin izni ile kendi kendini yöneten bir statüye sahiptir. Bu banka bilinen bankacılık hizmetlerinin yanında küçük sanayi projelerine borç vermekte, yüksek öğrenim gören öğrencilere de yardımda bulunmaktadır.

Nasır Sosyal Bankası, bu faaliyetlerine de ek olarak zekatların toplanması ve dağıtılması yanında ilmi toplantılar düzenlemek, gibi görevler de yapmaktadır.

c) İslâm Ticaret Bankaları

İslâm ticaret bankalarının amacı, İslâm'a göre normal ticarî bankacılık hizmetlerini yerine getirmektir. Bu bankaların işlemlerinin arkasındaki temel güdü kârdır. Dünyadaki İslâm Bankalarının büyük bir kısmı bu gruba girmektedir. Ancak bu bankalar da sosyal ve hayır hizmetleri yapmaktadırlar. Ama faaliyetlerinin çoğu ticarî olup, faizin zararlarını izole etmek için İslâmi esaslar ile ticarî faaliyet göstermektedirler ⁶⁵.

⁶⁵ Ayhan GENÇLER, "İslâm Bankacılığı", Doktora Tezi, Zaman Gazetesi, 14.3.1992.

E. FAİZSİZ BANKACILIK VE RİSK SERMAYESİ

“Faizin ekonomide istikrarı bozduğunu belirten ilim adamları, bu nedenle ABD ve bazı Avrupa Ülkelerinin, bir tür “Faizsiz Bankacılık Sistemi” olan “Risk Sermayesi Şirketlerini” kurmaya başladıklarını”⁶⁶ belirtmişlerdir.

Risk Sermayesi nedir? Risk Sermayesi kavramı, batıdaki “Venture Capital” kavramına karşılık olarak dilimize girmiştir.

Günümüzde, finansman kesiminde kaynak maliyetinin yüzde yüzleri aştığı bir dönemde, sanayi ve iş dünyasına “Faizsiz kredi” ya da “Teminata değil, projeye destek” adları altında sunulan bu finansman yöntemi, kamuoyunda büyük ilgi uyandırmıştır⁶⁷

Yeni bir teknolojinin, buluş veya icadın, günlük hayatta kullanabilecek yeni ürünlere dönüşmesini sağlayacak projelere yatırılacak paraya Risk Sermayesi denilmektedir.

Para yatırma işlemini bir şahıs yapabileceği gibi, genellikle bu amaç için kurulmuş, projeleri her yönüyle analiz eden uzman Risk Sermayesi Şirketleri yapmaktadır.

Böylece, ileri teknolojilerin sinai üretime uygulanması ile üretim artacak, finansman darboğazı aşılabilecek; yepyeni ve kendine güvenen, proje yapan, risk üstlenen bir müteşebbis gücün ortaya çıkması sağlanmış olacaktır.

Aslında Risk Sermayesi bir tür Ortaklık'tır. Bu ortaklığın taraflardan biri, elinde yeni ve farklı teknolojiye dayalı bir malın üretimine dönük projesi olan, fakat sermayesi olmayan müteşebbis kişidir. Diğer ise, müteşebbisin projesini inceleyip, para yatırılabilir bulan Risk sermayedarı kişi veya kuruluştur.

Risk Sermayesi Şirketi, kendine getirilen birçok projenin analizini yapar, bunlar arasından hangisinin destekleneceğine karar verir.

Risk Sermayesi Şirketleri'nin en önemli finansman yöntemi, seçilen

⁶⁶ “Dünya Faizsiz Sisteme Dönüyor”, *Türkiye Gazetesi*, 13.3.1992, s.7.

⁶⁷ Ahmet İNCEKARA, “Risk Sermayesi”, *Türkiye Gazetesi*, 23.3.1992, s.6.

proje sahibi müteşebbisin kuracağı şirketin hisse senetlerini satın almaktır. Görüldüğü gibi, burada faize dayalı bir kredilendirme işlemi yoktur. Senetler, şirket kâr ederse işe yarayacaktır. O sebeple, adeta teminatsız olarak yatırılan bu sermayeye Risk Sermayesi denmektedir.

Hisse senedi satın alarak yeterli finansman kaynağı sağlanması ile üretim başlar. Teşebbüs başarıya ulaştınca, hisse senetleri değerlendirilir. Değerlenen bu senetler, yüksek kârlarla, menkul kıymet borsalarında satılır veya kârdan pay alınır.

Böylece, Risk Sermayesi Şirketi, iş hayatında yeni ve başarılı bir şirketin doğumunu finanse etmek, hisse senetlerini başlangıçta düşük fiyata satın almak, daha sonra şirketin gelişmesinin ve başarılı olmasını destekleyerek, fiyatları yükselen hisse senetlerini borsada satmak, işlemlerini yapmaktadır.

Risk Sermayesi Şirketi'ni özel bir şahıs, bir banka, veya kamu kurabileceği gibi, kamu-özel ortaklığı da olabilir ⁶⁸.

Bir başka tanıma gere Risk sermayesi (Venture Capital): Bir sermayedar tarafından, büyümek isteyen küçük veya orta boyutta bir işletmenin hedeflerine varabilmesi için, bu işletmede küçük bir paya ya da ileride böyle bir hisseye sahip olması imkânını verecek, geri alınması mümkün olmayan bir hakka sahip olarak yapılmış özkaynak veya özkaynak benzeri yatırıma denilmektedir ⁶⁹.

Yatırım projesi karşılığı kredi sistemi, batı ülkelerinde 40 yılı aşkın bir süredir uygulanan risk sermayesi (Venture Vapital) sistemidir. Bu sistem ilk kez 1946 yılında Amerika'da General George Doriot tarafından ortaya atıldı, bugün Japonya'dan İsrail'e kadar çok sayıda ülkede uygulanmaktadır ⁷⁰. Özellikle ABD, Kanada, İngiltere, Hollanda gibi ülkelerde Risk Sermayesi uygulamaları, büyük başarılar sağlayarak, dev boyutlara ulaşmıştır ⁷¹.

Gerek Avrupa ülkelerinde, gerekse A.B.D.'nde sermaye piyasası gelişmiş olmakla birlikte, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler piyasanın uzun vadeli finans kaynaklarından yeterince yararlanamamakta, bu

⁶⁸ A.g.e., a.g.y.

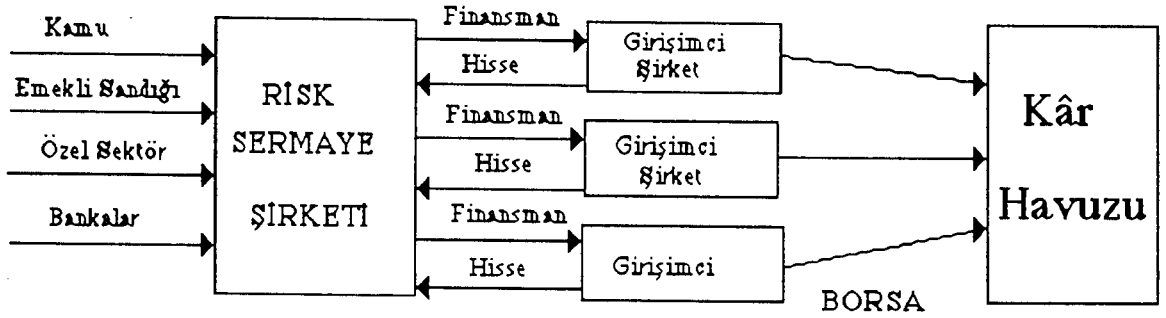
⁶⁹ EYÜPGİLLER, s.144.

⁷⁰ Ekonomist Dergisi, S.47(22 Kasım 1992), s.23.

⁷¹ İNCEKARA, A.g.e., A.g.y.

nedenle de gelecekteki büyümeleri için özkaynaklarına ve banka kredilerine dayanmak zorunda kalmaktadırlar. Ancak, bu şirketlerin gerek güvenilirlik sorunları, gerekse bankaya maliyetlerinin fazlalığı nedeniyle bankacılık sisteminden temin ettikleri fonlar kısıtlı olabilmekte ve özkaynaklarla finansmanın da sınırlı olması, başka bir finans kaynağına duyulan ihtiyacı arttırmaktadır. Öte yandan banka kredilerinin maliyetleri de bu şirketlerin önünde bir engel oluşturmaktadır ⁷².

Aşağıda örnek olarak bir Amerikan risk sermayesi şirketinin işleyiş mekanizması gösterilmiştir.

Şekil: 1

Bir Amerikan Risk Sermayesi Şirketinin İşleyiş Biçimi ⁷³

A.B.D. ve Avrupa ülkelerinde oldukça yaygın bir piyasası olan risk sermayesi ülkemizde, henüz üzerinde ciddiyle durulmuş bir konu değildir ⁷⁴.

Ancak bu hükümetin programında, hayata geçirilmesi düşünülen bir finansman ve teşvik yöntemi olarak yer almıştır ⁷⁵

Ve artık şu günlerde, girişimcilerin, sermaye sıkıntısı çeken işadamlarının sabırsızlıkla bekledikleri risk sermayesi tebliğinin son şeklini almak üzere olduğu belirtilmektedir ⁷⁶.

⁷² M. Berra ALTINTAŞ, "Bir Finans Tekniği Olarak Risk Sermayesi (Venture Capital)", *Para ve Sermaye Piyasası Dergisi*, S.94(Aralık 1986), s.32.

⁷³ İNCEKARA, A.g.e.

⁷⁴ EYÜPGİLLER, a.g.e.. a.g.y.

⁷⁵ İNCEKARA, A.g.e.

⁷⁶ Yaman AŞIKOĞLU, "Faizsiz Kredi 1993 Başında", *Ekonomist Dergisi*, S.44(1 Kasım 1992).

Türkiye’de kurulacak bir Risk Sermayesi Şirketi’nin özel kesime özellikle de iyi proje sahibi genç girişimcilere, küçük ve orta boy işletmelere, uzun vadeli, faizsiz finansman sağlayacağı ve bunun Risk Sermayesi Şirketi’nin, girişimci şirketin hisselerini satın alması yolu ile olacağı belirtilmektedir.

Ayrıca, kurulacak Risk Sermayesi Şirketi’ne gerekli kaynakların, özelleştirme faaliyetlerinden, özel şirket veya şahısların alacakları hisse senetlerinden, hisselerin yarısını aşmayan kamu ortaklığından, sigorta ve emekli sandığı iştiraklerinden ve İslâmi finans kuruluşlarının yapacakları yatırımlardan sağlanacağı ileri sürülmektedir ⁷⁷.

Böylece Risk Sermayesi uygulamasının, sanayileşmeye ve reel sektöre hizmet etmek, girişimciliği teşvik etmek ve teşebbüs olma vasfını daha demokratlaştırmak gibi ekonominin iki üç konusuna katkıda bulunacağı belirtilmektedir. Bu şirketler sıfırdan başlayan fakat projesi olan müteşebbis ya da müteşebbis grubuna kaynak sağlayabileceği gibi, kurulmuş fakat teknoloji transferine ihtiyacı olan, genişletmeye ihtiyacı olan mevcut bir işletmeye de kaynak sağlayabilir.

Bir proje mevcut, eğer bugünkü faizlerle finanse edilmeye çalışılırsa, % 100’leri aşan faiz ödenmesi gerekmektedir ⁷⁸. Bu durumda risk sermayesi ve risk sermayesi şirketlerinin önemi büyüktür denilebilir.

Ana konumuzu teşkil etmemesine rağmen burada risk sermayesi kavramına neden değinildiği sorusu akla gelebilir. Nedeni şudur: Faizsiz kredi, bir tür ortaklık olarak da nitelenen risk sermayesi kavramı ile Özel Finans Kurumları’nın faizsiz esasa göre yani kâr zarar ortaklığı esasına göre çalışmaları arasında şimdilik tanım bazında da olsa bir bağlantı kurabilmektir. Zira faizsiz İslâm Bankacılığı çerçevesi içinde risk sermayesi şirketlerinin kurulabileceği ileri sürülmektedir ⁷⁹.

II. İSLAM BANKACILIĞININ İŞLEYİŞİ

İslâm Bankalarının en önemli fonksiyonu İslâmi prensipler çerçevesinde halktan fon toplamak ve bu fonları uygun üretim alanlarına

⁷⁷ İNCEKARA, A.g.e.

⁷⁸ AŞIKOĞLU, A.g.e., A.g.y.

⁷⁹ Ekonomist Dergisi, S.47(22 Kasım 1992), s.23.

aktarmaktır denilmektedir. Günümüz bankaları da faizli esasa dayanarak aynı işlemleri yaparlar. Peki aradaki fark nedir? diye düşünülebilir. Faizli esasa göre çalışan banka fon sahipleri ve kullanıcıları ile kendi arasında alacaklı borçlu ilişkisine girmekte, mudilere borçlu, kredi kullananlardan da alacaklı durumuna gelmektedir. Faizli bankaya vadeli olarak açılan hesap ile aynı hesabı başkalarına kredi olarak kullanması birbirinden ayrı iki işlemdir. Bunları ayrı ayrı incelemek mümkündür.

Faizsiz Bankada ise bunların birini diğerinden ayırmak mümkün değildir. Çünkü faizsiz bankada açılan vadeli bir hesap ve o hesabın başka alanlarda kullanılması tek bir işlemin iki ayrı parçasıdır denilmektedir ⁸⁰.

Bu arada belirtilmesi gerektiği düşünülen bir nokta İslâm Bankası'nın yalnızca Karz-Hasen (Güzel Borç) 'de alacak-borç ilişkisine girdiğidir. Ancak bunda da İslâm Bankası'na borçlu olan borcunu hiç bir fazlalık talep edilmeden, aynen geri öder. Karz-ı Hasen dışındaki diğer işlemlerde banka, mudi, kredi kullanan arasında bir ortaklık ilişkisi sözkonusudur.

A. İSLAM BANKALARININ BAŞLICA FİNANS METOD VE ARAÇLARI

1. Mudâraba

El-Mudâraba sözü, “darbun fi'l-Erd” sözünden alınmış bir kelime olup, “yola çıkmak” manasına gelmektedir. Kuran-ı Kerim aynı ifadeyi kullanmıştır. Araplar; ticaret için sefere çıkmaya “darbun fi't ticaret” derlerdi. O halde bu kelime, yolculuk, yürümek, işi yüklenmek anlamına gelmektedir. Hukuk dilinde, bir şahsın başkasına kârın aralarında paylaşılması veya belli bir kâr payının verilmesi şartıyla sermaye vermesi demektir. Sermayeyi alan şahıs yani emek sahibi rızık aramak amacıyla “yeryüzüne sefere çıktığı için” bu şirkete bu isim verilmiştir. Hicaz Hukukçuları, Mudâraba Şirketini “El-Qırad” olarak adlandırmışlardır. “El-Qırad” kelimesinin kökü el Qard'dır ki, ödünç verme, parça manasına gelmektedir. Sermaye sahibi sermayesinden bir bölümünü ayırdığı ve iş yapan sermayedarın kazancından bir parçasını aldığı için bu isim verilmiştir. Şu halde Mudâraba kelimesi “darb” kökünden türemiş bir

⁸⁰ Muhammed Bakır ES-SADR (Çev. Mehmet KESKİN-Sadeddin ERGÜN), İslâm Ekonomi Doktrini, B.3, İstanbul, 1980, s.772.

kelimedir. İş yapana yani emek sahibine “El-mudarib” denir. Çünkü kazanç peşinde yola çıkmış, gidip gelmiştir ⁸¹.

İslâm Hukuku'nda Mudâraba: Bir ticaret yapmak üzere sermaye sahibi ile (o sermayeyi çalıştıracak) üretici arasındaki özel bir akiddir. Bu ticarete sermaye birisinden emek ise diğerinden ortaya konmakta, her birisinin kâr yüzdesi de bu akid sırasında sınırlandırılmaktadır. Eğer yapılan ticareten kâr sağlanabilirse, kârı anlaştıkları yüzde oranına göre bölüşürler. Eğer sermaye eksilmeksizin ve artış da göstermeksizin olduğu gibi kalacak olursa, o zaman mal sahibi koyduğu sermayeyi alır, emeğiyle ortak olan ise hiçbirşey almaz. Eğer ticaret zarar eder, sermayenin bir kısmı ya da tamamı kaybedilirse, mal sahibi bütün zararı üstlenir. Sermayeyi üretime geçiren emekçiye zararın bir kısmını yüklemek veya sermayeden tazmin etmek uygun olmaz ⁸².

Anlaşmada: Sermaye sahibine, Rebbül-mal (rabbu'l-mal), fonları işletecek olan yani çalışacak olan emek sahibine de amil veya mudarib denilir.

Literatürde Mudâraba Qirad, KZO (Kâr Zarar Ortaklığı), Emek Sermaye Şirketi, Uyuyan Ortaklık (Sleeping Partnership) olarak da isimlendirilmektedir ⁸³.

Mudâraba sözleşmesinde bulunması gereken şartlar genel olarak şöyle belirtilmektedir:

i) Rebbül malin tevkile, mudaribin de vekâlete ehliyetleri şarttır.

ii) Konulacak şeyin veya anaparanın şirket sermayesi olabilecek özelliklere sahip olması gerekir. (Para ve derhal nakde çevrilebilir kıymetli evrak veya maden gibi).

iii) Tarafların kârdan hisselerinin oranı mudaraba aktinin yapıldığı anda belli olması yani kârdan hisselerinin 1/2, 2/3 gibi oranlarda tayin edilmesi gerekir. Belirli (şu kadar tutarında TL gibi) tayin edilmesi uygun değildir.

iv) Mudaribin payının kârdan verilmesi şarttır. Dolayısıyla bu

⁸¹ Osman ŞEKERCİ, İslâm Şirketler Hukuku, İstanbul, 1981, s.250.

⁸² SADR, s.784.

⁸³ AKIN, s.124.

hissenin; anaparanın veya anapara ile birlikte kârın bir kısmından verilmesi uygun olmaz ⁸⁴.

v) Akid zamanında sermayenin miktarının belirtilmesi ve onun emek sahibine teslim edilmesi gerekir ⁸⁵.

Mudaraba iki kısma ayrılmaktadır. Sınırlı (özel, kayıtlı, şartlı) mudaraba ve mutlak (müşterek, şartsız) mudaraba.

a) Sınırlı Mudaraba: Mutlak mudaraba zaman, yer, ticaret türleri ve alış veriş yapacak şahısları belirlemede sınırsız olan mudarabadır. Sınırlı mudaraba ise bunların biriyle sınırlandırması ve tahsisidir ⁸⁶. Meselâ: Rabbu'l-Mal yani sermaye sahibi, mudaribe yani sermayeyi işletecek olana, mayıs ayında Eskişehir'de lületaşından hediyelik eşya al ve sat ya da A isimindeki şahısla alış-veriş et derse (rebbül-mal) bu sınırlı mudaraba olur ⁸⁷.

Sermaye sahibini Rabbu'l-Mal, İslâm Bankası'nı da mudarib veya amil kabul edersek rabbu'l-mal sermayesini belirli bir projenin finansmanında kullanılmasını mudaribe şart koşmuş olabilir sınırlı mudaraba türünde. Bu durumda İslâm Bankası'nın, fonları istenilen projenin finansmanında kullanması sonucu kâr elde edilirse bu kâr İslâm Bankası (mudarib) ve fon sahipleri (rabbu'ul-mal) arasında başlangıçta kararlaştırılan kâr oranı dahilinde paylaşılır. Bu paylaşım ile birlikte sermayeleri veya ana paraları da fon sahiplerine teslim edilir.

Teşebbüsten zarar edilmesi halinde ise bu zararı fon sahipleri (rabbu'l-mal) üslenir. İslâm Bankası (mudarib) ise kullanmış olduğu emeğinin, çalışmasının, zamanının boşa gitmiş olmasının zararına katlanır.

Burada sermaye sahipleri fonların kullanımında İslâm Bankası'nı serbest bırakmadıklarından dolayısıyla banka, fonları belki de istediği projenin finansmanında kullanmadığından, yani sınırlandırıldığından sermayenin zararına katlanması gerekmemektedir. Zarar sermaye sahipleri tarafından tazmin edilmektedir. Dolayısıyla bu mudaraba türünde mudarib sıfatıyla İslâm Bankası rabbu'ul-mal sıfatıyla fon sahiplerinin sermayelerini veya fonlarını veya anaparalarını, zarar ihtimaline karşı garantilemez.

⁸⁴ A.g.e., s.64-65.

⁸⁵ ÖZSOY, s.109.

⁸⁶ ŞEKERCİ, s.279.

⁸⁷ AKIN, s.64.

Ayrıca İslâm Bankası bu mudaraba türünde İslâm Hukuku'ndaki hükme göre özel işçi (ecir-i has) durumundadır. İslâm Hukuku'na göre özel işçi kendisine verilen işte kasıtsız olarak bir zarara sebep olursa o zararı tazmin etmez veya karşılamaz. Ancak zarar mudarib sıfatıyla bankanın ihmaliinden ve üzerine düşeni yapmamasından doğmuş ise, fon sahiplerinin zararı bankaya tazmin ettirme hakkı doğar ⁸⁸.

Teşebbüsten kâr ya da zarar edilmemişse yani faaliyet başabaş sonuçlanmışsa İslâm Bankası fonları sahiplerine aynen geri öder. Böylece ne fon sahipleri ne de banka bu işlemde birşey kazanamamış olurlar.

b) Mutlak Mudaraba: Zaman yer, ticaret türleri ve alış veriş yapacak şahısları belirlemede sınırsız olan mudarabadır.

Mutlak (müşterek, şartsız, kayıtsız) Mudarabada ise fon sahipleri (rabbu'ul-mal), İslâm Bankası (birinci mudarib) ve müteşebbis (ikinci mudarib) olmak üzere ortak sayısı üçtür.

Rabbu'l-Mal: Sermayenin sahibi olan mudi.

İkinci Mudarib veya Amil: Sermayeyi çalıştıran nihai yatırımcı veya müteşebbis.

Birinci Mudarib veya Amil: İki taraf arasında aracı, amil veya ikinci mudarib ile müşterek ve sermayelerin vekili olmak sıfatıyla banka⁸⁹.

İslâm Bankası bu mudarabada sermaye sahiplerinden fonları toplar bu halde birinci mudarib durumundadır. Daha sonra bu fonları kullanmak için talep eden üçüncü kişilere yani üreticilere sevkeder. Bu durumda banka rabbu'l-mal yani sermayedar durumuna gelmiştir. Fonları kullananlar da ikinci mudariplerdir. Banka burada aslında mudiler ile üreticiler arasında bir aracılık görevi görmektedir. Aynı zamanda banka bu akımda müşterek (ortak) mudarib durumundadır.

Müşterek mudarib İslâm Hukuku'nda ecir-müşterek'in özelliklerini taşır ⁹⁰. Ecir-i müşterek kendisine iş için bırakılan mal telef olursa tazmin eder ⁹¹.

⁸⁸ ÖZSOY, s.111-112.

⁸⁹ AKIN, s.125.

⁹⁰ ÖZSOY, s.113.

⁹¹ A.g.e., s.34.

Yine ecir-i müşterek veya müşterek (ortak) işçi verilen işi kendisi yapmaz da başkasına yaptırır ve herhangi bir zarar ortaya çıkarsa tazmin eder.

Dolayısıyla mutlak veya müşterek (ortak) mudarabada müşterek mudarip durumunda olan İslâm Bankası sermaye sahiplerinin fonlarını kendisi işletmez ve üçüncü kişilere kullanırsa zarar meydana gelmesi halinde tazmin etmek zorundadır. Böylece banka fon sahiplerinin sermayelerini yani anaparayı mutlak mudarabada herhangi bir zarar ihtimaline karşı garantilemiş olur. Ancak fonların işletilmesinden kâr elde edileceğine dair herhangi bir garanti vermez. Çünkü bu faizli bankaların yatırılan mevduatlara faiz garantisi vermesine benzer ki bu İslâm Hukuku'nda yasaklanmıştır ⁹².

Müşterek mudarabada zarar durumunda zararı müşterek (ortak) mudarip durumunda olan İslâm Bankası'nın tazmin edeceğini söyledi. Bu durumda ikinci mudarip de zarar halinde emeğinin zararına katlanmaktadır. Acaba İslâm Bankası'nın üçüncü kişilere işletmeleri için sevkettiği fonların işletilmesinden kâr elde edilirse bu kâr ne şekilde dağılacaktır? Fon sahipleri ile banka arasındaki anlaşma akdinde kâr oranı başlangıçta belirtilir. İslâm Bankası bu fonları müteşebbislere işletmeleri için sevk ederken müteşebbislerle kendi arasında ayrıca hazırlanan anlaşma akdinde de üzerinde anlaşmış oldukları kâr oranı belirtilir.

Elde edilen kâr başlangıçta belirlenen kâr oranı dahilinde fon sahiplerine sermayelerini kullandırdıkları için, müteşebbislere de bu sermayeyi işlettikleri, emek, çaba sarfettikleri için dağıtılır. Burada İslâm Bankası'nda müşterek mudarip sıfatıyla kâra hak kazanmaktadır.

İslâm Hukuku'nda sermaye sahibinden aldığı malı üçüncü kişilere aktaran mudaribin garantilemesi yani doğabilecek zararı deruhte etmesi, ona doğacak kârdan da pay alma hakkını vermektedir.

Yine İslâm Hukuku'nda ortaklıklarda ortaklığa konan sermayeden dolayı, ortaklığa konan emekten dolayı olduğu gibi bir işi taahhüd etmekten dolayı da kârdan pay almaya hak kazanılır ⁹³.

Müşterek mudarabada banka fonları üçüncü kişilere değişik şartlar, farklı kâr payları ve farklı zamanlarla birer birer ve ayrı ayrı kişilere

⁹² A.g.e., s.115.

⁹³ A.g.e., s.116-117.

kullandığı için kârların hesaplanması ve fon sahiplerine dağıtılması için, özel mudarabada olduğu gibi, projelerin sonuçlanması gerekmez. Fakat buna rağmen fon sahipleri paralarını bankaya yatırıp hesaplarına yatırdıkları andan itibaren sermayelerinin miktar ve yatırım hesabında kaldığı müddete göre kârdan pay alırlar. Bunun için İslâm Bankası üç, altı aylık veya bir yıllık vadelere ayırdığı malî dönemlerin sonunda kârları hesaplar ve sahiplerine dağıtır.

Projeler sonuçlanmadan önce fon sahiplerine kâr dağıtmanın İslâm Hukuku açısından gerekçesi ortaya konmaya muhtaçtır. Zira hangi fonun ne kadar miktarının hangi işte ve hangi zamanlarda kullanıldığının tespiti zordur. Üstelik fon sahibinin yatırdığı fon aradan bir müddet geçtiği halde henüz kullanılmamış da olabilir. Bunun hukuki çözüm yolu şu şekildedir :

İslâm Bankaları'nın yaptıkları ortaklık sözleşmeleri İslâm Hukuku'nda Şirket-i akd (akid şirketi) olarak adlandırılmaktadır. Akid şirketlerinde ise şirkete sermaye koyan kişiler, sermayeyi koydukları andan itibaren şirketin kâr ve zararına ortak olurlar. Bunda şu veya bu sermayenin kullanılmış olması bir şeyi değiştirmemektedir. Şirkete konan mallardan herhangi birinin alınıp satılmasından doğan alacak ve borç ilişkileri tarafların hepsini ilgilendirir. Çünkü akid şirketinde taraflar birbirlerinin vekili durumundadırlar. Bu nedenle müşterek mudarabada fon sahipleri paralarının miktar ve müddetine göre İslâm Bankası'ndan her dönemin sonunda kâr payı alırlar ⁹⁴.

Kâr ya da zararın olmadığı halde ise sermaye sahipleri anaparalarını aynen geri alır. İslâm Bankası işletme masraflarının müteşebbis ise emeğinin boşa harcanmış olmasının zararına katlanır.

2. Muşâreke (Şirketül-İnan)

Muşarekeye İslâm Hukuku'nda Şirketül-İnan denilmektedir. Gerek kelime ve gerekse tatbikattaki anlamı olarak muşareke, iki tarafın ortaklık kurması demektir.⁹⁵ Arapça'da ortaklık anlamına gelen "Sharikah" kelimesinden gelmektedir ⁹⁶.

⁹⁴ A.g.e., s.120-121.

⁹⁵ ARMAĞAN, s.41.

⁹⁶ GENÇLER, A.g.e.

Mudarabada bir yanda işe karışmayan pasif bir sermayedar, diğer yandan emeğini ortaya koyan aktif bir müteşebbis olduğu halde müşarekede hem sermaye, hem de emeğin aktif olarak ortaya konduğu tam bir ortaklıktır. Taraflar yapacağı anlaşmada diğerinin çalışmasını engelleyecek herhangi bir şart getirilemez ⁹⁷. İnan Şirketinde ortakların koyduğu sermayenin eşit olması şart değildir. Ortaklara kâr dağıtımını eşit olabileceği gibi farklı da olabilir. Kuruluş esnasında ortakların kâr payının oranını belirtmeleri gerekir ⁹⁸.

Ortakların koyduğu sermaye eşit olmakla beraber bir ortağa kârdan fazla pay verilmesi şart edilse (Meselâ, üçte iki) bakılır: Şayet her ortağın eşit seviyede iş yapması öngörülmüş ise şirket sahîh ve muteberdir (geçerlidir). Çünkü kârdan fazla pay alanın iş mahareti daha çok olabilir. Şayet fazla çalışan ortağın fazla kâr alması şart koşulmuşsa şirket yine sahîhtir. Bu durumda ortak koyduğu para ile sermaye kârına, işiyle de kârdan fazla paya hak sahibi olur.

Kasıt olmadan şirkette meydana gelen zarar ve ziyan başka türlü şart edilse bile ortakların sermaye miktarına göre taksim edilir.

Toparlarsak kâr; ortakların aralarında kabul ettikleri şartlara göre, zarar ise ortakların koyduğu sermayeye göre taksim edilir ⁹⁹.

Bünyesindeki esnekliğinden dolayı İslâmi Bankalar Şirketül-İnan'ı da çeşitlerini de çoğu zaman kullanırlar. İslâmi Bankalar, müşareke uygulamalarından birisine göre kurulan firmaların hisselerine aşağıdaki şekilde katılırlar.

a) Daima Muşareke

Banka, şirkete belirli bir hisse ile ortak olur ve yine belirli bir oranda kârdan senelik payını alır. Anlaşmanın sona erme süresi belirlenmemiştir. Bu sebeple, şirketin ekonomik faaliyetlerinde bulunma süresi, ortakların isteğine göre uzatılabilir. Buna göre aynı zamanda, devam eden müşareke'de denmektedir ¹⁰⁰.

⁹⁷ AKIN, s.149.

⁹⁸ ŞEKERCİ, s.199.

⁹⁹ A.g.e., s.200, 202, 204.

¹⁰⁰ GENÇLER, A.g.c.

b) Azalan Muşareke (Muşareke-i Mütenakise)

Bankanın hissesini ve buna düşen hasılat payını; anlaşmada öngörülen ve işlerin mahiyetine göre bir veya birkaç safhada muntazam taksitlerde geri ödenmesi kaydıyla ortağına (müşteri) kendi yerine malik olma hakkı vermesidir. Yani hissesini diğer ortak lehine tedricen azaltıp, sermayesi tamamen ödenince ortaklığını sona erdirmesidir.

Diğer alanlarda da kullanılmakla beraber bu tür ortaklığa en müsait alan inşaat ve nakliyatır ¹⁰¹.

Muşareke finans yöntemi şöyle uygulanır ve yürütülür: İslâm Bankası, müşterisi tarafından istenilen sermayenin bir kısmının sağlanması sorumluluğunu üzerine alır. Müşteri ise kendi malî imkânları ve projenin özelliğine uygun olarak proje sermayesinin geri kalanını sağlar. Müşteri kendi uzmanlığı nedeniyle istenilen ve alınan malî yardımın idare, denetim ve gözetiminin sorumluluğunu üzerine alır. Bu sorumlulukların müşterinin üzerine kalması ona kârdan daha fazla pay alma hakkını kazandırır.

Bu yöntemde net gelir taraflar (Banka ve müşteri) arasında şöyle dağıtılır: Ortaklardan birisi olan müşteri yaptığı iş ve uzmanlığı nedeniyle bir pay (ücret) alır. Gelirin geri kalanı yatırıma malî katkısı bulunan iki ortak arasında, iştirak ve paylarıyla orantılı olarak dağıtılır.

Zarar tarafların ortaklıktaki sermaye paylarıyla orantılı olarak dağıtılır. Müşteri ilave bir zarara maruz bırakılamaz ¹⁰².

3. Murabaha

Murabaha kelimesi de Arapça'dır ve klâsik İslâm Hukuku kitaplarında bağımsız bir kavram olarak yer almış değildir ve bu sebeple bir hukuki müesseseyi ifade etmez. Fakat İslâm Bankacılığı'nın yaygınlaşması nispetinde kullanılmaktadır ¹⁰³.

¹⁰¹ AKIN, s.151.

¹⁰² ÖZSOY, s.126.

¹⁰³ ARMAĞAN, s.42.

Murabaha bir malın kendisine mâl oluş fiyatını alıcıya söylemek suretiyle belli bir kâr karşılığında onu satmaya denir ¹⁰⁴.

Murabaha alım/satım şekillerinden birisidir. Bir kişinin aynı zamanda hem alıcı hem de satıcı olduğu, diğer kişinin asıl (orijinal) satıcı olduğu, ve bir diğer kişinin nihai alıcı olduğu, üç kişi arasında gerçekleşen, bir alım satım anlaşmasıdır ¹⁰⁵.

Bir diğer ifade ile, murabaha, satım akdinin bir çeşididir ve kârına satış demektir. Bunun dışında kalan iki satış çeşidi ise; ya zararına satış olur ki, bunun için "bey'-i vezia" tabiri kullanılıyor, ya da sermayesine satış olur ki, buna da "bey'-i tevliye" ismi verilmektedir. Bu üç çeşit satım İslâm Hukuk terminolojisinde "emanet usulü satışlar" diye adlandırılmaktadır. Kârına satış, İslâm Hukuku'nda kabul edilmiş, normal bir satış çeşididir ¹⁰⁶.

Bankacılıkta uygulanan murabaha "satın alma emriyle murabaha satışı" dır ¹⁰⁷.

Bir mala ihtiyacı olup da gerekli kaynağı bulamayan müşteri bankadan söz konusu malın satın alınmasını ister. Burada müşterinin hem bankaya malın satın alınmasını emretmesi, hem de bankanın satın aldığı malı müşterinin bankadan alma vaadi vardır. Müşterinin bu emir ve vaadi üzerine banka nitelikleri belirtilen malı satın alır. Maliyetinin üzerine müşteriyle anlaştıkları miktarda bir kâr koyar. Müşteri bankadan bu malı alır. Parasını bankaya taksitlerle ve bankayla anlaştığı şartlar çerçevesinde öder ¹⁰⁸.

Kâr oranı anlaşmada belirtilir. Ayrıca banka müşterisinin yazılı talimatı üzerine malı satın alır ve ancak teslim aldıktan sonra müşteriye satar. Bu bakımdan soyut şeylerde (lisans, marka vs.) murabaha uygun olmaz. Talimatın yazılı olması, müşterinin vaadinden cayması halinde banka için ciddi bir risk doğurması nedeniyle şattır ¹⁰⁹.

¹⁰⁴ ŞEKERCİ, s.299.

¹⁰⁵ Bkz.: Mahmut DANACI, *İslâmî Finans Teknikleri Uygulama Biçimleri, Sorunları ve Çözüm Yolları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1991, s.29. Zikreden: GENÇLER, A.g.e., A.g.y.

¹⁰⁶ ARMAĞAN, s.43.

¹⁰⁷ AKIN, s.159.

¹⁰⁸ ÖZSOY, s.127.

¹⁰⁹ AKIN, s.159-160.

Murabaha yöntemi daha çok dış ticaretin finansmanında, fabrikalara hammadde mallarının sağlanmasında vs. kullanılır ¹¹⁰.

4. Kiralama (Leasing, İcara)

İcara olarak da isimlendirilen finansal kiralama veya leasing İslâm Bankalarının da yaptığı işlemlerden biridir.

European Leasing Association tarafından yapılan tanıma göre: Leasing (Finansal Kiralama), belirli bir süre için leasing veren (kiralayan) ile leasing alan (kiracı) arasında yapılan ve leasing alan tarafından seçilip leasing veren tarafından üreticisinden satın alınan malın mülkiyetini leasing verende, kullanımını ise belirli bir kira karşılığında leasing alanda bırakan bir anlaşmadır ¹¹¹.

Leasing, mal ve hizmet üretimine yönelik yatırım malının, mülkiyeti kiralayanda (lessor) kalmak kaydıyla belirli bir süre (tenor) için kira ödemeleri (rental) karşılığında kullanım hakkının kiracıya (lessee) devrini ön-gören bir sözleşme, modern bir finans tekniği; kiralayan ile kiracı arasındaki doğrudan bir ilişki veya kiralama konusu malın temini, kiralama, süresi boyunca tamir-bakım, servis hizmetleri ile sözleşmenin yürütülmesi işlemlerine katkıda bulunan imalâtçı/satıcı kuruluşun dahil olduğu bir işbirliğidir ¹¹².

Yol-inşaat makinaları, tekstil tezgâhları, bilgi işlem sistemleri, matbaa makinaları, tıbbi cihazlar, uçak ve helikopterler, otobüsler, konteynerler, yük gemileri, her türlü santraller ve haberleşme araçları, takım tezgâhları ve hatta komple tesisler ve fabrikalar ve daha sayamadığımız bir çok makina ve ekipman, leasing yapan kuruluşların sunabilecekleri finansman hizmetleri yelpazesindeki ürünlerden yalnızca birkaç tanesidir ¹¹³.

Türkiye'de finans sektörüne 25 Haziran 1985 tarihinde 3226 sayılı

¹¹⁰ ÖZSOY, s.128.

¹¹¹ TÜGIAD Bülteni, No: 24, Ekim 1992, s.19.

¹¹² "Leasing", Dünya Gazetesi Eki, 28.5.1992, s.2.

¹¹³ Barboros CEYLAN, "Finansal Kiralama ve Uygulamaya İlişkin Sorunlar", Özel Finans Kurumları ve Türkiye Uygulaması Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslâm Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Ya. No: 5, İstanbul, 1988, s.212.

Finansal Kiralama Kanunu ¹¹⁴ ile leasing yeni bir finansman türü olarak getirilmiştir.

3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu, finansal kiralama sözleşmesini: "kiralayanın, kiracının talebi ve seçimi üzerine üçüncü kişiden satın aldığı veya başka suretle temin ettiği bir malın zilyetliğini her türlü faydayı sağlamak üzere ve belli bir süre feshedilmek şartıyla kira bedeli karşılığında, kiracıya bırakmasını öngören bir sözleşmedir" şeklinde tanımlamıştır ¹¹⁵.

Türkiye'de 1992 yılı ortaları itibariyle leasing sektöründe, 11'i ticari banka ortaklığı, 5'i bağımsız, 5'i Yatırım ve Kalkıma Bankası, 3'ü de Özel Finans Kurumu olmak üzere 24 kuruluş faaliyet göstermektedir ¹¹⁶.

5. Vadeli Satış (Bey'i Müeccel)

İslâm Hukuku'nda yer alan bu satış türünde önce mal teslim edilir, sonra fiyatı vadeli olarak ödenir.

İslâm Bankaları bu satış türüyle müşterilerine fon kullandırır. İşletmeleri için gayrimenkul, ham ve yarı mamul maddeler ile teçhizat ve makine temini amacıyla başvurular için İslâm Bankası sözkonusu malları üçüncü şahıslardan peşin satın alıp, vadeli satar ¹¹⁷.

Bu çeşit satış anlaşmaları Arapça'da Bey-i Müeccel veya Bitaman Acil olarak ifade edilmektedirler. Satış anlaşmalarında malın hemen teslimi ve fakat bedelinin daha sonraki tarihlerde ödenmesine imkân sağlayan bu finans tekniğinin şer'i hükümlere uygun olduğu iddia edilmektedir. Böylesi bir uygulamada daha yüksek bir fiyat uygulamasına izin verilmektedir ¹¹⁸.

¹¹⁴ R.G., T.28.6.1985, S.18795, s.1-6.

¹¹⁵ TÜGIAD Bülteni, A.g.y.

¹¹⁶ Dünya Gazetesi, a.g.e., a.g.y.

¹¹⁷ ÖZSOY, s.129-130.

¹¹⁸ GENÇLER, a.g.e.,16.3.1992.

6. Selem Satışı (Bey'i Selem)

Selem satışı peşin para veya peşin verilen başka bir mal ile veresiye bir mal satın almaktır.

Bey'i selem bey'i müeccelin (vadeli satışın) tersidir. Bey'i müeccelde banka bir kıymet satarken bey'i selemde banka, satıcı ile aralarında anlaşmada mutabık kalınan gelecekteki bir tarihte kendisine teslim edilecek bir malın bedelini peşin ödeyerek satın alabilecektir.

Selemin değişik bir tarzı bina, makina ve teçhizat alımının finansmanında olduğu kadar şartların ekonomik yönden uygun düşmesi halinde dayanıklı tüketim mallarının satın alınmasında da kullanılır. Bu sistemde banka bu tür maddelerin satın alma finansmanını emniyet ve teminatı sağlama bakımından müşterek mülkiyet düzenlemeleri şeklinde yapabilir. Banka ana parasını geri ödenmesi yanında, toplam yatırımdaki payı ile orantılı olarak bu malların net kira değeri üzerinden (amortismanı düşüldükten sonra) ilave bir pay alır.

Selem tekniği sanayi, ticaret ve ziraatin finansmanında kullanılmakla birlikte özellikle konut ve dayanıklı tüketim mallarının finansmanı gibi tüketici ödünçlemesinin önemli bir tarzını teşkil eder ¹¹⁹.

7. Müzaraa ve Musakat

Bunların ikisi de ziraat şirketidir. Muzaraa ortaklardan birinin toprak, diğer tarafın ise çalışmasını (amelini) koymak ve hasılatını aralarında bölüşmek üzere tesis ettikleri bir ortaklıktır ¹²⁰.

Banka çiftçi veya işadamlarına kendilerine ait arazi veya çiftliği sermaye olarak koyabileceği gibi böyle bir araziyi kiralayarak da temin edebilir. Bunun karşılığı ya kârdan (veya üründen) pay, ya da muayyen bir kira alır ¹²¹.

Muzaraa'da sermaye olarak bir taraf arazisini, diğer taraf da işgücünü koyar. Bu bakımdan mudarabaya benzer yönü bulunmaktadır¹²².

¹¹⁹ AKIN, s.162-163.

¹²⁰ ARMAĞAN, s.77-78.

¹²¹ AKIN, s.153.

¹²² ŞEKERCİ, s.56.

Masakat bir tarafın ağaç verdiği, diğer tarafın ise o ağaçların terbiyesini taahhüt ettiği ve elde edilen hâsılatı aralarında bölüşmek üzere anlaştıkları bir şirkettir ¹²³.

Banka muzaraada olduğu gibi hareket eder, temin ettiği meyvalık karşılığı ya pay alır (kâr veya üründen) ya da belirli kira alır ¹²⁴.

B . İSLAM BANKALARINDA HESAP TÜRLERİ

1. Cari Hesap

Bu hesap türü günümüz bankalarında açılan vadesiz mevduata benzemektedir ancak İslâm Bankaları bu hesap türüne faiz ödememekte, verilen hizmet karşılığında servis ücreti alabilmekte ve yatırılan fonları garanti etmektedir.

Fakat, bu fonlar kullanılmak istenildiği zaman hesap sahibinden izin alınması gerekmektedir. Bununla birlikte kullanılan bu fonun, yapılan işlem neticesinde zarar edilmesi durumunda ise fon sahibi bu zarardan etkilenmemektedir. Bu hesap sahiplerine çek karnesi verilebildiği gibi cari hesaplar genellikle iş çevreleri tarafından kısa vadeli ödeme ve transfer kolaylıkları için kullanılan bir hesap türü olmaktadır ¹²⁵.

2. Yatırım Hesabı

Yatırım hesapları İslâm Hukuku'nda yer alan mudaraba aktine uygun olarak açılmaktadır ¹²⁶.

Bu hesap çeşidi günümüz bankalarının toplamakta olduğu vadeli mevduatlara benzemesine rağmen bu cinsten hesap açtıranlara faiz veya sabit bir gelir değil, kâr payı ödenmektedir.

¹²³ARMAĞAN, s.80.

¹²⁴ AKIN, s.153.

¹²⁵ GENÇLER, a.g.e., 15.3.1992.

¹²⁶ ÖZSOY, s.109.

Fon sahiplerinin bu hesap türünden kâr alabilmeleri için en az 90 gün süreyle bu hesapta tutmalıdırlar. Fon sahibi fonlarını 90, 180, 360, veya daha uzun vadeli olarak bu hesapta tutabilirler. Bu hesap çeşidi İslâm Bankalarının en önemli fon toplama çeşididir ¹²⁷.

3- Tasarruf Hesabı

Bu tür hesap çeşidinde genellikle, küçük tasarrufları bulunan, bunları korumak ve herhangi bir ihtiyaç durumunda kullanmak isteyenlerin fonları toplanır. Bu hesap çeşidinin yatırım hesabını olduğu kadar, cari hesapları da tamamlayıcı bir fonksiyonu vardır.¹²⁸ Bu hesaplara da faiz veya kâr payı ödenmemektedir. Fakat mudilere küçük projelerin finansmanı, tüketim mallarının taksitle satışı, hediye verilmesi gibi bazı özel imtiyazlar sağlanabilmektedir¹²⁹. Kurum, tasarruf hesabı açtıranlardan üç seçenekten birini tercih etmelerini ister:

i) Tasarruf hesabını, kâr ve zarara ortak olacak olan yatırım hesabına bırakmaya,

ii) Tasarruf hesabındaki meblâğın bir kısmını yatırım hesabına bırakmaya, kalan kısmını da ihtiyaç halinde çekilmek üzere tasarruf hesabında bırakmayı,

iii) Herhangi bir kâr getirmeksizin, bankanın teminatı altında tasarruf hesabında bırakmalarını istemektir ¹³⁰.

Tercih hakkının verilmesiyle küçük tasarruf sahibinin teşvik edilmesi amaçlanmaktadır ¹³¹.

C. İSLAM BANKALARININ DİĞER İŞLEMLERİ

İslâm Bankaları günümüz bankalarının yaptığı modern ve geleneksel bütün bankacılık işlemlerini de yaparlar.

¹²⁷ GENÇLER, A.g.e.

¹²⁸ AKIN, s.145.

¹²⁹ "İslâm Bankacılığı Nedir?". *Para Dergisi*, S.13(Haziran 1982), s.8.

¹³⁰ ÖZSOY, s.107.

¹³¹ GENÇLER, a.g.e.

Banka kredi ve garanti mektupları verir, transfer işlemleri yapar. Emre yazılmış senetleri ve ticari evrakları muhafaza eder, özel kasalarını kiraya verir. Şirketlerin hisse senetlerini şirket adına dağıtır, müşterileri adına hisse senedi alır ve satar, uygulanabilirlik (fizibilite) etüdüleri yapar ¹³².

---

132 ÖZSOY, s.131.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÖZEL FİNANS KURUMLARI VE TÜRK EKONOMİSİNE KATKILARI

I. TÜRKİYE'DE FAİZSİZ BANKACILIĞIN TARİHÇESİ

A. GENEL OLARAK

Yurdumuzda faizsiz bankacılık uygulamasının "DESİYAB" ın 1975 yılında kuruluşuyla başladığı söylenmektedir. DESİYAB'ın kuruluş yıllarında faizsiz kredi verdiği ilân edilmiş ve halka duyurulmuştur. Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası'nın çalışma düzenine göre, işletmelerin ihtiyacı olan makinalar bankaca satın alınıp işletmeye kiraya verilmekte, zamanla işletme hem kira bedeli hem makine bedelini ödeyerek malın sahibi olmaktadır¹.

İslâm finansman sisteminin yaygınlaştırılabilmesi için faizli sistemde geçerli olan çeşitli araçlara benzer fakat faizsiz, sadece kâr ve zarardan pay alma hakkı veren araçların çoğaltılması ve yaygınlaştırılması gerektiği düşünülmüştür. Bu amaca yönelik olarak şimdiye kadar ülkemizde hukuksal bir çerçeveye kavuşturulmuş üç çeşit araç tesis

---

¹ Atilla İNAN, "Faizsiz Bankacılık Ya Da Özel Finans Kurumları", *Mâli Hukuk Dergisi*, S.5(Eylül-Ekim 1986), s.38.

edilmiş bulunmaktadır. Bunlar, kâr ve zarar ortaklığı belgesi, kâra iştirakli tahviller ve katılma intifa senetleridir ².

B. DEVLET SANAYİ VE İŞÇİ YATIRIM BANKASI (DESİYAB)

17.4.1975 gün ve 1877 sayılı yetki kanununa dayanılarak çıkarılan 11.11.1975 gün ve 13 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan DESİYAB ³ bankacılık alanında Kâr Ortaklığı esasına göre (faizsiz) kredi ve finansman sağlamak gibi yeni bir anlayışla kurulmuştur ⁴.

Bankanın temel amacı, Türkiye'nin süratle ve yurt dışında yaygın sanayileşmesi, bu amacı gerçekleştirmek için yapılacak olan da yurt içinde, bilhassa yurt dışında çalışmış ve çalışanların tasarruflarını⁵, esas olarak Kâr Zarar Ortaklığı prensibine göre ⁶:

i) Ekonomik güç halinde birleştirerek kârlılık ve verimlilik anlayışı içinde değerlendirmek,

ii) Kalkınma plânlarının temel ilkelerine uygun ve yurt dışında yaygın teşebbüsleri, özellikle sınaî yatırımlara yönelmek olarak belirtilmiştir ⁷.

DESİYAB 1978 yılından itibaren tamamen faizli baza çevrilerek kuruluş amaç ve özelliğini büyük ölçüde kaybetmiştir ⁸. 1988 yılında DESİYAB Türkiye Kalkınma Bankası adını almıştır ⁹.

C. KÂR ZARAR ORTAKLIĞI BELGESİ (KZOB)

Anonim ortaklıklar pay senetleri dışında sadece kârlı olduklarında temettülerine katılan, ancak, zarara da katılarak riski de üstlenen menkul

² Servet EYÜPGİLLER, *Banka ve Mâli Kuruluşlar*, Ankara, 1988, s.54-55.

³ R.G., T. 27.11.1975. S.15425, s.1.

⁴ Cihangir AKIN, *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*. İstanbul, 1986, s.279-280.

⁵ R.G., T. 27.11.1975. S.15425, s.1.

⁶ AKIN, A.g.y.

⁷ R.G., T. 27.11.1975. S.15425, s.1.

⁸ AKIN, A.g.y.

⁹ M. İlker PARASIZ, *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, B.4. Bursa, 1992, s.213.

kıymetler çıkarabilmektedirler. İslâm fesefesi ile yetişmiş kişilerin bu menkul kıymetleri satın alarak batı dünyasının pek bilmediği bu yeni sermaye piyasası aracına ilgi duydukları gözlenmektedir.

Bu menkul kıymetleri, faizin haram oluşuna inanmayan tasarrufçuların da, bir tür "oy'dan yoksun hisse senedi" elde etme veya ellerindeki fonları "inançlı mülkiyet" esasına göre çalıştırabilme imkânına kavuşmaları nedeniyle satınalabilecekleri söylenebilir.

Kâr ve zarar ortaklığı belgesi ilk kez 26.8.1974 tarihli ve 22 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Karar ile Türk literatürüne girmiştir. Bugünkü uygulama, Sermaye Piyasası Kurulu'nun 13.12.1984 gün ve 18604 sayılı T.C. Resmî Gazete'de yayımlanan Seri: III, No.2, Tebliği çerçevesinde sürdürülmektedir. Az da olsa piyasaya fiilen çıkarılmış olan tek (Hisse Senetleri dışında) faizsiz menkul kıymet budur¹⁰.

1877 sayılı DESİYAB'ın kurulması ile ilgili yetki kanunu ve dayalı çıkarılan 13 sayılı Desiyab Kuruluş Karamamesi "Kâr Ortaklığı" adı altında yasalarımızda o güne kadar düzenlenmemiş bulunan yeni bir kurumu getirmişlerdir. 1877 sayılı Yetki Kanununun 3. maddesinin (f) bendinde Bankanın "Kalkınma Plânlarında öngörülmüş olup sermayelerine katıldığı yatırım teşebbüslerine kâr ortaklığı esasları dahilinde kredi" verebileceği kabul edilmiştir. Öte yandan 13 sayılı Kanun Hükmünde Karamame'nin 4.maddesinin (d) bendinde yetki kanunlarından farklı bir biçimde "Bankanın sermayesine iştirak ettiği yatırım teşebbüslerine kâr ortaklığı esasları dahilinde kredi" verebileceği, ayrıca yetki kanununda hiç söz edilmemiş olmasına rağmen 4. maddenin (e) bendinde; Bankanın "Kâr Ortaklığı Senedi alıp satabileceği"; 5. maddenin (c) bendinde "Kar Ortaklığı esasına göre yurt içinde TL, yurt dışında döviz olarak bankaya yapılan mevduat dahil, her çeşit mevduatı kabul edebileceğini"; 8. maddesinde "cari usuller dahilinde sermayesi ile tahdit edilmeksizin kâr ortaklığı esaslarına göre Türk parası ve döviz üzerinden tahviller çıkarabileceğini" hükme bağlamıştır. Görülüyor ki karamame yetki kanununda sadece kredilere ilişkin getirdiği; kâr ortaklığı esasını, krediler yanında mevduat ve tahvillere de uygulanabileceğini kabul etmek suretiyle bunun alanını genişletmektedir.

"Kâr ortaklığının ilk özelliği faize karşı düşünülmüş olmasında kendini gösterir" Bu bakımdan KOB ile ilgili olarak 28.8.1974 tarihinde TPKK hakkındaki 1567 sayılı Kanunun değişik 1. maddesine göre yapılan

¹⁰ EYÜPGİLLER, s.55.

yeni düzenlemede amaç; kurulması düşünülen ve faizsiz olarak çalışması amaçlanan DESİYAB için işlerliği sağlayabilecek bir aletin önden geliştirilmesidir. Onun için bu belgeye “kâra iştirakli tahvil” olarak yanlış bir isim takılmıştır. Daha sonra buna istinaden 31.7.1981 tarihinde Maliye Bakanlığının çıkardığı 1 no.lu tebliğde “Kâra İştirakli Tahvilin” aynı zamanda “KOB-Kâr Ortaklığı Belgesi” anlamına geldiği ifade edilmiş ve bunların M.B.'ca çıkarılacak tebliğler çerçevesinde düzenlenmesini hükme bağlamıştır. Bu tebliğde de yine “kâra iştirakli tahvil” sözkonusudur ve yine “KOB ile kâra iştirakli tahvil aynıdır” demektedir. Halbuki, K/Z'a ortak bir belge halen artada yoktur. Ayrıca amaçlanan belgenin adı KOB değil KZOB olması gerektiği gibi KOB'de bir tahvil değildir.

15 Ocak 1982 tarihinde yayınlanan MB'm 1 no.lu tebliği 1974 yılındaki karar metninin 3. maddesinin (s) fıkrasında bir değişiklik yapılmıştır. Buna göre KOB'nin K/Z'a ortak bir belge olduğu vurgulanmış ve ayrıca bu kararın yürütülmesine ilişkin olarak yayınlanacak tebliğlerle KOB'nin miktar ve niteliklerinin belirleneceği hükmü getirilmiştir ¹¹.

D. ÖZEL FİNANS KURUMLARI

Türkiye'de 1985 yılında 2 Özel Finans Kurumu çalışma hayatına başlamıştır, faaliyetlerini halâ sürdürmektedirler. (Faisal Finans Kurumu A.Ş. ve Al-Baraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş.). Bunlara 1988 yılında bir yenisi eklenmiştir. (Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş.). En son Kasım 1991'de Anadolu Finans kurumu A.Ş. ismiyle % 100 yerli sermayeli bir Özel Finans Kurumu kurulmuştur.

II. TÜRKİYE'DE ÖZEL FİNANS KURUMLARI

A. GENEL OLARAK

Ülkemizde bankalar hakkında 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 90'inci maddesi, bankalar dışındaki mali kuruluşların, kuruluş ve faaliyetlerinin bu kanun hükmünde karamameye tabi

¹¹ AKIN, s.283-284.

olmayacağını ve bu kuruluşların tabi olacağı esasların Bakanlar Kurulu'nca tespit edileceğini hükme bağlamıştır ¹².

Daha sonra yürürlükten kaldırılan bankalar hakkında 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 90'uncü maddesi ve belirtilen kararnamenin yerini almış olan 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun 96'uncü maddesi, bankalar dışındaki mali kuruluşları (özel finans kurumları), Bankalar Kanunu'nun kapsamı dışında düzenleme yetkisini de Bakanlar Kurulu'na vermiştir ¹³.

Belirtilen yasal hükme ve Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 1517 sayılı Kanuna dayanılarak 16.12.1983 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyle ÖFK'nın oluşturulmasına izin verilmiş ve ilgili Kararname Resmi Gazeti'nin 19 Aralık 1983 tarih ve 18256 Mükerrer sayısında, Bakanlar Kurulu'nun 83/7506 sayılı kararı olarak yayımlanmıştır .

Bu kararnamenin ekinde ÖFK kurulması hakkında karar yeralmıştır. 17 maddeden oluşan bu karar ÖFK'nın kuruluş, izin mercii, organlar, kurumun kabul edeceği fon neveleri, hesaplara katılma, fon kullanımından doğan kâr ve zararın muhasebeleştirilmesi, kârın sermaye payının ve hesaplara yatırılan paraların yurtdışına transferi, kârların sermayeye dönüştürülmesi, hesaplarda zaman aşımı, denetime yetkili kanun mercileri, kurumların tasfiyesi, kovuşturma usulü ve genel düzenlemeler hakkındaki temel ilkelerini belirlemiştir ¹⁴.

Bu kararın yürürlüğüne ilişkin 16'uncü maddesinde, kararname hükümlerinin yayımından itibaren iki ay sonra yürürlüğe gireceği öngörülmüş; Resmi Gazete'nin 25 Şubat 1984 tarih ve 18323 sayılı nüshasında ise kararın 15'inci maddesi gereği, Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müşteşarlığı'nın bu karara ilişkin bir tebliği yayımlanmıştır. Tebliğ, Kararname'nin belirlediği 2 aylık sürenin sonu olan 19 Şubat 1984'den itibaren yürürlüğe girmiştir ¹⁵.

Daha sonra 19.12.1983 gün ve 18256 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ÖFK Hakkında Kararname eki kararın 2'inci

¹² Vural GÜNAL, *Özel Finans Kurumları*, Türkiye Bankalar Birliği Ya., Ankara, 1984, s.1.

¹³ Öztin AKGÜÇ, *100 Soruda Türkiye'de Bankacılık*, İstanbul, 1987, s.145.

¹⁴ *Özel Finans Kurumları Kurulması Hakkında 16.12.1983 Gün ve 83/7506 Sayılı Kararname Eki Karar*: R.G., T. 19.12.1983, S.18256, s.3-7.

¹⁵ GÜNAL, s.1.

maddesinin c ve d fıkraları ile 7'inci, 9'uncu maddesi ve 15'inci maddesinin d fıkrası değiştirilmiştir ¹⁶.

Özel Finans Kurumları ile ilgili teknik düzenleme T.C Merkez Bankası'nca yapılmış ve sonuçları Tebliğ No: 1 olarak Resmi Gazete'nin 21 Mart 1984 gün ve 18348 sayılı nüshasında yayımlanmıştır. 18 madde ile üç ekten oluşan bu Tebliğ ile Özel Finans Kurumları'nın kuruluş izni, faaliyet izni, hesaplardaki dövizlerin kullanılması ile ilgili konular düzenlenmiş ve eklerde hesaplarla ilgili teknik konular ele alınmıştır ¹⁷.

Bütün bu karar ve tebliğlerde ÖFK'na ilişkin bir tanım verilmemiş ancak yapabilecekleri işlemler belirtilmiştir. ÖFK'ların yapabilecekleri işlemler ise şöyledir:

Bu kurumlar sermayelerine ilaveten yurt dışından ve içinden özel cari hesaplar ve kâr zarara katılma hakkı veren hesaplar yoluyla fon

toplayıp ekonomiye fon tahsis etmek amacıyla faaliyet gösterir ve toplanan fonları, tebliğlerle belirtilecek usullerle, her türlü zirai, ticari faaliyetlerin ve hizmetlerin finansmanında, ortak yatırımlarda, yurt dışı teminat mektupları verilmesinde, ihracat ve ithalâtın finansmanında, yatırımlara ilişkin ekipmanların temin edilip, firmalara tatsitle satılması veya kiraya verilmesi gibi hususlarda kullanırabilir ¹⁸.

Ayrıca ÖFK'ları yukarıda sayılan faaliyetlerin yanısıra her tür bankacılık hizmetlerini de yapabilmektedirler. (Kambiyo işlemleri, havale transferi yapmak, çek, poliçe, emre muharrer senetler düzenlemek, aval vermek, döviz alım satımı yapmak, döviz pozisyonu tutmak, portföy yönetimi gibi).

Bu kurumların günümüz bankaları gibi, fon toplama ve fon kullandırmada aracılık etmeleri ve bankacılık hizmetlerinin birçoğunu da yerine getirmeleri sebebiyle bir çeşit banka oldukları konusunda görüş birliği vardır ¹⁹.

Türkiye'de Özel Finans Kurumları, Bakanlar Kurulu Kararı ile

¹⁶ 84/7833 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı: 15.3.1984 Tarih ve 84/7833 Sayılı Kararname Eki; R.G., T. 21.3.1984, S.18348, s.9-10.

¹⁷ Selahaddin TUNCER, "Faizsiz Bankacılık", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Şubat 1985, s.55.

¹⁸ 16.12.1983 Gün ve 83/7506 Sayılı Kararname: R.G., T. 19.12.1983, S.18256, s.3.

¹⁹ AKGÜÇ, s.146.

kurulurlar. Kurucular, T.C. Merkez Bankası'nın olumlu görüşü ve Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu'ndan kuruluş izni almaya mecburdurlar²⁰. Kurucular bir ÖFK kurmak isteğiyle ilk önce Merkez Bankası'na kuruluş izni almak için yazılı olarak başvururlar. Merkez Bankasından olumlu görüş çıkarsa Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın teklifi ve en son olarak Bakanlar Kurulu'nun kararıyla kurulurlar.

Kurumların en az 5 tanesi kurucu ortak olmak üzere 100 ortaklı bir anonim şirket şeklinde kurulmaları şarttır; ödenmiş sermayeleri toplamı 5 milyar TL'dan az olamaz. Kurumlar, 5 milyarlık sermayenin 1/4'ünü defaten, geri kalan kısmını altı ay içinde nakden ödemek zorundadırlar. Asgari sermaye olarak gösterilen 5 milyar TL'dan daha fazla sermaye ile kurulan kurumların sermayelerinin 5 milyar TL.'sını aşan kısmının ödeme şartları Başbakanlık'ça ayrıca belirlenir. Yabancı ortaklar sahip oldukları sermaye payını bankaca alım satımı yapılan döviz cinsinden nakit olarak Türkiye'ye getirmek zorundadırlar. 1983 yılında alınan bu kararda belirtilen, kurumların ödenmiş sermayeleri toplamı 5 milyar TL'den az olamaz hükmü 1991 yılında alınan bir kararla 75 milyar TL'den az olamaz şeklinde değiştirilmiştir. Çünkü 1983, 1984 yılı ile 1992 yılı arasında geçen zaman zarfında meydana gelen ekonomik değişimler bunu gerektirmiştir. Bu kurumlar 1991 yılına gelene kadar bazı yıllar itibariyle sermaye artırımında bulunmuşlardır. Örneğin Al Baraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş. ve Faisal Finans Kurumu A.Ş. 1987 yılında sermayelerini 10 milyar TL.'ye çıkarmışlardır.

1991 yılında alınan Bakanlar Kurulu Kararı şöyledir: Kurumların ödenmiş sermayesi ile ilgili olarak Bakanlar Kurulu'nun 91/2130 sayılı kararıyla "kurumların en az 100 ortaklı bir anonim şirket şeklinde kurulmaları şarttır; ödenmiş sermayeleri toplamı 75 milyar liradan az olamaz. Yabancı ortakların sahip oldukları sermaye payının bankaca alım satımı yapılan döviz cinsinden nakit olarak Türkiye'ye getirilmesi zorunludur ²¹."

İki karar arasındaki farklılık ödenmiş sermaye zorunluluğunun 5 milyar TL.'dan 75 milyar TL.'na çıkarılmış olmasıdır.

Kurumlar, merkez şubesi dışında açacakları her şube için, yukarıdaki

²⁰ A.g.e., a.g.y.

²¹ Özel Finans Kurumları Kurulması Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar; R.G., T. 2.10.1991, S.21009, s.9.

şartlarla, Başbakanlık'ça belirlenecek miktarda sermaye ayırmak zorundadırlar²².

Daha önce belirtildiği gibi ülkemizde Al Baraka Türk A.Ş., Faisal Finans Kurumu A.Ş., Kuveyt Türk Efkaç Finans Kurumu A.Ş. ve Anadolu Finans Kurumu A.Ş. olmak üzere 4 Özel Finans Kurumu faaliyet göstermektedir.

B. AL BARAKA TÜRK ÖZEL FİNANS KURUMU A.Ş.

1. Kuruluşu, Sermayesi ve Kaynakları

Al Baraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş., 16.12.1983 gün ve 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulunun Kararı'nın tespit ettiği esaslar çerçevesinde 1984 yılında kurulmuş; gerekli hazırlıklarını tamamladıktan sonra T.C. Merkez Bankası'nın 21 Ocak 1985 tarih ve 10912 sayılı yazısıyla da "faaliyet izni" almıştır²³. 29.3.1985'de faaliyete geçmiştir²⁴.

Al Baraka Türk'ün tamamı ödenmiş 5 milyar TL.'lik kuruluş sermayesi, 1987 yılı başında 10 milyar TL.'ye, Mart 1990'da 15 milyar TL.'ye yükseltilmiş olup % 80'i yurtdışından ve yabancı döviz olarak sağlanmıştır. Al Baraka Türk'ün Kayıtlı Sermayesi Kasım 1990'da 50 milyar TL.'ye, Ödenmiş Sermayesi 30 milyar TL.'ye, Temmuz 1992'de Kayıtlı Sermayesi 150 milyar TL.'ye Ödenmiş Sermayesi'nde 50 Milyar TL.'ye yükseltilmiştir.²⁵ 30 Haziran 1988'de "Halka Açık Şirket" statüsü kazanan Al Baraka Türk halen 215 ortağa sahiptir²⁶

²² Özel Finans Kurumları Kurulması Hakkında 16.12.1983 Gün ve 83/7506 Sayılı Kararname Eki Karar, R.G., T. 19.12.1983, S.18256, s.4.

²³ Al Baraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş., Faaliyet Raporu, 1991, s.3.

²⁴ AKIN, s.292.

²⁵ Al Baraka Türk A.Ş. Broşürü, Ağustos 1992, s.2.

²⁶ Al Baraka Türk Türk Özel Finans Kurumu A.Ş., Faaliyet Raporu, 1991, s.6.

TABLO 1

Al Baraka Türk A.Ş. Sermayesinin Hissedarları (31.12.1987 itibariyle)		
Ortakların Ünvanı	Sermaye (milyon TL.)	Payı (%)
* Al Baraka Yatırım ve Kalkınma Grubu	5.000	50.00
* İslâm Kalkınma Bankası	1.300	13.00
* Dubai İslâm Bankası	100	1.00
* Katar İslâm Bankası	100	1.00
* Bahreyn İslâm Bankası	100	1.00
* Bahreyn İslâm Yatırım Bankası	50	0.50
* Ürdün İslâm Bankası	50	0.50
* Diğer	3.300	33.00
Toplam (Ödenmiş Sermaye 10 milyar TL.)		100.00

Kaynak: Al Baraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş. Faaliyet Raporu, 1991, s.6.

En son Temmuz 1992 tarihli bir gazeteden alınan bilgiye göre Al Baraka Türk A.Ş.'nin sermayesinin ortakları arasındaki dağılım şöyledir:

Ortağın; Ticaret Ünvanı/Adı Soyadı	Toplam Sermaye (Bin TL.)	Sermaye Payı Oranı (%)
İslamic Developmet Bank	3.900.000	13
Diğer Yabancı Ortaklar(x)	20.030.000	67
Diğer Türk Ortaklar(x)	6.070.000	20
Toplam	30.000.000	100

(x) % 10'dan fazla paya sahip ortak bulunmamaktadır.²⁷

²⁷ Zaman Gazetesi, 20.7.1992, s.

2. Şube Sayısı ve İllere Göre Dağılımı

Al Baraka Türk'ün halen Merkez Şube dışında Ankara, İzmir, Bursa, Karaköy(İstanbul), Konya, Kayseri, Adana, Gaziantep ve Samsun olmak üzere 9 şubesi bulunmaktadır.²⁸ Merkez şubesi İstanbul Mecidiyeköy'dedir ve bununla birlikte bugün 10 şube ile faaliyetlerini sürdürmektedir.

1985 yılında İstanbul Mecidiyeköy merkez şubesi ile faaliyete geçen Al Baraka Türk'ün 1987'de Ankara, 1988'de İzmir, Bursa, Karaköy/İstanbul, 1989 Konya, Kayseri, 1990 Adana ve 1991'de Gaziantep, Samsun şubeleriyle şube sayısı 10'a çıkmıştır.

Şubelerinin bulunmadığı yerlerde ise halka muhabir bankaları vasıtasıyla ulaşmaktadır. Al Baraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş.'nin muhabir bankaları tüm yurt sathındaki Türkiye Vakıflar Bankası ve Türk Ticaret Bankası Şubeleri; yurtdışında, muhabir bankalar aracılığı ile gönderilen havaleler kanalıyla sürdürülmektedir.

Bu kurumlar, yurt dışı bankacılık işlemlerinde etkin hizmet sunabilmek amacıyla dünyanın çeşitli ülkelerinde uluslararası bankalarla muhabirlik ilişkisi kurmuşlardır. Bu cümleden olmak üzere Al Baraka Türk, 1985 yılında 41, 1986'da 48, 1987'de 59, 1988'de 62, 1989'da 62, 1990'da 69 ve 1991 yılında da 73 uluslararası bankayla muhabirlik ilişkisi içersindedir²⁹.

3. İstihdam

Al Baraka Türk A.Ş.'nin 1992 yılı personel sayısı 375'tir³⁰ En son kasım 1992'ye ait bir bilgiye göre personel sayısı 400'dür³¹. Daha önceki yıllara ait personel sayısı kurumun yıllık faaliyet raporlarında gösterilmediğinden elde edilememiştir.

²⁸ Al Baraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş., **Faaliyet Raporu**, 1991, s.3.

²⁹ A.g.e., 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991.

³⁰ Al Baraka Türk A.Ş. bir yetkilisinden alınan bilgiye göre tarafımızdan belirtilmiştir.

³¹ **Türkiye Gazetesi**, 27.11.1992, s.6.

C. FAİSAL FİNANS KURUMU A.Ş.

1. Kuruluşu, Sermayesi ve Kaynakları

Faisal Finans Kurumu A.Ş. 16.12.1983 gün ve 83/7506 sayılı Kararnameye göre Bakanlar Kurulu'nun 11.7.1984 gün ve 84/8200 sayılı KARarları çerçevesinde 1984 yılında 5 milyar TL. sermaye ile kurulmuş, Nisan 1985'de faaliyete geçmiştir.

Sermayesinin % 90'ı yurtdışından sağlanan Faisal Finans Kurumu'nun ödenmiş sermayesi 1987'de 10 milyar TL., 1989'da 25 milyar TL'na ve 1991'de de 65 milyar TL.'sına yükselmiştir.³²

TABLO 2

Faisal Finans Kurumu A.Ş. Sermayesinin Hissedarları (31.12.1990 itibariyle)	
Hissedarlar	% Hisse
* Dar Al-Maal Al-İslâmi Trust (Bahamas)	51.00
* Mısır Faisal İslâm Bankası (Kahire)	25.00
* Sudan Faisal İslâm Bankası (Hartum)	8.00
* Bahrain Faisal İslâm Bankası (Manama)	5.00
* H.R.H Prens Mohamed Al-Faisal Al Saud (Cidde)	1.05
* T.C. (Şahıs ve Şirket)	9.66
Toplam (Ödenmiş Sermaye 65 milyar TL.)	100.00

Kaynak: Faisal Finans Kurumu A.Ş., Faaliyet Raporu, 1991, s.6.

2. Şube Sayısı ve İllere Göre Dağılımı

Faisal Finans Kurumu'nun 1992 yılı itibariyle Türkiye'de değişik illerde 10 şubesi bulunmaktadır. Bunlar İstanbul, Ankara, İzmir, Konya, Bursa, Adana, Şanlıurfa, Sakarya, Trabzon, Denizli şubeleridir.

³² Faisal Finans Kurumu A.Ş., Faaliyet Raporu, 1989, s.9.; 1991, s.6.

1985 yılında İstanbul Merkez Şubede faaliyete geçen Faisal Finans Kurumu 1987'de Ankara, İzmir, 1988'de Konya, Bursa, Adana, 1989'da Şanlıurfa, 1990'da Sakarya ve 1991 yılında da Trabzon, Denizli şubelerinin açılmasıyla hizmetlerini halka en azından bu illerde doğrudan götürmeye başlamıştır.

Diğer Özel Finans Kurumlarında olduğu gibi Faisal Finans Kurumu da şubelerinin bulunmadığı illere ve alt birimlere hizmetlerini muhabir bankaları vasıtasıyla götürmektedir. Faisal Finans Kurumu'nun muhabir bankası Türkiye Halk Bankasıdır.

Ayrıca Faisal Finans Kurumu'nun Almanya'da Frankfurt ve Suudi Arabistan'daki Cidde temsilcilikleri faaliyetlerini sürdürmektedir.³³

Faisal Finans Kurumu A.Ş. 1986 yılında 50, 1987'de 73 ve 1988 yılında da 75 uluslararası banka ile muhabirlik ilişkisi kurmuştur.

3. İstihdam

Aşağıdaki tabloda Faisal Finans Kurumu A.Ş.'de 1986 yılından 1991 yılı sonuna kadar çalışan personel sayısı verilmiştir.

TABLO 3

Faisal Finans Kurumu A.Ş.'nin Yıllar İtibariye Personel İstihdamı		
Yıllar	Toplam Personel	Artış(%)
1986	99	
1987	132	33.3
1988	170	28.7
1989	228	34.1
1990	267	17.1
1991	298	11.6

Kaynak: Faisal Finans Kurumu A.Ş., 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991 Yılı Faaliyet Raporlarından tarafımızdan düzenlenmiştir..

³³ A.g.e, 1990, s.11.

D. KUVEYT TÜRK EVKAF FİNANS KURUMU A.Ş.

1. Kuruluşu, Sermayesi ve Kaynakları

Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş. 16.12.1983 gün ve 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın tespit ettiği esaslara uygun olarak faaliyet göstermek üzere 21.9.1988 tarih ve 88/13357 sayılı kararname ile kurulmuştur ³⁴. T.C. Merkez Bankası'nın 28.2.1989 tarihli izni ile 31 Mart 1989 tarihinde faaliyete başlamıştır ³⁵.

Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş.'nin sermayesi 1989'da 16.000.000.000 TL. olup tamamı ödenmiştir. 1990 yılında sermayesi 30.000.000.000 TL.'ye çıkarılmıştır. 1991 yılında bu kurumun kayıtlı sermayesi 100 milyar TL.'ye yükseltilmiştir.

TABLO 4

Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş.'nin Başlıca Ortakları		
Ortakların Ünvanı	Sermaye (milyon TL.)	Payı (%)
* Kuveyt Finans Kurumu	50.000	50
* Kuveyt Devlet Sosyal Güvenlik Kurumu	9.000	9
* İslâm Kalkınma Bankası	9.000	9
* Vakıflar Genel Müdürlüğü	30.000	30
* Türkiye Diyanet Vakfı	1.000	1
* Diğer	1.000	1
Toplam	100.000	100

Kaynak: Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A. Ş., Faaliyet Raporu, 1991, s.22.

³⁴ Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş., Faaliyet Raporu, 1989, s.19.

³⁵ A.g.e., s.7.

2. Şube Sayısı ve İllere Göre Dağılımı

Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu 1992 yılı itibariyle 6 şube ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Şubelerden 5'i İstanbul'da, biri Ankara'dadır. İstanbul'da Merkez Şube Mecidiyeköy'dedir. Diğer şubeler Sirkeci Şubesi, Kadıköy Şubesi, Bakırköy ve Fatih Şubeleridir. Muhabir Bankası Türkiye Vakıflar Bankasıdır.

Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş. 1989 yılında 85, 1990'da 93 uluslararası banka ile muhabirlik ilişkisi kurmuştur³⁶.

3. İstihdam

Aşağıda Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş.'de 1989 yılından 1991 yılı sonuna kadar istihdam edilen personel sayısı verilmiştir.

TABLO 5

Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş.'de Personel İstihdamı		
Yıllar	Personel	Artış (%)
1989	77	
1990	89	15.5
1991	125	40.4

Kaynak: Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş., 1989, 1990, 1991 Yılları Faaliyet Raporlarından tarayımızdan düzenlenmiştir.

E. ANADOLU FİNANS KURUMU A.Ş.

24.4.1985 tarihli ve 3182 Sayılı Kanununun 96.ncı maddesi ile 16.12.1983 tarihli ve 83/7506 Sayılı Kararname hükümlerine göre, Bakanlar Kurulu'nca 4.3.1991 tarihinde Anadolu Finans Kurumu A.Ş.'nin kurulması kararlaştırılmıştır³⁷.

³⁶ Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş., Faaliyet Raporu, 1989, 1990.

³⁷ R.G., T. 9.5.1991, S.20866, s.2.

Bu kurum 6.11.1991 tarihinde çalışmalarına başlamıştır. % 100 yerli sermaye ile kurulan Anadolu Finans Kurumu'nun ödenmiş sermayesi 30.000.000.000 TL.'dir. Anadolu Finans Kurumu A.Ş.'nin ortakları bir grup sanayici ve işadamdır. Toplam 100 kurucu ortak sayısı ile "Halka Açık Şirket" statüsündedir. Anadolu Finans Kurumu Genel Müdürlük ve Merkez Şubesi Ankara'dadır³⁸. Ayrıca 1992 yılı içerisinde Karaköy/İstanbul Şubesi, Fatih/İstanbul Şubesi Kayseri ve Bursa Şubesi ve Aralık 1992 itibariyle Kocaeli'de altıncı şube açılmıştır. Muhabir bankası Garanti Bankası'dır.

III. ÖZEL FİNANS KURUMLARININ FAALİYETLERİ

A. GENEL OLARAK

Türkiye'de faaliyette bulunan 4 Özel Finans Kurumunun yurdumuzda toplam 32 Şubesi bulunmaktadır. Üçünün genel merkezi İstanbul, birinin ise Ankara'dır. Şube sayısı açısından İstanbul birinci sıradadır. Dağılım şöyledir: İstanbul'da 10 şube, Ankara'da 4 şube, İzmir, Konya, Kayseri, Adana ve Bursa'da 3 şube, Samsun, Gaziantep, Sakarya, Denizli, Şanlıurfa ve Trabzon ve Kocaeli'de 1 şube ile Özel Finans Kurumları faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Şubelerinin bulunmadığı yerlerde ise Vakıflar Bankası, Halk Bankası, Garanti Bankası ve Türk Ticaret Bankası bu Özel Finans Kurumları'nın muhabir banka görevini yerine getirmektedirler. Daha önce de belirtildiği gibi iki ÖFK'nın muhabir bankası aynıdır, diğerlerinininki farklıdır. Ayrıca postahane vasıtasıyla da bu kurumlarla bağlantı kurulabilmekte ve faaliyetlerinden faydalanabilmektedir.

Özel Finans Kurumlarının sermayelerinin % 70'i (Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş.), % 80'i (Al Baraka Türk A.Ş.), % 90'ı (Faisal Finans Kurumu A.Ş.) yurtdışından sağlanmaktadır. Dolayısıyla bu kurumların sermayelerine yerli sermaye katılım oranı da yaklaşık % 30, % 20, % 10 gibi düşük rakamlardır. Türkiye'deki Özel Finans Kurumları'nın dördüncüsü olan Anadolu Finans Kurumu A.Ş. ise % 100 yerli sermaye ile kurulmuştur.

Bu kurumların Türkiye'de faaliyete geçmeleri üzerinden 7 yıl, 3 yıl, 1 yıl gibi çok kısa bir zaman geçmesine rağmen sürekli bir gelişme

³⁸ Anadolu Finans Kurumu A.Ş. Broşürü.

içerisindedirler. Bu gelişmeye örnek olabilecek göstergeler ise buraya kadar incelenenler içinde şube sayısındaki artış, personel istihdamının artışı, sermayelerinin artışı şeklinde ifade edilebilir.

Özel Finans Kurumlarının başlıca faaliyetleri fon toplama faaliyetleri ve fon kullandırma faaliyetleri olarak iki başlık altında incelenebilir. Ayrıca fon toplama ve fon kullandırma ana faaliyetlerinin yanısıra günümüz bankalarının yaptığı diğer birçok işlemleri de yapmaktadırlar.

Ülkemizde ÖFK Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Karamname Eki Karara İlişkin Tebliğde ÖFK'larının yapabileceği diğer işlemler şöyle belirtilmiştir:

Kasa kiraya vermek, havale transfer işlemleri yapmak, fizibilite etüdüleri hazırlamak, Türkiye Merkez Bankası'nca uygun görülecek diğer iş ve hizmetler.

ÖFK'ları, Merkez Bankası aracılığı ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan özel izin almak koşuluyla aşağıdaki faaliyetlerde de bulunabilirler. Bu faaliyetlere ilişkin esas ve şartlar, izin verilirken HDTM'ğinca ayrıca belirlenir. Bu faaliyetler ise aşağıdaki gibidir:

Teminat mektubu vermek, bu tebliğde düzenlenmiş hususlar dışındaki şartlarla ortaklık kurmak, ticari amaçla mülk alım-satımında bulunmak, katılma hesaplarında biriken fonlarla tarımsal endüstri alanında işletmeler kurmak ve çalıştırmak, özel projelerin finansmanı için ve münhasıran o işe tahsis edilmek üzere müstakil hesaplarda fon toplamak³⁹.

B. FON TOPLAMA FAALİYETLERİ

Kurumlar; biri "cari hesaplar" diğeri "katılma hesapları" veya "kâr zarara katılma hesabı (Mudaraba)" olmak üzere iki tür hesapta fon toplayabilirler.

1. Cari Hesaplar

a) Genel Olarak

Cari Hesap, Türk Lirası veya tebliğlerle belirlenecek esaslar dahilinde döviz cinsinden açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya

³⁹ R.G., T. 25.2.1984, S.18323, s.10.

tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan, karşılığında hesap sahibine faiz, kâr veya her ne nam altında olursa olsun bir bedel ödenmeyen ve Tassarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamına girmeyen fonların oluşturduğu hesap türüdür.

Cari hesaplar, kurum hesaplarından ve katılma hesaplarından müstakil olarak ve kendi içinde de Türk Lirası hesapları ile döviz hesapları şeklinde ayrı ayrı muhasebeleştirilir ve işletilir. Kurum, bu hesapta biriken fonların işletilmesinden doğan kâr veya zararı kendi hesabına intikal ettirir.

Kurum'un cari hesaplara kabul edebileceği azami fon tutarı Merkez Bankası tarafından tespit edilir ⁴⁰.

Merkez Bankasının aldığı karara göre: Kurumların, cari hesaplara kabul edebilecekleri azami fon tutarı, özkaynakları toplamının 10 katını aşamaz. ⁴¹.

b) Özel Finans Kurumlarında Toplanan Cari Hesaplar

Aşağıdaki tabloda ülkemizdeki üç özel finans kurumunun cari hesap adetlerinin yıllar itibariyle dağılımı görülmektedir. Buna göre cari hesap adedinin toplam hesap adedi (özel cari hesap + katılma hesabı adedi) içindeki payı şöyledir:

⁴⁰ Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın Özel Finans Kurumları Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Kararname Eki Karara İlişkin Tebliği, R.G., T. 25.2.1984, S.18323, s.7.

⁴¹ 15.3.1984 Tarih ve 84/7833 Sayılı Kararname Eki; R.G., T. 21.3.1984, S.18348, s.12.

TABLO 6

Üç Özel Finans Kurumunun Yıllar İtibariyle Özel Cari Hesap Adetleri				
Yıllar	Al Baraka Türk Öz. Fin. Kur. A.Ş.	Faisal Finans Kurumu A.Ş.	Kuveyt Türk Efk. Fin. Kur. A.Ş.	TOPLAM
1985	412	690	—	1102
1986	900	1433	—	2333
1987	1497	2243	—	3740
1988	3119	5712	—	8831
1989	2136	10782	622	13540
1990	10698	15147	1287	27132
1991	15632	17983	2647	36262

Kaynak: Al Baraka Türk A.Ş., Faisal Finans Kurumu A.Ş. 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991 Yılı Faaliyet Raporları ve Kuveyt Türk Efkaf Finans Kurumu A.Ş. 1989, 1990, 1991 Yılı Faaliyet Raporlarından tarafımızdan düzenlenmiştir.

1985 yılında % 13.94, 1986'da % 8.70, 1987'de % 8.87, 1988'de % 14.39, 1989'da % 11.91, 1990'da 20.08 ve 1991'de % 21.21. Geçen 7 yıl zarfında özel cari hesap adedi ortalama olarak toplam hesap adedi içinde % 14.15'lik bir paya sahip olmuştur.

TABLO 7

Üç Özel Finans Kurumunda Yıllar İtibariyle Toplam Özel Cari Hesap Tutarları (000 TL.)				
Yıllar	Al Baraka Türk Öz. Fin. Kur. A.Ş.	Faisal Finans Kurumu A.Ş.	Kuveyt Türk Efk. Fin. Kur. A.Ş.	TOPLAM
1985	2.001.709	2.413.986	—	4.415.695
1986	2.002.698	2.487.092	—	4.489.790
1987	2.210.691	6.420.757	—	8.631.448
1988	11.490.524	10.617.305	—	22.107.829
1989	15.639.021	24.323.512	8.238.428	48.200.961
1990	23.237.188	39.467.530	12.545.999	75.250.717
1991	70.177.826	55.738.000	34.108.502	160.024.330

Kaynak: Al Baraka Türk A.Ş., Faisal Finans Kurumu A.Ş. 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991 Yılı Faaliyet Raporları ve Kuveyt Türk Efkaf Finans Kurumu A.Ş. 1989, 1990, 1991 Yılı Faaliyet Raporlarından tarafımızdan düzenlenmiştir.

Özel finans kurumlarının yıllar itibariyle toplam cari hesap

tutarlarını ise yukarıda tablo görebiliriz. 1991 yılı itibariyle üç özel finans kurumunda açılan 36262 adet cari hesapta yaklaşık 160 milyar 024 milyon 330 bin TL. tutarında fon toplanmıştır.

Cari hesap tutarlarındaki artış oranı ise yıllar itibariyle şöyledir:

1986 yılında % 1.67, 1987'de % 92.24, 1988'de % 156.13, 1989'da % 118.02, 1990'da % 56.11 ve 1991 yılında % 112.65. Görüldüğü üzere 1988, 1989 ve 1991 yıllarında yüzde yüzün üzerinde bir artış meydana gelmiştir.

2. Katılma Hesapları

(Kâr ve Zarara Katılma Hesapları "Mudaraba")

a) Genel Olarak

Özel Finans Kurum'una, "Kâr ve Zarara Katılma Hesabı Akdi" karşılığında Türk Lirası veya döviz cinsinden yatırılan fonların kullanılmasından doğacak kâr ve zararlara katılma sonucunu doğuran, gerçek ve tüzel kişilerce yatırılan fonlardır. Bu tür hesaplarda hesap sahibine faiz veya sabit bir gelir ödenmez, ana paranın aynen geri ödeneceği garantisizdir. Hesap sahibinin talep hakkı ve Kurum'un mükellefiyeti "Birim Hesap Değeri" ne tekabül eden miktardan ibarettir. Hesap sahipleri lehine tahakkuk ettirilecek gelirler vergi mevzuatı açısından mevduat geliri sayılır.

Bu hesaplar, vadelerine göre 90, 180, 360 gün ve daha uzun vadeli olmak üzere, dört gruba ayrılırlar ve her grup kendi içinde bir bütün teşkil eder ve ayrı ayrı muhasebeleştirilir ve ayrı ayrı işletilir. Merkez Bankası vade sürelerini yeniden belirleme yetkisine sahiptir ⁴².

1992 yılı ikinci yarısından (haziran ayı itibariyle) itibaren bu kurumlarda 1 ay vadeli katılma hesabı açılmasına başlanılmıştır. Böylece katılma hesapları 30 günlük, 90 günlük, 180 günlük, 360 günlük ve daha uzun vadeli olmak üzere 5 gruba ayrılmıştır.

Kurum'un, bu hesapların işletilmesinden doğacak kârdan ve zarardan alacağı pay % 20'den çok olamaz.

⁴² R.G., T. 25.2.1984, S.18323, s.8.

Bu hesaplarda biriken fonlar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamına girmezler ⁴³.

Katılma hesaplarıyla ilgili her bir vade grubunda toplanan fonlardan tek bir gerçek veya tüzel kişiye kullanılabilir fon tutarı, herhangi bir sınırlamaya tabi değildir ⁴⁴.

b) Özel Finans Kurumlarında Toplanan Katılma Hesapları

Aşağıdaki tabloda üç özel finans kurumunun 1985'den 1991 yılı sonuna kadar katılma hesabı adetleri verilmiştir. Yıllar itibariyle katılma hesabı adedinin toplam hesap adedi (özel cari + katılma hesabı adedi) içindeki payı şöyle olmuştur:

TABLO 8

Üç Özel Finans Kurumunun Yıllar İtibariyle Toplam Katılma Hesabı Adetleri				
Yıllar	Al Baraka Türk Öz. Fin. Kur. A.Ş.	Faisal Finans Kurumu A.Ş.	Kuveyt Türk Efk. Fin. Kur. A.Ş.	TOPLAM
1985	2280	4520	—	6800
1986	10157	14319	—	24476
1987	16785	21600	—	38385
1988	19345	33169	—	52514
1989	32086	53838	13823	99747
1990	44306	50259	13358	107923
1991	59405	54648	20603	134656

Kaynak: Al Baraka Türk A.Ş., Faisal Finans Kurumu A.Ş. 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991 Yılı Faaliyet Raporları ve Kuveyt Türk Efkaf Finans Kurumu A.Ş. 1989, 1990, 1991 Yılı Faaliyet Raporlarından tarafımızdan düzenlenmiştir.

1985 yılında toplam hesap adedinin % 86.05'i, 1986'da % 91.29'u, 1987'de % 91.12'si, 1988'de % 85.60'ı, 1989'da % 88.04'ü, 1990'da % 79.91'i ve 1991 yılında % 78.78'i katılma hesabı adedi olmuştur.

Bu rakamları göre ortalama olarak katılma hesabı adedi toplam hesap adedinin % 85.82'sini oluşturmuştur.

⁴³ A.g.e., a.g.y.

⁴⁴ R.G., T. 21.3.1984, S.18348, s.12.

Katılma hesap adedi artış oranları ise 1986 yılında % 259.94, 1987'de % 56.82, 1988'de % 36.80, 1989'da % 89.94, 1990'da % 8.19 ve 1991 yılında da % 24.77 olmuştur.

TABLO 9

Üç Özel Finans Kurumunun Yıllar İtibariyle Toplam Katılma Hesabı Tutarları (000 TL.)				
Yıllar	Al Baraka Türk Öz. Fin. Kur. A.Ş.	Faisal Finans Kurumu A.Ş.	Kuveyt Türk Efk. Fin. Kur. A.Ş.	TOPLAM
1985	10.570.093	13.906.281	—	24.476.374
1986	28.235.106	43.247.958	—	71.483.064
1987	67.851.099	84.642.842	—	152.493.940
1988	140.774.701	164.151.162	—	304.925.863
1989	273.491.181	289.614.423	77.758.361	640.863.965
1990	619.547.859	362.814.870	140.379.108	1.122.741.837
1991	1.378.525.441	719.165.000	369.561.573	2.467.252.014

Kaynak: Al Baraka Türk A.Ş., Faisal Finans Kurumu A.Ş. 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991 Yılı Faaliyet Raporları ve Kuveyt Türk Efkaf Finans Kurumu A.Ş. 1989, 1990, 1991 Yılı Faaliyet Raporlarından tarafımızdan düzenlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda özel finans kurumlarında açılan katılma hesap tutarları yıllar itibariyle verilmiştir. Buna göre katılma hesabı tutarındaki artışlar bir önceki yıla göre şöyle olmuştur:

1986 yılında % 192.04, 1987'de % 113.3, 1988'de % 99.95, 1989'da % 110.17, 1990'da % 75.19 ve 1991 yılında da % 119.75.

Görüldüğü üzere katılma hesabı tutarında 1986, 1987, 1989 ve 1991 yıllarında yüzde yüzün üzerinde bir artış sözkonusudur.

3. Katılma Hesaplarının Vadeler İtibariyle Dağılımı

Özel Finans Kurumlarında açılan katılma hesaplarına katılım genelde kısa süreli vadeli hesaplarda yoğunluk kazanmaktadır. Bunu bir örnekle aşağıdaki şekilde gösterebiliriz.

TABLO 10
Kâr ve Zarara Katılma Hesaplarının Vadeler İtibariyle Dağılımı

Kâr ve Zarara Katılma Hesapları

	Hesap Adedi		Bakiye (1000 TL)	
	1988	1987	1988	1987
90 Gün Vad. K/Z Kat.Hes.	13249	7299	44.496.506	19.158.381
180 Gün Vad. K/Z Kat.Hes.	4234	2549	10.884.314	4.805.561
360 Gün Vad. K/Z Kat.Hes.	2328	1800	4.914.605	2.830.268
Dövizli K/Z Kat.Hes.	13358	9952	103.855.736	57.848.630
TOPLAM K/Z KAT.HES.	33169	21600	164.151.161	84.642.840

Kaynak: Faisal Finans Kurumu A.Ş. Faaliyet Raporu 1988, s.6.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi vadeler uzadıkça her iki yılda da açılan kâr zarara katılma hesabı adedi azalmaktadır. 1987 yılında 360 gün vadeli K/Z katılma hesabı, Türk Lirası cinsinden açılan toplam 26 milyar 794 milyon 210 bin TL.'lik katılma hesabı içinde yaklaşık % 10.5 gibi bir paya sahiptir. 180 gün vadeli hesabın payı yaklaşık % 17.9, 90 gün vadelinin ise % 71.5'dir. 1988 yılı içinde aynı eğilim söz konusudur. Örneğin 90 gün vadeli katılma hesabının toplam TL. cinsinden katılma hesabı içindeki payı % 73.7'dir.

Bu kurumlar 1992 yılından itibaren 30 gün vadeli katılma hesabı uygulamasına geçmişlerdir. Bunun sebebi olarak, enflasyonist ortamlarda tasarruf sahipleri tasarruflarını uzun vadeli yatırımlara yöneltmek yerine kısa vadede parasının getirisini görmek istediğinden bu kurumlar da böyle tasarrufları değerlendirmek istediğinden 1 aylık katılma hesaplarının açılmasına gerek duyulduğu belirtilmektedir.

Böyle bir ihtiyacın doğması da vadeler uzadıkça kâr zarara katılma hesabı adedinin azaldığı veya tam tersi, vadeler kısaldıkça kâr zarara katılma hesabı adedinin arttığı değerlendirilmesini 1992 yılı için de destekleyici görünmektedir. O halde katılma hesaplarına katılım daha çok kısa sürelidir değerlendirmesi yapılabilir.

C. FON KULLANDIRMA FAALİYETLERİ

1. Cari Hesaplardan Fon Kullanımı

Özel Finans Kurumları Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Kararmame Eki Karara İlişkin Tebliğ'e göre cari hesaplarda biriken fonların, asgari yüzde 10'luk kısmı nakit olarak kasada veya ticari bankalarda, diğer bir % 10'luk kısmı Merkez Bankası'nın belirleyeceği likid menkul değerler veya nakit cinsinden Merkez Bankası'nda, tutulmak zorundadır. Söz konusu oranlar Merkez Bankası'nca değiştirilebilir.

Fonların geri kalan bölümünün yüzde ellisi gerçek ve tüzel kişilere bir yıldan uzun vadeli olarak, geri kalan kısmı en çok 12 ay vadeli olarak ticari işleri finanse etmek için kullanılabilir. Kullanılan fonun en az yüzde sekseni vadesinde aynen tahsil edilir; en çok yüzde yirmisi ile "kâr ve zarara katılma yatırım akdi" hükümleri uyarınca fonu kullanan gerçek veya tüzel kişinin kâr ve zararına iştirak edilir.

Bu hesaplardan bir gerçek veya tüzel kişiye kullanılabilir fon tutarı Merkez Bankası tarafından belirlenir. Kurumlar'ın cari hesaplardan bir gerçek veya tüzel kişiye kullanılabilecekleri azami fon tutarı, Kurum'un özkaynaklarının % 10'u ile sınırlıdır. Bu hesaplarda biriken dövizler ayrıca Türk Bankaları nezdinde veya uluslararası para ve ticaret piyasalarında da kullanılabilir ⁴⁵.

2. Katılma Hesaplarından Fon Kullanımı

Kurum, ikinci faaliyet yılından itibaren, katılma hesaplarında biriken fonların, yıllık ortalama olarak asgari % 25'ini döviz sağlayıcı faaliyetlere tahsis etmek zorundadır.

Her bir vade grubunda toplanan fonlardan, tek bir gerçek veya tüzel kişiye kullanılabilir azami miktar Merkez Bankası'nca belirlenir ⁴⁶.

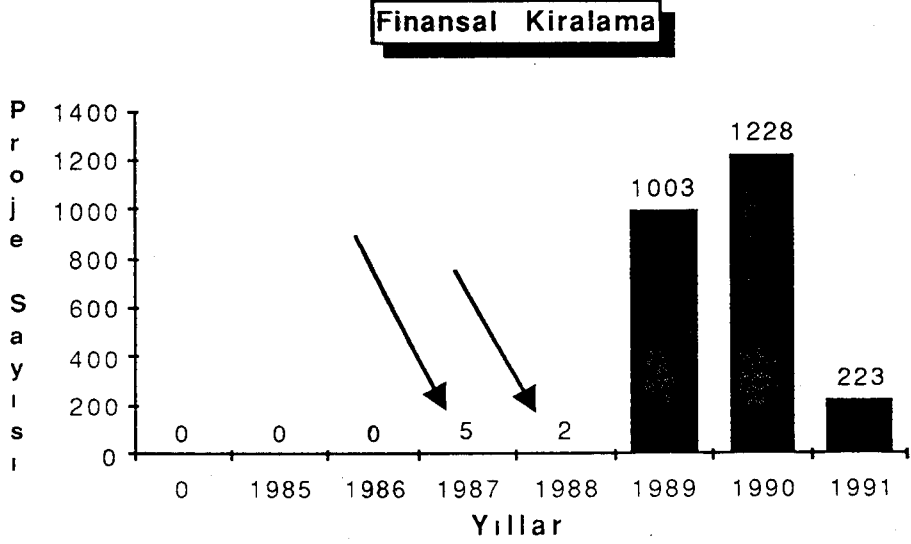
Bu hesaplarda biriken fonlar Üretim Desteği Sağlanması, Kâr ve Zarara Katılma Yöntemi ve Leasing olmak üzere başlıca üç yolla kullanılabilir:

⁴⁵ Özel Finans Kurumları Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Kararname Eki Karara İlişkin Tebliğ, R.G., T. 25.2.1984, S.18323. s.7-8.

⁴⁶ A.g.e., a.g.y.

c) Kira Akdi (Leasing)

Mal ve hizmet üretiminde kullanılacak teçhizatın, mülkiyet Kurum'da kalmak koşulu ile sözleşme serbestisi dahilinde işletmelere, kiraya verilmesidir.⁴⁷

Şekil: 4

Finansal kiralama yolu ile fon kullanımına bu kurumda 1987 yılında başlanmıştır. 1987 yılında 5, 1988 yılında 2 proje bu yolla finanse edilmiştir. Bunlar toplam plasmanlar içinde 1987 ve 1988 yıllarında çok küçük değerlerdir. Yüzde olarak 1987'de % 0.40 ve 1988'de %0.16'dır. Bu nedenle yukarıki grafikde ok ile işaretli zaman dilimlerinde yani 1987 ve 1988 yıllarıyla ifade edilen zaman dilimlerinde grafikde herhangi bir sütun görülmemektedir.

⁴⁷ A.g.e., s.8-9.

TABLO 11
Al Baraka Türk A.Ş.'de Plasmanların
Türlerine ve Sayılarına Göre Dağılımı (1985-1991)

Proje Türü				
Yıllar	Ür. Desteği	K/Z Ortaklığı	Fin. Kiralama	TOPLAM
1985	158	3	—	165
1986	577	14	—	591
1987	1166	49	5	1220
1988	1185	34	2	1221
1989	1744	22	1003	2769
1990	2341	10	1228	3579
1991	1965	2	223	2190

Kaynak: Al Baraka Türk A.Ş. 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991 Yılı Faaliyet Raporundan tarafımızdan düzenlenmiştir.

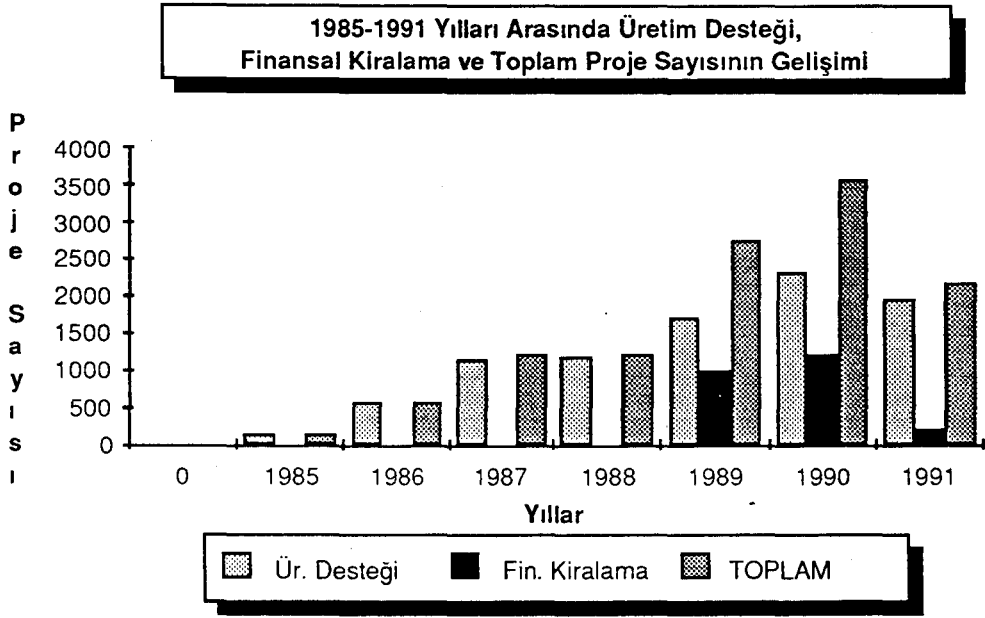
Yukarıda yine aynı kurumun üç grafikde ayrı ayrı gösterilen plasman türlerinin toplu halde bir tabloda gösterimi yer almaktadır.

TABLO 12

Al Baraka Türk A.Ş.'de Proje Türlerinin Toplam Plasmanlar İçindeki Payları (%)

	Üretim Desteği	K/Z Ortaklığı	Finansal Kiralama
Yıllar			
1985	98.00	1.90	—
1986	97.00	2.30	—
1987	95.58	4.01	0.40
1988	97.05	2.78	0.16
1989	63.00	0.80	36.20
1990	65.40	0.30	34.30
1991	89.70	0.10	10.20

Kaynak: Tablo 11'den yararlanarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

Şekil: 5

Yukarıdaki grafikde üretim desteği, finansal kiralama ve toplam proje sayısının 1985 yılından 1991 yılı sonuna kadarki gelişimi görülmektedir.

Bu kurumun 1991 yılındaki plasmanların toplam tutarı 1 trilyon 805 milyar 02 milyon 459 bin TL.'dir. Bunun 1 trilyon 644 milyar 377 milyon 721 bin TL.'si yani yaklaşık % 91.1'i üretim desteği plasmanları, 37 milyar 600 milyon 908 bin TL.'si yani yaklaşık % 2.09 kâr zarar ortaklığı, 123 milyar 041 milyon 830 bin TL.'si yani yaklaşık % 6.81'i finansal kiralama yolu ile yatırım tutarıdır.

1985 yılında Faisal Finans Kurumu A.Ş.'nin fonlarının % 94.4'ü üretim desteği sağlama, % 5.6'sı kâr zarar ortaklığı şeklinde kullanılmıştır. Tahsislerin miktarlara göre dağılımı ise, tahsislerde küçük ve orta büyüklükteki firmalara ağırlık verildiğini göstermektedir⁴⁸.

Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş.'de şu an fonların % 90' murabaha yani üretim desteği sağlama, % 10'u da mudaraba, muşaraka yani kâr zarara katılma ve diğer fon kullandırma yolları ile

⁴⁸ İsmail ÖZSOY, Türkiye'de Özel Finans Kurumları ve İslâm Bankacılığı, İstanbul, 1987, s.161.

kullandırıldığı ve ileriki yıllarda kullanılan fonlar içinde murabahanın yani üretim desteği sağlamanın daha aşağılara çekileceği, mudaraba ve muşarakaya, nispeten daha fazla ağırlık verileceği yetkililerce belirtilmektedir ⁴⁹.

Görüleceği üzere bu kurumlarda fonların çoğunluğu üretim desteği sağlama yöntemi yani murabaha yoluyla kullanılmıştır. Daha sonra ağırlık finansal kiralamadadır ve en az olarak da kâr zarar ortaklığı yani muşaraka veya mudaraba yoluyla fon kullanılmıştır.

Ayrıca bu kurumlarda mal karşılığı vesaikin alım-satımı yoluyla da fon kullanılabilir. Bu tür fon kullandırma dış ticaret rejimi ile izin verilen hususlar için söz konusudur.

Kurum'la fon kullanan arasında, mal karşılığı vesaikin, Kurum'ca peşin satın alınması ve vadeli olarak fon kullanana daha yüksek bir fiyattan geri satılmasını düzenleyen bir akit imzalanır.

3. Toplam Fon Kullanımları

Özel Finans Kurumlarının katılma hesaplarında biriken fonları Üretim Desteği Sağlanması, Kâr ve Zarara Katılma Yöntemi ve Leasing olmak üzere başlıca üç yolla kullandırabileceklerini belirttikten sonra, ülkemizdeki üç özel finans kurumunun yıllar itibariyle kullandıkları toplam fon tutarları aşağıdaki tabloda görülebilir.

---

49 Kuveyt Türk Efkaf Finans Kurumu A.Ş.'ne sorulan birkaç sorulu mektubuma bu kurum yetkilisince verilen cevap mektubundan alınmıştır.

TABLO 13

Üç Özel Finans Kurumunun Toplam Fon Kullanımları (1985-1991)
(000. TL.)

Yıllar	Al Baraka Türk Öz. Fin. Kur. A.Ş.	Faisal Finans Kurumu A.Ş.	Kuveyt Türk Efka Finans Kurumu A.Ş.
1985	24.899.362	18.261.150	—
1986	48.551.614	49.299.397	—
1987	230.697.398	84.534.086	—
1988	295.395.364	142.502.897	—
1989	597.111.670	324.725.791	100.300.000
1990	1.067.252.331	734.235.976	294.000.000
1991	1.805.020.459	785.538.000	547.700.000

Kaynak: Al Baraka Türk A.Ş., Faisal Finans Kurumu A.Ş., 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991 Yılı Faaliyet Raporları ve Kuveyt Türk Efka Finans Kurumu A.Ş. 1989, 1990, 1991 Yılı Faaliyet Raporlarından tarafımızdan düzenlenmiştir.

4. Fon Kullanımının Sektörlere Göre Dağılımı

Bu başlık altında yine ülkemizde faaliyet gösteren özel finans kurumlarından üçünün fonlarını hangi sektörlerde kullandıklarını incelenmeğe çalışılacaktır. Türkiye'de 1991 yılı kasım ayında kurulan dördüncü özel finans kurumu olan Anadolu Finans Kurumu'nun henüz bir yılını doldurması nedeniyle gerekli sayısal veriler sağlanamamıştır. Bu nedenle burada da değerlendirme dışı tutulmak zorunda kalmıştır.

TABLO 14
Al Baraka Türk A.Ş.'nin Sektörlere Göre Plasmanlarının Toplam
Plasmanlar İçindeki Payları (%)

Sektörler	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Kimya Mad.	40.7	18.9	28.5	27.8	20.1	11.1
İnşaat	2.5	4.9	4.8	4.5	5.1	7.1
Gıda. ve Meş.	10.9	5.8	1.0	17.6	9.2	15.2
Orm. Mob.	0.3	5.7	10.4	3.2	4.9	4.3
Dericilik	—	0.2	0.8	0.6	0.1	0.1
Mak.Ek.ve Yas.	17.9	22.6	12.4	11.9	19.2	36.4
Ecza Mad.	3.8	2.2	0.7	—	—	—
Maden	5.5	11.9	12.5	10.0	19.1	6.6
Pak. Kırtasiye	7.2	6.9	4.5	4.4	1.4	1.8
Petrol Ur.	—	1.4	0.9	1.0	0.9	0.1
Tekstil	11.2	19.5	23.5	19.1	20.0	17.3
TOPLAM	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Al Baraka Türk A.Ş. 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990 Yılı Faaliyet Raporlarından
Taraflımızdan Düzenlenmiştir.

1985 yılından 1990 sonuna kadar incelenen Al Baraka Türk A.Ş.'nin yurtiçi Türk Lirası ve döviz plasmanlarının sektörel dağılımından kısaca şu sonuç çıkarılabilir. Daha çok kimyevi maddeler, tekstil, gıda meşrubat, makina ekipman ve vasıtaları ve maden (metal) sektörü fonların en fazla kullanıldığı sektörlerdir. Özellikle tekstil sektörü 1985'den itibaren istikrarlı bir şekilde toplam plasmanlar içindeki yerini 1985'de üçüncü ve 1986, 1987, 1988, 1989, 1990'da ikinci öncelikli sektör olarak korumuştur.

Çıkarılabilecek bir başka sonuç, en az fon kullanılan sektörler açısından. Sayısal verilere göre en az desteklenen ya da en az pay sahibi sektör dericilik ve ecza maddeleri sektörleridir.

TABLO 15
Faisal Finans Kurumu A.Ş.'nin Sektörlere Göre Plasmanlarının Toplam
Plasmanlar İçindeki Payları (%)

Sektörler	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Makina, Ekip.	8.7	19.7	15.2	5.7	8.4	13.2	8.5
Kimya, Petrokim.	13.3	19.6	24.2	17.1	—	—	—
Zirai Ur.(Tarım)	20.9	14.8	12.4	16.9	22.0	29.0	23.3
Metal	14.5	11.7	18.3	26.3	26.7	17.1	19.1
Tekstil	16.6	11.5	9.4	16.7	8.5	7.7	8.5
Gıda(Yiyecek)	11.7	9.7	8.2	7.9	7.5	9.7	15.7
Kâğıt Mat.Mal.	8.4	9.2	6.9	5.3	8.6	7.1	9.8
Insaat	5.9	3.8	5.4	3.4	2.7	3.5	3.1
Toplam 1	100	100	100	100			
Petro-kimya					12.4	7.9	6.1
Kimya					3.2	4.8	4.2
Toplam 2					100	100	
Diğerleri							1.7
Toplam 3							100

Kaynak: Faisal Finans Kurumu A.Ş. 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991 Yılı Faaliyet Raporlarından Tarafımızdan Düzenlenmiştir.

Bu kurumda daha ziyade tarım, metal, kimya petrokimya, makina ekipman, gıda, tekstil sektörleri finanse edilmiştir. Ağırlık tarım, metal ve petro kimya sektörlerindedir.

TABLO 16
Kuveyt Türk Efkaç Finans Kurumu A.Ş.'nin 1991
Yılında Plâsmanlarının Sektörel Dağılımı

Sektörler	Tutar (milyon TL.)	Oran (%)
Kağıt/Matbaa	26.471	8.8
Gıda	37.420	12.5
Orman Ürün.	4.028	1.3
Elektronik	48.889	16.3
Kimya	34.227	11.4
Tekstil	61.666	20.5
Metal	4.455	1.5
İnşaat	32.810	10.9
Makina	15.979	5.3
Otomotiv	20.633	6.9
Diğer	13.646	4.6
TOPLAM	300.224	100

Kaynak: Kuveyt Türk Efkaç Finans Kurumu A.Ş.'den Tarafımızdan istenilen Bilgilere Verilen Cevap Mektubundan Alınmıştır.

Bu kurumda 1991 yılında ilk üç sırayı alan sektörler tekstil, elektronik ve gıda sektörleri olmuştur.

Özetlersek bu kurumlarda daha çok tekstil, kimyevi maddeler, gıda, meşrubat, makina ekipman ve vasıtaları, maden (metal), kimya-petrokimya, tarım, elektronik gibi sektörler finanse edilen sektörler açısından ilk sıralardadırlar. Burada finanse edilen sektörlerin çeşitliliğinin de önemli olduğu düşünülmektedir.

IV. ÖZEL FİNANS KURUMLARININ ÜLKE EKONOMİSİ İÇİN ÖNEMİ

A. ÖZEL FİNANS KURUMLARININ MALİ SİSTEM İÇİNDEKİ YERİ

1. Genel Olarak Mâli Sistem

Mali sistem; ekonomideki son fon arz ve talebini dengeleştiren, fonları zaman, miktar, vâde ve kişiler bakımından kullanılabilir duruma

getirme işlemini yerine getiren bir sistemdir. Mali sistem sayesinde bireylerin gelirlerinin bir bölümü tüketim harcamalarına gitmeyerek yatırıma yönelir ⁵⁰.

Mali sistem, sanılma gücünün tasarruf sahibinden alınıp, yatırıma veya nihai tüketiciye aktarılmasını sağlayan bir sistemdir. Mali sistemin başlıca unsurları şunlardır:

i) Kaynak yaratan, fon arzedenler, yani; hane halkı.

ii) Kaynakları kullananlar, fon talep edenler; yani; yatırımcı ve girişimciler.

iii) Aracı kuruluşlar; yani bankalar, sosyal-güvenlik kuruluşları, kooperatifler, sigorta ortaklıkları ve diğer sermaye piyasası aracı kuruluşlarının tümü.

iv) Mali araçlar; yani para, mevduat, pay senetleri, tahviller, tasarruf bonoları, sigorta karşılıkları, kooperatif kaynakları ve sermaye piyasasında tedavül eden "değişim gören" menkul kıymetlerin tümü.

v) Sistemin kuralları veya alt yapısı; yani bu konudaki hukuki ve idari kurallar ve tüm ilgili mevzuat ⁵¹.

2. Türkiye'de Mâli Sistem

a) Genel Olarak

Türkiye'de mâli kesimin Aracı Kuruluşları aşağıdaki gibi gruplandırılabilir ⁵²:

- 1- T.C. Merkez Bankası
- 2- Ticaret ve İhtisas Bankaları:
  - a) Özel Bankalar
  - b) Kamu Bankaları

⁵⁰ EYÜPGİLLER, s.20.

⁵¹ A.g.e., s.19.

⁵² A.g.e., s.21.

- 3- Yatırım ve Kalkınma Bankaları ⁵³
  - a) Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası
  - b) Sanayi Yatırım ve Kredi Bankası
  - c) Türkiye Kalkınma Bankası
  - d) T. İhracat Kredi Bankası
  - e) T.C. Turizm Bankası
  - f) Türk Merchant Bank
  - g) Yatırım Bankası
  - h) Birleşik Yatırım Bankası
  - i) Tekfen Yatırım ve Finansman A.Ş.
- 4- Kollektif Yatırım Kuruluşları
- 5- Özel Finans Kurumları ⁵⁴
- 6- Borsalar ve Borsa Üyeleri
  - a) Üye Bankalar
  - b) Borsa Bankerleri
  - c) Borsa Komisyoncuları
- 7- Kooperatifler
- 8- Sosyal Güvenlik Kurumları
- 9- Özel Sigorta Şirketleri
- 10- Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Fonları
- 11- Posta Çekleri Sistemi ⁵⁵

Banka sektörünün mali piyasa içinde önemli bir yeri vardır denilmekte ve 1950'li yıllardan beri, Türk Mâli Sistemi'nin banka sektörü ağırlıklı bir yapıya sahip olduğu söylenmektedir. Ekonomiyi sağlıklı bir yapıya kavuşturmak ve Türk Mâli sistemi'ni verimli hale getirmek için 1980'lerde uygulamaya konulan mâli politikalar, diğer finansal kurumlarla birlikte, en çok bankacılık sektörünü etkilemiştir ⁵⁶.

Yukarıdaki paragraftan hareketle burada mali sistem içinde özel finans kurumlarının yerini belirtirken, yurdumuzda faaliyet gösteren günümüz bankalarının faaliyetlerini esas alarak bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. Bunu yaparken de Türkiye'de faaliyet gösteren bütün bankaların yani T.C. Merkez Bankası, Ulusal Ticaret Bankaları

⁵³ PARASIZ, s.216.

⁵⁴ EYÜPGİLLER, s.22.

⁵⁵ PARASIZ, A.g.e., A.g.y.

⁵⁶ İ. Hakkı SÖNMEZ, "Türk Mali Sisteminde Bankacılık Sektörünün Yeri, Önemi ve Sorunları" Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstisüsü Dergisi, S.2, 1988, s.137.

(Kamusal Sermayeli ve Özel Sermayeli), Diğer Ticaret Bankaları (Türkiye'de Kurulmuş Bankalar ve Türkiye'de Şube Açan Bankalar), Kalkınma ve Yatırım Bankaları (Kamusal Sermayeli ve Özel Sermayeli a) Ulusal Sermayeli b) Yabancı Sermayeli Bankalar) toplam sayısından, şube sayılarından ve personel sayılarından 1985'den 1991 yılı sonuna kadar yararlanılacaktır. Bankalarda mevduat adedinin, mevduat tutarının dağılımında ise mevduat bankalarının toplam sayısal verilerinden yararlanılacaktır. Bilindiği üzere özel ve kamu bütün kalkınma bankalarının ortak özelliği mevduat kabulüne yetkilerinin olmamasıdır⁵⁷. Bu nedenle bu bankaların, mevduat hesap adet ve tutarları gösterilirken değerlendirme dışı olduklarını belirtmek gerekir.

b) Bankaların Şube Sayıları Personel Sayıları ve Özel Finans Kurumları

TABLO 17
1985-1991 Yılları Arasında Türkiye'de Bankaların Sayısı, Şube Sayıları ve Personel Sayıları⁵⁸

Yıllar	Toplam Banka Sayısı	Toplam Şube Sayısı	Personel Sayısı (Bankalarda Çalışanlar)
1985	55	6292	145606
1986	56	6372	151200
1987	57	6441	156924
1988	61	6552	159088
1989	63	6617	161018
1990	67	6584	162054
1991	66	6551	160819

Yukarıda tablo 17'de Türkiye'de faaliyet gösteren bütün bankaların yıllar itibariyle adedinde, şube sayısında ve personel sayılarındaki gelişim görülmektedir. Banka sayısı 1985'den 1991 sonuna kadar artmış, şube sayısı 1990'a kadar artmış, 1990 ve 1991 yıllarında azalmıştır. Toplam

⁵⁷ Ümit GÜCENME, Bankalarda Tek Düzen Hesap Planının Kullanılması, Uludağ Ün. İ.İ.B.F. Ya., Bursa, 1988, s.6.

⁵⁸ Bankalarımızın 1985 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve Kredileri Hakkında Bilgiler, T.B.B.Ya. No: 137, Ankara, 1986, s.5-14. ; Bankalarımız 1986, T.B.B.Ya., Ankara, 1987. ; Bankalarımız 1987, T.B.B.Ya. No: 146, Ankara, 1988, s.5-18. ; Bankalarımız 1988, T.B.B.Yay. No: 155, Ankara, 1989, s.5-18. ; Bankalarımız 1989, T.B.B.Ya. No: 159, Ankara, 1990, s.6. ; Bankalarımız 1990, T.B.B.Ya. No: 165, s.5. ; Bankalarımız 1991, T.B.B.Ya. No: 169, s. 5

bankalarda çalışanlar ise 1990'a kadar artmış, 1991 yılında azalmıştır. Son yıllarda ülkemizdeki bankalar genelde şube sayısında azaltma yapma yoluna gitmektedirler.

Mevduat toplama yarışına şubeler açmak suretiyle çözüm arayan ticari bankalar, iktisadi olmayan bir rekabet ortamına sürüklenmektedirler. Sadece potansiyel tasarrufları ele geçirmek amacıyla faaliyete geçirilen şubeler, geniş pazarda bankacılık uygulamasının bir sonucu olarak, bankaların genel gider yükünü önemli ölçüde artırmaktadır.

Şube sayısı az olan bankaların diğerlerine nazaran kısmi olarak daha kârlı, verimli ve etkili bir şekilde faaliyetlerini yerine getirdikleri söylenmektedir ⁵⁹.

Şube sayısındaki artış bankaların mevduat maliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bankaların çok sayıda, lüks görünümlü şube açma çabaları, personel giderleri, amortismanlar, kira, aydınlatma, ısıtma, kırtasiye vb. giderlerin artmasına ve bankaların mevduat maliyetinin yükselmesine neden olmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, yeni şubeler açılması ek bir mevduat kaynağı yaratmamakta, varolan mevduatın yeniden dağılımına yol açmaktadır. Buna göre, açılan yeni şubelerin tasarrufları özendirmekten çok bunların bankalar arasındaki dağılımını etkilediği söylenebilir. Bu nedenle tasarruflarda artış sağlamayan, fakat bankaların mevduat maliyetlerinde artışlara yol açan şube açma uğraşlarının sınırlandırılması zorunlu görünmektedir ⁶⁰.

Türkiye'de Özel Finans Kurumları ile bankaların sayısına bakılacak olursa, 1991 yılında 66 adet bankaya karşı 4 adet ÖFK'nin olduğu görülür. Yani bu kurumların sayısı bankaların sayısının % 6.06'sına tekabül etmektedir. Şube sayısı açısından yukarıda da belirtildiği üzere bankalar artık genelde şube sayılarını azaltma yoluna gitmektedirler. 1992 yılında ÖFK'nin toplam şube sayısı 32'ye ulaşmıştır. Oysa ülkemizde 1991 yılında bankaların şube sayısının 6551 olduğunu tablo 17'de görmekteyiz. Burada sayısal açıdan çok büyük bir fark görülmektedir. Ancak, ülkemizde gerçek anlamıyla ilk banka, hükümetin de yardımıyla, J.Alleon ve Theodor Baltazzi adlı iki Galata Bankeri tarafından 1847'de İstanbul Bankası adı ile kurulmuştur ⁶¹. Daha sonra bunu diğerleri takip

⁵⁹ SÖNMEZ, s.159,161.

⁶⁰ Hikmet URGANCI, Para ve Banka, Adana, 1982, s.110-111.

⁶¹ PARASIZ, s.92.

etmiştir. O günden bugüne tam 145 yıl gibi çok uzun bir zaman geçmiştir. ÖFK'ların ülkemizde kurulması üzerinden ise 7 yıl gibi 145 yılın yaklaşık 21'de biri olacak kadar bir zaman dilimi geçmiştir.

Ülkemizde 73 ile yayılmış banka şubeleri bulunurken ÖFK'ların yalnızca 14 ilde 32 şubesi bulunmaktadır. Yani 73 ilin yaklaşık % 80.8'inde bu kurumların şubesi yoktur. Örneğin Eskişehir'de 1991 yılında ilçelerindekiler de dahil olmak üzere 67 banka şubesi mevcuttur⁶².

Ülkemizde, geçen 145 yıl içinde ve bugün bankaların halâ gelişmelerine devam ettikleri ve halâ birtakım sorunları bulunduğu gözönüne alınırsa ÖFK'ların gelişmelerinin daha başında buldukları ve zamanla daha iyi gelişmeler kaydedilebileceği sonucuna varılabilir.

c) Bankaların Mevduatları ve Özel Finans Kurumları

TABLO 18
1985-1991 Yılları Arasında Bankaların Mevduat Adetleri
ve Tutarları⁶³

Yıllar	Mevduat Hesabı Adetleri	Tutarları (milyon TL.)
1985	32.779.505	8.813.831
1986	34.439.439	15.827.771
1987	33.276.448	24.163.169
1988	34.760.254	38.383.643
1989	34.970.117	62.405.156
1990	39.714.297	95.317.797
1991	45.940.243	166.388.368

Yukarıdaki tabloya göre bankaların 1986 yılında 1985'e göre mevduat hesabı adedindeki artış % 5.06 olmuştur. 1987'de ise 1986 yılına göre % 3.37 oranında bir azalma sözkonusudur. 1988'de artış % 4.45 olmuş, 1989'da ise artış hızı azalarak % 0.60 olarak gerçekleşmiştir., 1990'da artış hızı % 13.56, 1991 yılında ise % 15.67 oranında gerçekleşmiştir. En fazla artışın gerçekleştiği yıl % 15.7'lik artışla 1991 yılıdır.

⁶² Bankalarımız 1991, T.B.B.Ya. No: 169, Ankara, 1992, s.59.

⁶³ Bankalarımız 1985, Tablo: 2, 3, 13, 14; Bankalarımız 1986, Tablo: 2, 2/a, 3, 10, 11; Bankalarımız 1987, Tablo: 2, 2/a, 3, 10, 11; Bankalarımız 1988, Tablo: 2, 2/a, 3, 10, 11; Bankalarımız 1989, Tablo: 2, 2/a, 3, 10, 11; Bankalarımız 1990, Tablo: 2, 2/a, 3, 10, 11; Bankalarımız 1991, Tablo: 2, 4, 4/a, 10, 11.

Mevduat hesabı tutarındaki artış hızı ise yıllar itibariyle şöyledir: 1986 yılında 1985'e göre % 79.57, 1987'de % 52.66, 1988'de % 58.85, 1989'da % 62.58, 1990'da % 52.74 ve 1991 yılında % 74.56'dır. En fazla artışın gerçekleştiği yıl ise % 79.6 artışla 1986 yılıdır.

Tabloda en son yıl verisi olan 1991 yılında Türkiye'deki mevduat bankalarında 45 milyon 940 bin 243 adet mevduat hesabı açılmış olup bunun tutarı 166 trilyon 388 milyar 368 milyon TL.'dir.

TABLO 19
Bankaların Vadesiz, Vadeli ve Toplam Mevduatlarının
Yıllar İtibariyle Dağılımı (1985-1991) ⁶⁴

Yıllar	Vadesiz Mevduat (Milyon TL.)	Vadeli Mevduat (Milyon TL.)	TOPLAM (Milyon TL.)
1985	3.473.356	5.340.475	8.813.831
1986	6.191.880	9.635.891	15.827.771
1987	10.466.559	13.696.610	24.163.169
1988	14.224.527	24.159.116	38.383.643
1989	21.773.868	40.631.288	62.405.156
1990	33.723.385	61.594.412	95.317.797
1991	48.842.073	117.546.295	166.388.368

Yıllar itibariyle toplam mevduatların vadeli ve vadesiz olarak dağılımına bakıldığında tutar olarak vadeli mevduatların vadesiz mevduatlardan daima fazla olduğu görülmektedir. Toplam mevduatlar içinde vadesiz mevduatların 1985'den 1991 yılı sonuna kadar dağılımı oransal olarak şöyledir:

1985 yılında vadesiz mevduatlar toplam mevduatların % 39.40'ını, 1986'da % 39.12'sini, 1987'de % 43.31'ini, 1988'de % 37.05'sini, 1989'da % 34.89'unu, 1990'da % 35.37'sini ve 1991'de % 29.35'sini oluşturmuştur. 1985 ve 1991 yılları da dahil olmak üzere toplam 7 yılın ortalaması ise % 36.92'dir. Yani 7 yıl içinde vadesiz mevduatlar toplam mevduatların ortalama % 36.9'unu teşkil etmiştir.

Vadeli mevduatlar ise toplam mevduatların 1985 yılında % 60.59'unu, 1986'da % 60.87'sini, 1987'de % 56.68'ini, 1988'de % 62.94'ünü, 1989'da % 65.10'unu, 1990'da % 64.62'sini ve 1991 yılında da % 70.64'ünü oluşturmuştur. Vadeli mevduatlar 7 yıl içerisinde toplam mevduatlar içinde ortalama olarak % 63.1 oranında bir paya sahiptir.

⁶⁴ A.g.e., a.g.y.

Özel finans kurumlarındaki cari hesaplar günümüz bankalarındaki vadesiz hesaplar gibidirler. Ancak ÖFK'da bu hesaplara herhangi bir getiri ödenmemektedir ⁶⁵. Bu cümlelerden hareketle daha önce belirtilen mevduat bankalarının vadesiz hesap tutarlarındaki artış oranları ile ÖFK'ların toplam cari hesap tutarlarındaki artış oranlarını, bu kurumların mali sistem içinde, banka sistemi içindeki yerlerini görebilmeye bir kıstas kabul ederek hareket edilirse aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilir.

1985 yılında bankalarda vadesiz mevduat tutarı 3 trilyon 473 milyar 356 milyon TL.'dir. ÖFK'da ise 1985 yılı sonunda 4 milyar 415 milyon 695 bin TL. tutarında özel cari hesap toplanmıştır. Bu miktar bankalar vadesiz hesap tutarının % 0.12'sine denk gelmektedir.

1986 yılında özel finans kurumlarında özel cari hesap tutarı artışı % 1.67 oranında, bankalarda ise vadesiz mevduat artışı % 78.26 oranında gerçekleşmiştir. Arada % 76.59 gibi büyük bir fark vardır. Ancak 1986 yılında bu kurumların kurulması üzerinden henüz çok kısa bir zamanın geçtiği düşünülürse bu fark normal karşılanmalıdır. 1987 yılında ise ÖFK'larında cari hesap artışı % 92.24, bankalarda vadesiz mevduat artışı % 69.03 oranında olmuştur. 1987 yılıyla beraber 1991 sonuna kadar ÖFK'da cari hesap tutarı artış oranı bankalardaki vadesiz mevduat artış oranının devamlı üzerinde seyretmiştir.

Bankalardaki vadeli mevduat tutarı artış oranları gözönünde bulundurularak bir değerlendirme yapılırsa şu sonuçlara varılabilir.

ÖFK'da açılan katılma hesabı tutarlarındaki artış oranı bankalardaki vadeli mevduat artış oranlarından yıllar itibariyle daima daha büyük olmuştur. Ancak buna rağmen 1991 yılında dahi katılma hesabı, vadeli mevduat hesabının yaklaşık % 2.09'una karşılık gelmiştir.

Çıkarılabilecek bir başka sonuç, ÖFK'larda toplanan hesapların çoğunu katılma hesaplarının oluşturmasına benzer şekilde, bankalarda da toplanan mevduatlar içinde vadeli mevduatların vadesizlere göre daha fazla yer tutmakta olduğudur.

⁶⁵ Nazif GÜRDOĞAN, "Özel Finans Kurumlarının Fonksiyonları ve İşleyiş Mekanizması", *Özel Finans Kurumları ve Türkiye Uygulaması Sempozyumu*, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslâm Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Ya. No: 5, İstanbul, 1988, s.169.

TABLO 20
Özel Finans Kurumu Toplam Hesap Adedi ve Bankalar Toplam
Mevduat Hesabı Adedinin Gelişimi (1985-1991)

Yıllar	Üç ÖFK'da Toplam Hesap Adedi (Özel Cari+ Kat. Hes.)	Bankalarda Toplam Mevduat Hesabı Adedi	ÖFK Top. Hes. Ad.
			$\frac{\text{Bank. Top. Mevd. Hes. Ad.}}{\text{ÖFK Top. Hes. Ad.}} * 100$
1985	7.902	32.779.505	0.024
1986	26.809	34.439.439	0.077
1987	42.125	33.276.448	0.126
1988	61.345	34.760.254	0.176
1989	113.287	34.970.117	0.323
1990	135.055	39.714.297	0.340
1991	170.918	45.940.243	0.372

Kaynak: Tablo 6 Tablo 8 ve Tablo 18'den Yararlanarak tarafımızdan düzenlenmiştir

Yukarıdaki tabloda ise ÖFK toplam hesap adedi (özel cari+katılma hesabı) ve bankalar toplam mevduat hesabı adedi (vadeli+vadesiz mevduat hesabı) yıllar itibariyle verilmiştir. Ayrıca ÖFK toplam hesap adedinin bankalar toplam mevduat hesap adedinin yüzde olarak nekadarına karşılık geldiği hesaplanmıştır.

TABLO 21
Özel Finans Kurumu Toplam Hesap Adedi ve Bankalar Toplam
Mevduat Hesabı Adedi Artış Oranları (1985-1991)

Yıllar	Üç ÖFK'da Toplam Hesap Adedi (Özel Cari+ Kat. Hes.)	Artış Oranı (%)	Bank. Top. Mevduat Hes. Adedi	Artış Oranı (%)
1985	7.902		32.779.505	
1986	26.809	239.26	34.439.439	5.06
1987	42.125	57.13	33.276.448	-3.37
1988	61.345	45.62	34.760.254	4.45
1989	113.287	84.67	34.970.117	0.60
1990	135.055	19.21	39.714.297	13.56
1991	170.918	26.55	45.940.243	15.67

Kaynak: Tablo 20'den yararlanarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda, sayısal verilere göre ülkemizdeki üç özel finans kurumundaki toplam hesap adedi 1985 yılından 1991 yılı sonuna kadar sürekli bir artış içerisindedir. Artış oranlarına bakıldığında

çıkarılabilecek sonuç, ÖFK'larda açılan toplam hesap adedi (özel cari+katılma hesabı adedi) nin bankalarda açılan mevduat hesabı adedine nazaran çok küçük değerlerde olması, ancak yıllar itibariyle banka toplam mevduat hesabı adedindeki artışlardan daha hızlı ve istikrarlı bir artışa sahip olmasıdır.

TABLO 22
Özel Finans Kurumu Toplam Hesap Tutarı ve Banka Mevduatlarının
Toplam Tutarlarının Gelişimi (1985-1991)

Yıllar	ÖFK'da Toplam Hesap Tutarı (000 TL.)	Banka Mevduatlarının Toplam Tutarı (000 TL.)	ÖFK Top.Hes. Tut.
			$\frac{\text{Bank. Mevd. Top. Tut.}}{\text{ÖFK Top.Hes. Tut.}} \cdot 100$ (Oran ‰)
1985	28.892.069	8.813.831.000	0.327
1986	75.972.854	15.827.771.000	0.479
1987	161.125.388	24.163.169.000	0.666
1988	327.033.692	38.383.643.000	0.852
1989	689.064.926	62.405.156.000	0.011
1990	1.197.992.554	95.317.797.000	1.256
1991	2.627.276.344	166.388.368.000	0.015

Kaynak: Tablo 7, Tablo 9 ve Tablo 19'dan yararlanarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda ÖFK'lardaki hesaplarda toplanan toplam hesap tutarı ile bankalardaki mevduat hesaplarında toplanan toplam tutarlar ve ÖFK toplam hesap tutarının bankalar mevduatlarının toplam tutarına oranı verilmiştir yıllar itibariyle. Görüldüğü gibi 1990 yılında ÖFK hesap tutarı aynı yıl banka mevduat tutarının % 1.2'sine denk gelmekte. Diğer yıllarda ise bu orandan daha düşük değerler sözkonusudur. Örneğin en son yıl verisi olan 1991'de ÖFK hesap tutarı banka mevduatlarının % 0.01'ne tekabül etmektedir.

TABLO 23
Özel Finans Kurumu Toplam Hesap Tutarı ve Banka Mevduatlarının
Toplam Tutarlarının Artış Oranları (1985-1991)

Yıllar	ÖFK'da Toplam Hesap Tutarı (000 TL.)	Artış Oranı (%)	Banka Mevd.nın Top.Tutarı (000 TL.)	Artış Oranı (%)
1985	28.892.069		8.813.831.000	
1986	75.972.854	162.95	15.827.771.000	79.57
1987	161.125.388	112.08	24.163.169.000	52.66
1988	327.033.692	102.96	38.383.643.000	58.85
1989	689.064.926	110.70	62.405.156.000	62.58
1990	1.197.992.554	73.85	95.317.797.000	52.74
1991	2.627.276.344	119.30	166.388.368.000	74.56

Kaynak: Tablo 22'den yararlanarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

Konuya, artış oranlarını da katarak bakılacak olursa yukarıdaki tablo'dan yararlanılabilir.

Tabloya göre ÖFK'da toplam hesap tutarındaki artış 1986, 1987, 1988, 1989 ve 1991 yıllarında yüzde yüzün üzerinde gerçekleşmiştir. Bankalarda ise mevduat tutarlarındaki en fazla artışın gerçekleştiği yıl % 79.57 oranı ile 1986 yılıdır.

Çıkarılabilecek sonuç ÖFK'larda toplanan hesap tutarının bankalar mevduatları karşısında çok küçük değerler ifade ediyor olması ve fakat artış hızlarının gayet yüksek olmasıdır.

Aşağıda, ülkemizde, 1986 ve 1987 yılları için o yıllarda henüz iki tane olan özel finans kurumlarının faaliyetlerinin farklı kaynaklardan edinilen kısa bir değerlendirmesi vardır.

1986 ve 1987 yıllarında Al Baraka Türk ve Faisal Finans kurumlarının topladıkları mevduat toplamının normal bankaların toplam mevduatına oranı, bu kurumların Türk bankacılık sistemi içinde fazla bir önem taşımadığını göstermektedir. Bu yıllarda henüz Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu kurulmamıştır. Al Baraka Türk ve Faisal Finans'ın mevduatları toplamının, ülkemizde mevduat kabul eden normal bankaların

toplam mevduatına oranı 1986'da %0.5, 1987'de %0.8'den ibarettir ⁶⁶. Ancak her iki kurumun 1987'de 1986'ya nazaran yüzde yüzün üzerinde, normal bankalardan daha hızlı mevduat toplamayı başardığı görülmektedir ⁶⁷.

Şimdiye kadar, kâr zarar ortaklığı prensibi dahilinde çalışmak üzere, sadece iki kurum kurulmuştur. Ancak, topladığı fonlardaki artış hızı, aynı sahada çalışacak daha birkaç müesseseye ümit verecek düzeyde olmuştur. Örneğin, bankacılık sektöründe toplam mevduat geçen yıla göre % 17.05 oranında artarken, bu sektörde % 162 oranında artış bulmuştur.

Her ne kadar sayısal çokluk içinde, mutlak rakamlar olarak fazla bir büyüklük arzetmemekte ise de, göstermiş oldukları gelişme trendi dikkat çekicidir ⁶⁸.

Çalışma tekniği bakımından yatırım bankacılığına yatkın elemanlardan oluşması gereken teşkilâtlarının, gelişme hızının daha uzun bir süre tatminkâr olması beklenmemelidir. Fakat, yaptıkları işlemlerdeki oransal artış ve ulaştıkları sonuçlar nitelik ve nicelik bakımından son derece olumlu bir gelişme göstermektedir ⁶⁹.

Söz konusu iki kuruma 1987 yılı ortaları itibariyle akan fon tutarı 110 milyar TL. dolayındadır. Türkiye'de TL. mevduatın belirtilen tarihlerde 12 trilyon TL. olduğu dikkate alındığında, bu iki finans kurumuna akan fon tutarı, tüm bankacılık sisteminin mevduatının % 1'i dolayındadır ⁷⁰.

1992 yılında yapılan bir değerlendirme ise şöyledir:

Türkiye'de faizsiz sistemle çalışan kurumlar, İslâm dünyası içinde en

⁶⁶ Bkz.: Clement Henry Moor'ın "Islamic Banks and Competitive Politics in the Arab world and Turkey" adlı yazısında bu oranlar 1985'te % 0.4, 1986'da % 0.6, 1987'de % 1.4 olarak gösterilmiştir. Zikreden: Avni ZARAKOLU, "Ülkemiz Bankacılık Sektöründe Yeni Bir Gelişme: Faizsiz Bankacılık", *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Ya., C.XV, S.3(Haziran 1990), Bkz.: Dipnot 6.

⁶⁷ Avni ZARAKOLU, "Ülkemiz Bankacılık Sektöründe Yeni Bir Gelişme: Faizsiz Bankacılık", *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Ya., C.XV, S.3(Haziran 1990), s.13.

⁶⁸ EYÜPGİLLER, s.52.

⁶⁹ A.g.e., s.57.

⁷⁰ AKGÜÇ, s.170.

hızlı gelişenleridir. Tabii öbür yandan bakıldığı zaman Türkiye'deki bankalar piyasası içinde İslâm Bankası denilen özel finans kurumlarının payı çok küçüktür. Ama İslâm dünyası içindeki İslâm Bankaları ele alındığında en başarılı olanları Türkiye'dekilerdir. Bunların piyasada gelişmesi zamana ve mekâna bağlıdır. Şu anda Türkiye'de 73 il var. Bu İslâmi Bankalar birkaç ilde ve birkaç semtte var. Diğer bankaların yüzlerce şubeleri var. Dolayısıyla mekâna ve zamana göre gelişecekleri belirtilmektedir ⁷¹

d) Enflasyon, Mevduat Faiz Oranları ve Özel Finans Kurumu Kâr Payları

TABLO 24
Yıllar İtibariyle Enflasyon Oranlarının Gelişimi
(1985-1991)

Yıllar	Enflasyon Oranları (%) ⁷²	
	Toptan Eşya Fiy.	Tüketici Fiy.
1985	43.2	45.0
1986 ⁷³	29.6	34.6
1987	32.0	38.9
1988 ⁷⁴	68.3	75.4
1989 ⁷⁵	69.6	69.6
1990 ⁷⁶	53.1	60.3
1991 ⁷⁷	59.2	71.1

Kaynak: TOBB İktisadi Raporlarından tarafımızdan düzenlenmiştir.

⁷¹ ZAIM, s.151.

⁷² D.İ.E. verileri esas alınmıştır.

⁷³ İktisadi Rapor 1987, Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği (T.O.B.B.) Ya. No: Genel 20; APK-4, s.150-151.

⁷⁴ Economic Report 1989, UCCET (Union Of Chambers Of Commerce, Industry, Maritime Trade And Commodity Of Turkey), Ankara, 1989, Table 107, s.156 and Table 110, s.160.

⁷⁵ Economic Report 1990, UCCET (Union Of Chambers Of Commerce, Industry, Maritime Trade And Commodity Exchanges Of Turkey) Ankara, 1990, Table 38, s.221 And Table 141, s.225.

⁷⁶ Economic Report 1991, UCCET, Ankara, 1991, s.49.

⁷⁷ Dünya Gazetesi, 6.1.1992. s.3.

Tablo 24'de Türkiye'deki enflasyon oranlarının 1985 yılından 1991 yılı sonuna kadar gelişimi görülmektedir.

Enflasyon oranı 1985 yılından sonra 1986'da düşmüş ancak 1987'den itibaren yükselmeye başlamıştır. En yüksek değerini tüketici fiyatlarıyla 1988'de % 75.4 olarak, toptan eşya fiyatları ile ise % 69.6 olarak 1989 yılında almıştır.

TABLO 25
1989-1991 Yılları Arasında Mevduat Faiz Oranlarının Gelişimi

Yıllar	Faiz Oranları (Ağırlıklı Mevduat Faiz Oranları)				
	Vadesiz Mevduat (%)	Vadeli Mevduat (Aralık 12. Ay İtibariyle)			
		1 Ay (%)	3 Ay (%)	6 Ay (%)	1 Yıl (%)
1989	12.00	39.23	49.08	51.82	58.83
1990	12.08	38.69	50.65	51.93	59.35
1991	12.28	50.02	69.60	64.82	72.70

Kaynak: Başlıca Ekonomik Göstergeler, T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara, Nisan 1991 ve Eylül 1992, s.170'deki tablolardan tarafımızdan düzenlenmiştir.

ÖFK'lar vadesiz hesap olarak nitelenen özel cari hesaplara hiç bir karşılık ödemedikleri halde bankalar görüldüğü üzere vadesiz mevduata 1989'da %12, 1990'da %12.08, 1991'de % 12.28 gibi giderek artan oranda faiz vermişlerdir

Mevduat faiz oranları tablo 25'de görüldüğü üzere yıllar itibariyle artmıştır. Bu artışlar enflasyon oranlarına çok yakın artışlardır, ancak nominal artışlardır. Reel faiz oranları ve dolayısıyla reel artış oranları tablo 24 ve tablo 25'den faydalanarak bulunabilir.

TABLO 26
Mevduat Faiz Oranları ve Enflasyon Oranlarının Gelişimi (1989-1991)

Yıllar	Bir Yıl Vad. Mev. Faiz Oranı (%)	Top.Eş.Fiy.Gör.(%)		Tüke.Fiy.Gör.(%)	
		Enf.Or.	Faiz Or. Değ.	Enf.Or.	Faiz Or. Değ.
1989	58.83	69.6	- 10.77	69.6	- 10.77
1990	59.35	53.1	+ 6.25	60.3	- 0.95
1991	72.70	59.2	+ 13.50	71.1	+ 1.60

Kaynak: Tablo 24 ve Tablo 25'den faydalanarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

Tablo 26'ya göre söylenebilir olan, toptan eşya fiyatlarına göre değerlendirirsek 1990 ve 1991 yıllarında mevduat faiz oranları enflasyon oranının üzerinde, 1989 yılında enflasyon oranının altında getiri sağlamıştır. Tüketici fiyatlarına göre değerlendirecek olursak mevduat faiz oranları 1991 yılında enflasyon oranının üzerinde 1989 ve 1990 yıllarında enflasyon oranının altında bir getiri sağlamıştır.

TABLO 27
Üç ÖFK'da 100.000 TL.'ye Ödenen Yıllık Kâr Payları (1989-1991)
Dönemi Aralık Ayı İtibariyle

Yıllar	Al Baraka Türk A.Ş.	Faisal Finans Kurumu A.Ş.	Kuveyt Türk Efk.Kur.A.Ş.	Ortalama
1989	68.89	66.31	—	67.60
1990	56.16	50.73	56.38	54.43
1991	74.33	55.15	68.19	65.89

Kaynak: EK 1'den faydalanarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

1989, 1990 ve 1991 yılları için ÖFK'ların her 100.000 TL.'ye dağıttıkları kâr paylarını, bulunan veriler ışığında enflasyon oranları ve mevduat faiz oranları ile karşılaştırırsak aşağıdaki sonuçlara ulaşılabilir.

1989 yılında iki özel finans kurumunun aralık ayı yani 12. ay

yılıni tamamlaması nedeniyle yıllık kâr payı ödemelerini hesaba katarak bir değerlendirme yaparsak şu sonuçlar çıkarılabilir.

Üç ÖFK'nın 1990 yılında her 100.000 TL.'ye ödedikleri yıllık brüt kâr payları sırasıyla şöyledir: 56.165 TL., 50.732 TL. ve 56.381 TL. Üçünün ortalaması ise 54.426 TL.'dir. 1990 enflasyon oranı toptan eşya fiyatlarına göre % 53.1 olduğuna göre bu kurumlar 1990 yılında toptan eşya fiyatlarına göre enflasyon oranının çok az üzerinde, fakat üzerinde yıllık kâr payı dağıtmışlardır. Tüketici fiyatlarıyla enflasyon 1990 yılında % 60.3 oranında gerçekleşmiştir, bu orana göre ÖFK'lar enflasyon oranının altında yıllık kâr payı dağıtmışlardır.

Yıllık mevduat faiz oranları 1990'da % 59.35'tir. O halde ÖFK'lar 1990 yılında mevduat faiz oranlarından bir kaç puan düşük ortalama yıllık kâr payı dağıtmışlardır.

1991 yılında üç ÖFK sırasıyla yıllık brüt 74.332 TL., 55.159 TL., 68.195 TL. kâr payı ödemişlerdir. Üç rakamın ortalaması ise 65.895 TL.'dir. 1991 yılı enflasyon oranı toptan eşya fiyatlarına göre % 59.2 olduğuna göre ÖFK'lar toptan eşya fiyatlarına göre bir kaç puan da olsa yüksek bir kâr payı dağıtmışlardır. Tüketici fiyatlarına göre enflasyon 1991'de % 71.1 olduğuna göre bu yıl ÖFK'lar Tüketici fiyatlarına göre enflasyon oranından bir kaç puan daha düşük ortalama yıllık kâr payı dağıtmışlardır.

1991 yılı yıllık mevduat faiz oranı % 72.70'dir. O halde ÖFK'lar 1991 yılında ödedikleri yıllık ortalama 65.895 TL. kâr payı ile mevduat faiz oranlarından daha düşük yıllık kâr payı dağıtmışlardır.

Sonuç olarak ÖFK'larının ödedikleri yıllık brüt kâr payları enflasyon oranlarından toptan eşya fiyatlarına göre yüksek, tüketici fiyatlarına göre düşük değerler almıştır. Ancak aradaki fark ister yüksek ister düşük olsun 10 puanı bulmamıştır. Dolayısıyla bu kurumların dağıttıkları yıllık brüt kâr payları yıllık enflasyon karşısında tasarruf sahipleri açısından tatminkârdır değerlendirmesi yapılabilir.

ÖFK'lar 1989 yılında yıllık mevduat faiz oranından daha yüksek, 1990 ve 1991 yıllarında ise daha düşük yıllık ortalama kâr payı dağıtmışlardır. Ancak her iki durumda da değerler birbirine çok yakındır.

Bu noktada bu kurumların ödedikleri yıllık kâr paylarının gerek tek yıl için gerekse yıllar itibariyle mevduat faiz oranlarına yakın yani yıllık mevduat faiz oranları iniş ve çıkışlarına paralel değerler alması zihinde

bazı sorular uyandırabilir. Bunun tamamen piyasa meselesi olduğu belirtilmektedir. Piyasada rayice göre bir fiyatın oluştuğu, hükümetin faiz hadlerine müdahalesinin, piyasadaki fiyat rayiçlerini etkilediği söylenmektedir. Yani, faiz hadleri % 80'den % 60'a düştüyse, bir müteşebbis % 70 kâr vererek para almamaya çalışır. O zaman -alacaksa şayet- gider faizli çalışan kurumlardan almaya çalışır. Çünkü özel finans kurumlarına gelen müşterilerin hepsi İslâmi hassasiyeti göstererek yani sırf faizi haram kabul ettiği için gelmemekte, bu bir piyasa meselesidir denilmektedir. Kişi faizli ortamdan % 60 faizle kredi alacağına, % 55 kâr vererek almayı tercih ediyor. Faiz haddinin % 50'ye düştüğü varsayılırsa, o zaman ÖFK'lar daha ucuz verirse bunlara gelecektir. Rekabet ortamı da söz konusu olduğuna göre, piyasada teşekkül eden fiyat rayiçlerine göre bu özel finans kurumları da kendilerini uydurmak zorundadır. Aksi halde müşteri bulamaz. Bunlar arz talep meselesidir denilmektedir ⁷⁸.

B. ÖZEL FİNANS KURUMLARI VE İKTİSADİ KALKINMADAKİ YERİ

İktisadi kalkınma nedir? Kalkınma, salt üretimin ve kişi başına gelirin artırılması demek olmayıp, az gelişmiş bir ekonomide iktisadi ve sosyo-kültürel yapının da değiştirilmesi, yenileştirilmesidir. Kişi başına milli gelirin artması yanında, genel olarak üretim faktörlerinin etkinlik ve miktarlarının değişmesi, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki payının artması gibi yapısal değişiklikler, kalkınmanın temel öğeleridir ⁷⁹.

Kalkınmanın sadece ekonominin üretim düzeyinin ya da gayri safi milli hasılanın yıldan yıla artması demek olmadığını bilinmektedir. Kalkınma, ülkenin gelecekte kendi kendini besleyebileceği, içinde bulunduğu statik yapıdan kurtulabileceği dinamik bir düzene kavuşması başka bir deyişle yapısının değişmesi demektir. Ekonomide yapı değişikliğini gerçekleştirecek araç ise yatırımdır. Yatırımlar ister reel sermaye stokuna, ister sosyal sermaye stokuna yapılsın, ekonominin üretim düzeyini artırır. Yatırımlar üretim artışı için, anahtar rolü oynarken, kalkınmanın da -yapısal değişimleri sağlaması açısından-, stratejik unsurudur. Buna göre yatırım bir yandan ekonomideki yapısal değişimleri sağlayan, öte yandan da gayrisafi milli hasılayı arttıran sermaye stokuna yapılan bir ilavedir.

⁷⁸ Sabahaddin ZAİM, İslâm-İnsan ve Ekonomi, İstanbul, 1992, s.148.

⁷⁹ Ergül HAN, Az Gelişmişlik ve Kalkınma Ekonomisi, Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F., Kütahya, 1992, s.4.

Sermaye birikimi ise şu şekilde tanımlanabilir: Sermaye birikimi, toplumun üretmiş olduğu değerlerin tümünü tüketmeyip bir kısmını sermaye mallarına ayırmasıdır. Aletler, makinalar, ulaşım araçları, sanayi gereçleri, fabrika ve teçhizat v.b. Bütün bunlar, üretimin artırılmasında büyük rolü olan sermayenin değişik biçimleridir. Bu anlamda kullandığımız sermaye kavramı sadece reel sermayeyi değil, eğitim, sağlık konut, gençlik ve spor alanlarında yapılan yatırımları (“sosyal sermaye”) ifade etmek için de kullanılır ⁸⁰.

Tasarruf ve dolayısıyla sermaye birikimi günümüz ekonomilerinin işleyişinde en önemli hususlardan biridir ⁸¹.

Tasarruf eğiliminin düşük olmasının, iktisadi kalkınmanın yetersiz kalmasının en önemli nedeni olduğu genellikle kabul edilmektedir. Tasarruf eğiliminin düşük kalmasında, bir yandan tasarruf yapma isteğinin öte yandan tasarruf yapma gücünün zayıf olması etkilidir.

Tasarrufların düşük düzeyde olması yanında, bunların çoğu zaman “gösteriş” ya da “geleneksel” amaçlı tüketime yönelme tehlikesi de vardır. Düşük tasarruf eğilimi, sonuçta yatırım oranının da düşük olması sonucunu doğuracaktır. Yatırımların düşük düzeyde olmasında, yatırım fırsat ve isteğinin zayıf olması da önemli bir etkendir ⁸².

Buraya kadar kalkınmanın anlamına, sermaye birikimine, yatırım ve tasarrufların önemine ve aralarındaki bağlantıya çok kısa olarak değinilmiştir. Bundan sonra tasarrufların yatırıma dönüştürülmesinde finansal veya mali aracı kurumların önemi belirtilecektir.

Kalkınma bir yönü ile kıt kaynakların bollaştırılması ve aynı zamanda bu kaynakların iyi bir şekilde kullanılması demektir. O halde kaynağa ihtiyacı olan ile bu kaynakları arzedecek olanların yer ve zaman olarak karşılaştırılması bu noktada hayati bir önem arz etmektedir. Bu önemli görevi para ve sermaye piyasalarından oluşan finansal (mali) sistem yerine getirecektir. Kalkınma yolunda önemli bir yol almamış olan ülkelerde mali piyasaların başlıca görevlerini şöyle sıralayabiliriz:

⁸⁰ A.g.e., s.87-88.

⁸¹ Kemalettin ÇONKAR, *Kalkınma Bankacılığı ve Türkiye’deki Uygulama*, Anadolu Ün. Ya. No: 374, Eskişehir, 1988, s.31.

⁸² HAN, s.21.

i- Tasarrufları verimli olarak değerlendirerek hem tasarruf artışı hem de artan tasarrufların daha büyük oranda mali sisteme yönelmesini teşvik etmek

ii- Tasarrufları kalkınmada öncelikli alanlara kanalize etmek şeklinde sağlamış olduğu aracılık hizmetinin maliyetini asgari bir düzeyde tutabilmek

iii- Kalkınmada öncelikli olan alanlarda faaliyet gösteren işletmelerin ihtiyacı olan kaynakları nicelik ve nitelik olarak yeterli ölçüde ve gerektiği zamanda karşılayabilmek

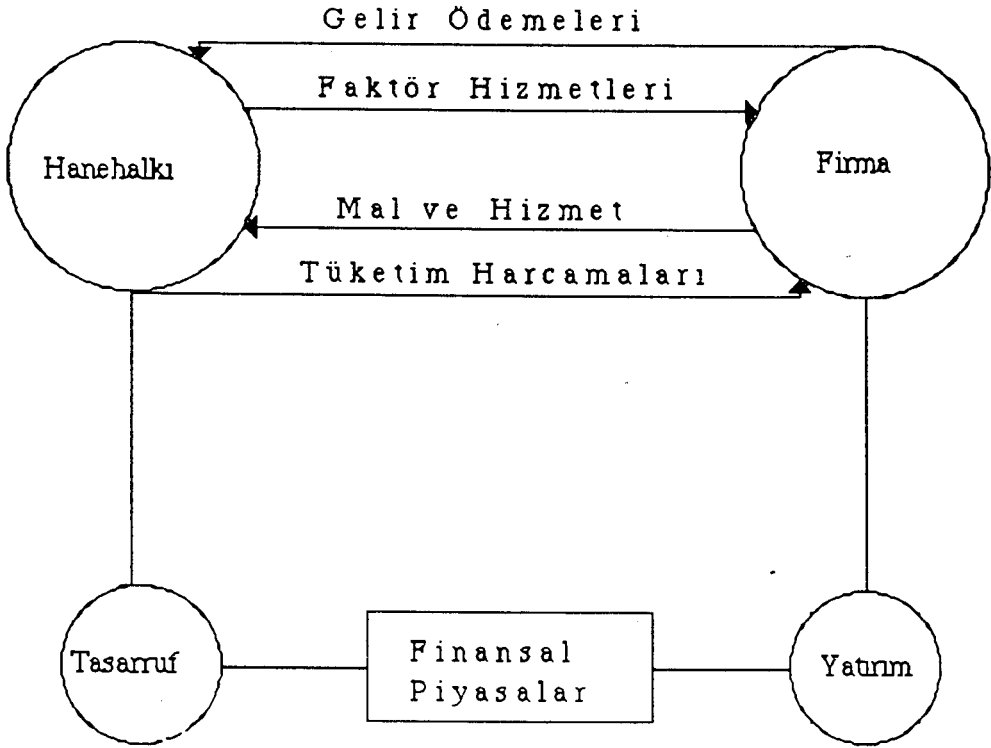
Belirtilen görevleri uygun bir biçimde yerine getirecek olan bir mali sistem, kalkınmayı hızlandırıcı ve etkinleştirici bir araç haline gelmiş olacaktır ⁸³.

Mali sistemin bu görevlerini yerine getirmede mâli aracı kurumların önemi büyüktür. O halde mali aracı kurum nedir, nasıl tanımlanabilir?

“Tasarruf fazlası olan ekonomik birimlerle tasarruf açığı olduğu için fon talep eden ekonomik birimleri karşılaştırarak, bu birimler arasında fon akışını gerçekleştirmek amacıyla oluşturulan kurumlara finansal aracı kurum ⁸⁴ ” denilmektedir.

⁸³ ÇONKAR, s.16-17.

⁸⁴ Bkz.: Özcan ERTUNA, *Finansal Kurumlar*, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Ya. No: 3, İzmir, 1982, s.9. Zikreden: ÇONKAR, A.g.e., s.30-31.

Şekil 6

Yurandaki şekilde görüleceği üzere tasarrufla yatırım arasındaki bağı finansal piyasalar sağlamaktadır. Ekonomide tasarruf kararlarını alanlarla yatırım yapanlar birbirlerinden çok farklı kişiler olabilir. Birçok kimse gelecek için tasarrufla bulunurken, yatırımlar sayıca az olan kişi ve şirketlerce gerçekleştirilebilir. İşte görünüşte birbirlerinden farklı olan bu kişileri finansal piyasalar yanyana getirmektedir. Şirketler ve girişimciler finansal piyasalardan ödünç aldıkları parayı yatırım mallarına harcarlar ⁸⁵. Bu yukarıdaki basit şekile göre yapılan bir açıklamadır.

Finansal piyasaların varlık nedenlerinin en önemlisi, ödünç fon arayanlarla ödünç vermek isteyenlerin genellikle birbirlerinden haberleri olmamasıdır. Bu durum finansal piyasaların başlıca işlevinin ne olduğunu gözönüne sermektedir. Eğer bazı potansiyel ödünç alıcılar finansal piyasaların varlığından haberdar değilse veya fon kaynaklarıyla ilgili bilgi geniş olarak yayılmamışsa, bazı gerçekleştirilecek yatırımlar yapılmayacaktır.

Benzer bir durum tasarruf sahipleri için de geçerli olabilir. Bazı kişiler ödünç verme fırsatlarının farkında olmazlarsa, fonlar işletilecek yerde yastık altında duracak veya ekonominin yararları açısından hiç de

⁸⁵ PARASIZ, Para ve Banka, B.2. Bursa, 1983, s.13.

verimli sayılmayacak sahalara kayacaktır. Eğer tasarruflar iddihar edilirse, gelir azalacak dalayısıyla tasarruflar da azalacaktır. Fakat gelişmiş finansal piyasalar böyle israfa veya verimli olmayan kullanımlara izin vermeyecektir ⁸⁶.

Finansal piyasalar iktisadi kalkınma için gereklidirler ve önemleri büyüktür. Eğer finansal piyasanın unsurlarından olan finansal aracı kurumları olmasaydı tasarruf sahiplerinin tasarruflarını gömülemekten veya altın, arsa vb. sahalara yatırmaktan başka çareleri olmayacaktı. Ödünç alanlarda kendi imkânlarının ötesinde yatırım yapamayacaklardı⁸⁷.

Finansal aracı kurumlar, fonların tasarruf sahiplerinden fon gereksinimi olanlara transferini sağlarken, ekonomiye bazı ek katkılarda da bulunurlar. Bu katkıları şöylece sıralanabilir:

- i) Gömüleme Eğilimini Azaltıcı Etki
- ii) Riski Azaltıcı ve Dağıtıcı Etki
- iii) Vadeleri Ayarlaryıcı Etki
- iv) Miktar Ayarlama Etkisi
- v) Fon Maliyetlerini Azaltıcı Etki
- vi) Potansiyel Faiz Oranlarını Düşürücü Etki
- vii) Yatırımları Artırıcı Etki
- viii) Para Emisyonunun Artış Oranını Azaltıcı Etki

Finansal aracılarn birçok ortak yanlarının olmasına ve temelde aynı işleri yerine getirmelerine rağmen aralarında yine de bazı farklılıklar vardır ⁸⁸.

Burada belirtilmesi gereken bir nokta mali aracı kuruluşların verimli çalışması ve kaynakların etkin olarak kullanılması oranında iktisadi kalkınmadaki önemlerinin artacağıdır.

Buraya kadar bir bütün olarak mali veya finansal piyasa ve aracı kurumların iktisadi kalkınma içindeki yerlerine kısaca değinildi.

Denilebilir ki, niteliksel açıdan veya işlevsel açıdan tek tek mali aracı kurumların mali sistem içinde ve de iktisadi kalkınmada önemleri ne ise

⁸⁶ A.g.e., s.61.

⁸⁷ A.g.e., s.59.

⁸⁸ PARASIZ, Para Banka ve Fin... , s.54, 55, 56.

ÖFK'ların da bir mali aracı kurum olarak önemleri diğerlerinden az değildir. Hatta faizsiz olarak kâr/zarar ortaklığı esasına göre çalıştıkları ve ekonomiye faizsiz finansman sağladıkları için önemleri daha fazladır.

Bir ekonomide faiz oranlarını düşürücü ve aşağıya doğru çekici her eylem ve girişim, fonksiyonel olarak ekonomiye olumlu yönde katkıda bulunur. ÖFK esnek fon toplama yöntemleri ve ticarete dayalı finansman biçimleriyle banka sistemine göre cari faiz oranlarını aşağıya çekici bir fonksiyon yüklenmektedirler. Bu ise ekonomide yatırımların hacminin artmasına yol açarak, üretilen mal ve hizmetlerin değerinin, yani milli geliri büyütmektedir. Son üç yıldır (1985-1988 yılları için) Türkiye'de faaliyet gösteren ÖFK'ları esnek yapıları, değişik finansman yöntemleriyle, banka siteminini daha verimli çalışmaya zorlayan unsurlardan biri haline gelmiştir ⁸⁹. Bu kurumların ekonomide bulunmalarının bir olumlu yanı da bankalarımızın faaliyetlerinde yalnız kendilerine benzeyen kuruluşların değil, İslâmi esaslara göre çalışan bu kurumların da rekabetini hesaba katmaları olacaktır. Şöyle ki, faizin haram olduğu düşüncesinin dindar çevrede faizsiz banka modeli lehine yaratacağı olumlu etki bir yana, mevduata ödenen faiz oranlarının tespitinde, finansman kurumlarının mevduatlarına dağıtacakları kâr paylarını nazara almaları; ödünç para verme işlerinde uygulayacakları faiz oranlarının ve ödünç alandan tahsil edilen komisyon ve diğer giderlerle birlikte ödünçün ödünç alana maliyetinin finansman kurumlarınca yapılan finansmanın, bu finansmandan yararlanan kimselere maliyetinden yüksek olmamasına özen göstermeleri gerekecektir ⁹⁰.

Ayrıca banka sistemine gitmeyen tasarruflar, işletmelere daha uygun şartlarda sağlanarak yatırımların genişlemesine katkıda bulunmaktadırlar⁹¹

Yukarıda belirtildiği gibi bir ekonomide, faiz oranlarını aşağıya çekecek her çalışma ve kurum ekonomiye olumlu katkıda bulunur. Bu nedenle İslâm Bankaları, Türkiye'deki ismiyle özel finans kurumları, sağladığı kaynaklar ve cari faiz oranını aşağıya çekici finans yöntemleriyle Türkiye'de sağlıklı ve dengeli bir ekonomik yapının kurulmasına katkıda bulunmaktadırlar ⁹².

⁸⁹ GÜRDOĞAN, s.166.

⁹⁰ ZARAKOLU, s.18.

⁹¹ GÜRDOĞAN, s.166.

⁹² GÜRDOĞAN, "Özel Finans Kurumlarının Türk Ekonomisine Kazandırdıkları", *Güneş Gazetesi*, 2.4.1986, s.6.

Daha 1986 yılında, henüz bir yıllık faaliyetleri sonucunda, Türkiye’de faaliyet gösteren iki özel finans kurumu, Türkiye’ye 9 milyar TL. yabancı sermaye getirmiştir. Ayrıca bu kurumlar, bankalara götürülmeyen 30-35 milyar TL. civarındaki tasarrufları kâr-zarar ortaklığı biçiminde toplayarak, genellikle işletme sermayesi sıkıntısı çeken işletmelere hammadde ve ara ürün sağlayarak, kurulu kapasiteden daha yüksek bir oranda faydalanılmasına yol açmışlardır.

Özel finans kurumlarının yabancı ortakları Ortadoğu ülkelerinin önde gelen kurum ve işadamlarıdır. Bu kurumlar ayrıca, yabancı ortaklarının aracılığıyla 50 milyon dolar civarında bir dış kaynağın da Türkiye ekonomisine transfer edilmesine aracı olmuşlardır. Ayrıca Türkiye’nin endüstriyel ve zirai ürünlerinin dış pazarlara, özellikle Müslüman ülkelere açılmasında önemli bir işlev yüklenmişlerdir. Bu kurumlar, sağladıkları kaynaklar ve bir ürün bazında yapılan işbirliği yöntemleriyle, Türkiye’deki finans kuruluşlarını daha verimli çalışmaya zorlayarak, üretilen ürün ve hizmetlerin hacminin arttırılmasına büyük ölçüde katkıda bulunacaklardır.

Günümüzde teknolojiyen sağlık kuruluşlarına kadar her kurumun alternatifinin arandığı batı dünyasında ve Türkiye’de, özel finans kurumları, klasik bankalara bir alternatif getirerek, ekonominin daha sağlıklı ve dengeli olarak kurulmasında çok yönlü bir işlev yüklenmektedirler. Parayı bir mal gibi kabul etmeyen sistemleriyle mutlaka bir hammadde ya da ürünün üretimine ve satılmasına katkıda bulunarak yatırımların spekülâtif alanlara kaymasını da önlemede önemli bir görev yüklenmektedirler ⁹³.

1980’li yılların başında ülkemize getirilen bu yeni sistemin ardındaki beklenti; özellikle petrol ihraç eden Ortadoğu ülkelerinde biriken fonların, faizsiz şekilde ve kâr-zarar ortaklığı esasına göre ülkemize çekilmesi olarak belirtilmektedir. Bunun yanında, Türk toplumu içinde günümüz bankacılık sisteminden uzaklaşan ekonomik potansiyelin söz konusu sistemle atıl durumdan kurtarılarak ekonomiye kanalize edilmesi ve dolayısıyla ülke kalkınmasına destek sağlanması hedeflenmiştir.

Nitekim, Türkiye’de faaliyette bulunan 3 özel finans kurumunun 15 şubesi ile 5 yıllık süre içinde (1990 yılı itibariyle) topladıkları 650 milyar liranın üzerindeki fonların büyük bir kısmının, ekonomide hareketsiz

---

⁹³ A.g.e., a.g.y.

(pasif) fonlar olduğu belirtilmektedir ⁹⁴.

ÖFK'larından bir yetkilinin 1992 yılı ocak ayına ait bir gazetede yayınlanan beyanı şöyledir: "Türkiye genelinde % 15 olarak belirlediğimiz faizsiz sisteme akabilecek nitelikteki fonları bünyemize çekmek en büyük amacımız. Şu an 4 finans kurumu bu payın sadece % 2.5'ine ancak ulaşabilmiş durumda. Bunun için yaygınlaşmak istiyoruz" ⁹⁵.

Elbetteki yaygınlaşmaları ölçüsünde faizsiz sisteme akabilecek nitelikteki fonlara ulaşmaları kolaylaşacaktır. Yaygınlaşmalarından, hem ÖFK olarak sayılarının artması hem de şube sayılarının artmasının anlatılmak istendiği düşünülmektedir. Ancak bunun yanısıra faaliyetlerinin içeriğini topluma daha fazla anlatarak kendilerini daha fazlaca tanıtarak varolan güvenin pekişmesini, eğer varsa güvensizliğin ortadan kalkmasını sağlamak suretiyle de atıl fonları daha çok çekebilecekleri düşünülebilir.

Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki, zannedildiği gibi bu kurumlara sadece sırf faizden kaçarak atıl tutulan fonlar gitmemektedir. Ayrıca diğer yatırım veya finans alternatiflerine göre bu kurumları daha uygun gören kişiler de bu kurumlarla iş yapmaktadırlar. Bu konuda bir ÖFK yetkilisine sorulan soruya verilen cevap: "Kurumumuzda mevduatın ne kadarlık bir kısmının faizden kaçan tasarruf sahiplerine ait olduğunu kantitatif olarak araştırıp belirtmek mümkün değildir. Özel Finans Kurumlarına gelen mevduatlar sadece faizden kaçan paralar değildir" ⁹⁶ şeklindedir.

Faisal Finans Kurumu Yönetim Kurulu Başkanı Prens Muhammed El-Faysal 3 ocak 1988 tarihli bir gazetede, karşılaştıkları en büyük zorluğun bu sistemi insanlara anlatmak olduğunu belirtmekte ve şöyle devam etmektedir: "Onlara İslâm'ın yalnızca ibadet tarafı olmadığını, bir de muamelat dediğimiz günlük yaşayışla ilgili tarafı olduğunu kabul ettirmektir.(Karşılaştıkları en büyük zorluk olarak) Herkes bizim dini bir kuruluş olduğumuzu ileri sürüyor, öyle olduğumuzu yayıyor. Halbuki biz dar anlamıyla dini bir kuruluş değiliz, biz muamelat kurumuyuz. Biz

⁹⁴ Asım ÇELİK, "Bir Finans Sistemi Olarak İslâm Bankacılığı ve Dünyadaki Uygulaması", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.4(1990), s.141-142.

⁹⁵ Dünya Gazetesi, 2.1.1992, s.3.

⁹⁶ Aydın GÜNDOĞDU, Kuveyt Türk Efka Finans Kurumu A.Ş. (Taraftımdan mektup ile sorulan bir kaç soruya verilen cevap mektubundan yararlanılmıştır).

genel İslâm felsefesi çerçevesinde çalışıyoruz, ama bir yardım kuruluşu veya din adamlarının yürüttüğü bir ticarethane değiliz. Biz işadımıyız ve yaptığımız da ticaret”⁹⁷.

İlk kurulduğu yıllarda belirtilen şekilde zorluklarla karşılaşan bu kurumlar gittikçe bu zorlukları aşmaya başlamışlardır. Yine bir ÖFK yetkilisi “İnancından dolayı, faizsiz oluşumuz sebebiyle bize para yatıranlar olduğu gibi, kârlılığımızı tercih edenler de var. Başka alanlara yatırılanlardan daha kârlı olduğumuz için bize geliyorlar. Ticari çalışan bir kurumuz”⁹⁸ demektedir.

Bu kurumların belki de ekonomiye en büyük katkıları dışarıdan uygun şartlarda finansman temin etmeleridir. Meselâ 1986 yılı içinde Al Baraka Türk 150 milyon dolarlık petrol finansmanı, yaklaşık 10 milyon dolarlık ticari finansman sağlamıştır. Faisal Finans Kurumu ise yaklaşık 20 milyon dolarlık ticari finansman temin etmiş ve bu arada biri dış ticaret, diğeri emlak-inşaat alanlarında olma üzere iki şirket kurup faaliyete geçirmiştir⁹⁹.

Yukarıdaki genel değerlendirmelerin ışığı altında ülkemizdeki üç özel finans kurumunun yıllık faaliyet raporlarından yararlanılarak aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilir.

Al Baraka Türk A.Ş. 1985 yılında 17.291.457 US \$'lık döviz girdisi, 16.098.636 US \$'lık döviz çıkışı gerçekleştirmiştir. 1986'da 44.282.194 US \$ döviz girdisi, 41.046.720 US \$ döviz çıkışı, 1987'de 62.408.740 US \$ döviz girdisi, 79.901.470 US \$ döviz çıkışı gerçekleştirilmiştir. 1986 yılında Al Baraka Cidde fonlarından TÜPRAŞ için 150 milyon dolarlık bir petrol finansman desteği sağlanmıştır. Bu finansmanın geri ödenmesi TÜPRAŞ tarafından 1987 yılında gerçekleştirilmiş olup, yıl içinde yeni bir finansman desteği sağlanmıştır. Yine Al Baraka Türk aracılığı ile sağlanan finansman bir yıl vadeli olup 150 milyon dolar civarında gerçekleşmiştir.

1988 yılında bu kurumda 75.537.000 US \$'lık döviz girdisi, 71.077.000 US \$'lık döviz çıkışı, 1989'da 77.026.000 US \$ döviz girdisi, 79.020.000 US \$'lık döviz çıkışı ve 1990 yılında da 94.482.000 US \$'lık

⁹⁷ Fehmi KORU, “Konuşa Konuşa”, Zaman Gazetesi, 3.1.1988, s.12.

⁹⁸ A.g.e., a.g.y.

⁹⁹ Mustafa ÖZEL, “İslâm Bankacılığı ve Özel Finans Kurumları”, Dış Ticarete Durum Dergisi, Mayıs 1987, s.19.

döviz girdisi, 148.317.000 US \$'lık döviz çıkışı gerçekleştirilmiştir¹⁰⁰.

Faisal Finans Kurumu A.Ş.'nin 1987 yılında ihracat ve görünmeyen işlemlerden döviz girdisi toplamı 30.2 milyon \$'a ulaşmıştır.

Kurum önderliğinde Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.'nin ham petrol ithalatı için kardeş kuruluşlarından konsorsiyum yoluyla 54.7 milyon \$'lık 1 yıl vadeli ve düşük maliyetli finansman sağlanmıştır. Kurum bu konsorsiyuma 2 milyon \$ ile katılmıştır.

Kurumun sermaye iştiraki ile 1985 yılında çoğunlukla dış ticaret işlemlerinde faaliyet göstermek üzere 500.000.000 TL. sermaye ile Faisal Dış Ticaret ve Pazarlama A.Ş., 1986 yılında da; emlak alım-satım ve tüm inşaat işlerinde faaliyet göstermek üzere 500.000.000 TL. sermaye ile Faisal Emlak-İnşaat ve Ticaret A.Ş. kurulmuştur. Bunun sermayesi 1987'de 1.250.000.000 TL.'ya yükseltilmiştir.

Üretim desteği programı çerçevesinde, kurum 1988 yılında özellikle firmaların ihracatının finanse ederek ülkemize 150 milyon ABD Dolarlık dövizin girişine katkıda bulunmuştur.

Faisal Dış Ticaret ve Pazarlama Şirketi 1987 yılında sermayesinin 1.500.000.000 TL.'sına çıkarmıştır.

Bu şirketlerin faaliyetlerine gelince Faisal Dış Ticaret ve Pazarlama Şirketi başlıca iç ve dış ticaret işlemleri ile uğraşırken, Faisal Emlak-İnşaat ve Ticaret Şirketi de gayrimenkul alım, satım ve müteahhitlik işlemleri ile uğraşmaktadır.

Faisal Finans Kurumu A.Ş.'nin bu şirketlerden Faisal Dış Ticaret ve Pazarlama Şirketi'ndeki sermaye payı 1987'de % 92.4, 1988'de 97.6, 1989'da % 98, 1990 ve 1991'de % 98.6 olmuştur.

Faisal Emlak İnşaat ve Ticaret Şirketi'ndeki payı ise 1987, 1988, 1989, 1990 ve 1991 yılında % 66'dır.

1989 yılında bu iştiraklerine Hasbesi Besicilik Hayvancılık Gıda Sanayi Ticaret A.Ş., Riva Yem Sanayi A.Ş., Akça Tavukçuluk Hayvancılık Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve Sezer Tavukçuluk Yumurtacılık Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.de eklenmiştir. 1990 yılında Besicilik, Yemcilik, Tavukçuluk ve Yumurtacılık dallarını kapsayan Taiba Şirketler Grubu

¹⁰⁰ Al Baraka Türk A.Ş., Faaliyet Raporları, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990.

oluşturulmuştur. Bunda Faisal Finans Kurumu A.Ş.'nin sermaye payı % 100'dür. 1991 yılında da % 100'lük bir sermaye katılımı sözkonusudur.

Taiba Şirketler Grubu ziraate dayalı endüstri projeleri üzerinde çalışmaktadır. Bu grup içinde, ürünleriyle direk halka hizmet veren İstanbul'da 11 adet markete sahip olan 4 şirket bulunmaktadır ¹⁰¹.

Kuveyt Türk Efkaç Finans Kurumu A.Ş. aracılığıyla 1989 yılında 13.7 milyon ABD Dolarlık tekstil ihracatı gerçekleştirilmiştir. 1989'da ihracat ve görünmeyen işlemlerden sağlanan döviz girdisi 13 milyon ABD Dolarına ulaşmıştır.

1990 yılında 42 milyon ABD Dolarlık hazır giyim ihracatı gerçekleştirilmiştir. İhracat artı diğer görünmeyen kalemlerden 42 milyon ABD Dolarlık döviz girdisi ithalat ve diğer işlemlerle 55 milyon ABD Dolarlık döviz satışı yapılmıştır.

Kuveyt Türk Efkaç Finans Kurumu A.Ş. 1991 yılında 21.000.000 US \$'lık hazır giyim ihracatı gerçekleştirmiştir. İstanbul Atatürk Hava Limanı Tekstil Serbest Bölgesi'ndeki yerlerinde 1991 ağustos ayında faaliyete başlamıştır. Böylece tekstil sektöründe faaliyet gösteren müşterilerine hammadde ve yardımcı malzemeler temininde önemli kolaylıklar sağlamıştır. Yine kurum tekstil yan sanayiinde, fermuar üretmek amacıyla 1.500.000.000 TL sermayeli Fermaş Fermuar Tekstil Sanayi ve Ticaret A.Ş. ünvanıyla kurulan şirkete % 64 payla ortak olmuştur.

1991 yılı içinde verilen uluslararası bankacılık hizmetleri neticesinde ihracat ve görünmeyen kalemlerden toplam 39 milyon US \$'lık, döviz girdisi sağlamıştır. Yine ithalat ve diğer işlemlerle ilgili olarak da 54 milyon US \$'lık döviz satışı yapılmıştır ¹⁰².

V. ÖZEL FİNANS KURUMLARININ GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

A. AMAÇLARI AÇISINDAN

İslâm Bankalarının amaçları birinci bölümde İslâmi prensiplerin ekonomik hayata uygulanması, sosyo-ekonomik hedeflere ulaşılmasını

¹⁰¹ Faisal Finans Kurumu A.Ş., *Faaliyet Raporları*, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991.

¹⁰² Kuveyt Türk Efkaç Finans Kurumu A.Ş., *Faaliyet Raporları*, 1989, 1990, 1991.

kolaylaştırma, dengeli bir finans sistemi kurma, medeniyete faydalı bir kurum kazandırma, tali hedefler ve kâr olarak belirtilmişti.

İslâmi prensiplerin ekonomik hayata uygulanması ilkesinin, bugün içinde yaşanan ekonomik sistemde bütün yönleriyle uygulanması mümkün görünmemektedir. Ancak faizsiz esasa göre çalışmaya prensip

edinen bu kurumlar hiç değilse bu prensibi uygulamaya çalışmaktadırlar.

Faizsiz sistemde faaliyet alanı, borç veren ve borç alan arasında müştereken belirlenir, kazanç elde edilmesi halinde, parayı vereninde kullananın da bundan yararlanması, zarar halinde de zararı aralarında paylaşmaları, İslâmi dayanışmanın ve kardeşliğin bir gereğidir. Bu prensibin, bazen ferdiyetçi davranışa uygun düşmese de, toplumsal yarar yönünden tercih edilebilirliği açıkça görülmektedir. Toplumun oluşturduğu fonların plasmanında spekülâtif davranışların terkedilmekte olması, dikkatli plasman politikası, risk dağıtım ile bilimsel ve tedbirli yönetim metodlarının hakimiyeti sonucunu vermektedir.¹⁰³ Dolayısıyla İslâm Bankalarının taraflar arasında nimet külfet dengesini kuracak dengeli bir finans sistemini kurma amacını gerçekleştirmeye çalıştıklarını söylenebilir.

İslâm Bankası adı verilen ve bizde özel finans kurumu diye adlandırılan bu kurumlarda kâra ve zarara iştirak sözkonusudur. Bu kurumlar kâr elde etmek için kurulmuştur. Bütün iktisadî kurumların ayakta durabilmesi için kâr etmeleri gerekir. Esasen halkın malî kurumları iştirak edebilmesi için kâr beklemesi gerekir. Fakat, bunlar anlaşmalarında belirtilir. Dolayısıyla faaliyetleri sonucu kâr çok olursa dağıtılan kâr çok olur, az olursa, dağıtılan kâr az olur. Anlaşmalarda belirtildiği gibi, meselâ kârın yüzde 20'sini kurum alır, yüzde 80'ini de ortaklarına dağıtır. Yani, kâr 100 lira olursa 20 lirasını kurum alır Zarar halinde elbette, hiç kâr dağıtmayacaktır. Dolayısıyla burada "kâr" etme, hukuki bir şart değildir, iktisadî bir şarttır. Ama zarar ihtimali de sözkonusudur¹⁰⁴.

Ülkemizdeki ÖFK'ları faaliyete geçmelerinden günümüze kadar faaliyetleri sonucunda her yıl kâr elde etmişlerdir. Bu kurumların kârlarının dağılımı yıllar itibariyle şöyledir¹⁰⁵ :

¹⁰³ EYÜPGİLLER, s.51.

¹⁰⁴ ZAİM, s.145-146.

¹⁰⁵ Al Baraka Türk A.Ş., Faisal Finans A.Ş., Faaliyet Raporları, 1985, 1986, 1987, 1989, 1990, 1991., Kuveyt Türk Efka Finans Kurumu A.Ş., Faaliyet Raporları, 1989, 1990, 1991.

TABLO 30

Özel Finans Kurumlarında Vergi Öncesi Kârların Gelişimi (1985-1991)

Yıllar	YERĞİ ÖNCESİ KAR		
	Al Baraka Türk A.Ş.	Faisal Finans Kur. A.Ş.	Kuveyt Türk Efk. A.Ş.
1985	1.355.580.000	1.235.615.646	---
1986	4.629.548.000	2.638.829.762	---
1987	5.847.729.000	4.073.728.262	---
1988	4.227.250.000	5.429.898.051	---
1989	12.489.450.000	6.915.718.981	3.648.270.750
1990	24.397.136.000	12.441.496.959	8.528.343.016
1991	43.829.396.000	14.947.724.102	20.434.863.499

Kaynak: Al Baraka Türk A.Ş., Faisal Finans Kurumu A.Ş. 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991 Yılı Faaliyet Raporları ve Kuveyt Türk Efkaf Finans Kurumu A.Ş. 1989, 1990, 1991 Yılı Faaliyet Raporlarından tarafımızdan düzenlenmiştir.

Bu kurumlar hiç mi zarar etmez? Ülkemizdeki ÖFK'lar yedi faaliyet yılı içinde zarar etmemişlerdir. Bu hiç etmeyecekler anlamına gelmemelidir. Meselâ Dar ül Mâl El İslâmi'nin, 1982 sonundaki 8 milyon dolarlık kârına karşılık, altı ay sonraki kayıtlarında 28 milyon dolarlık zarar ilân ettiği, zararın temel sebebinin, düşük getiri sağlayan değerli metallere yatırım yapılması sebebiyle olduğu ve böylece 1983 yılında Dar ül Mâl'in fon sahiplerine (ortaklarına) kâr dağıtamadığı belirtilmektedir¹⁰⁶.

Daha önce ÖFK'ların fon kullanımları incelenirken de belirtildiği gibi, ülkemizdeki ÖFK'lar fonlarını büyük çoğunlukla üretim desteği sağlama yani murabaha yöntemiyle kullanmaktadırlar.

Türkiye'de faaliyet gösteren ÖFK'ların kullandıkları fonların % 90-95'i murabaha, % 5-10'u ise mudaraba esasına göre yapılmaktadır¹⁰⁷

Bu durum yalnızca Türkiye'deki ÖFK'larına veya İslâm Bankalarına mahsus bir özellik değildir. Şöyle ki: Murabaha ya da vadeli satış dünyada ve Türkiye'de ÖFK'ca veya İslâm Bankaları'nca en çok uygulanan yöntemdir¹⁰⁸.

¹⁰⁶ Kamil ERDEM, "İslâmi Bankacılığın Hikâyesi I", İlim ve Sanat Dergisi, S.1(Mayıs-Haziran 1985), s.60.

¹⁰⁷ ÖZEL, s.19.

¹⁰⁸ GÜRDOĞAN, "Özel Finans Kurumlarının Fonksiyonları ...", s.170.

Dünya çapında faaliyet gösteren İslâm Bankalarından örnek vermek gerekirse, meselâ seçilen 5 İslâm Bankası (Ürdün İslâm Bankası, Bangladeş İslâm Bankası, Tadamon İslâm Bankası-Sudan, Faysal İslâm Bankası-Mısır, Katar İslâm Bankası)'nın 1984 yılında faaliyetlerinde sağlanan toplam fon miktarı dikkate alındığında en büyük payı murabaha faaliyetleri almaktadır. Bunu muşaraka faaliyetleri takip etmektedir. Mudaraba işlemi ise, kapsama alınan İslâm Bankaları arasında Mısır Faysal İslâm Bankası haricinde çok az başvurulan bir faaliyet türü olmuştur. Öyleki; bunlardan Katar İslâm Bankası'nın finansal faaliyetlerinin % 97.70'ini murabaha oluşturmaktadır ¹⁰⁹.

Oysa bu bankalardan belirli kâr oranları (murabaha) ile çalışmak yerine, şirketleşme (muşaraka) ve direkt üretime geçme (mudaraba) gibi kâr-zarar ortaklığına dayalı faaliyetlere girmesi beklenmektedir ¹¹⁰

Bu nedenle, bu arada aklımıza “niçin ana faaliyeti olması gereken mudaraba değil de veya muşaraka değil de murabaha yöntemi bu kurumlarca en çok uygulanan yöntemdir?” şeklinde bir soru gelebilir. Mudaraba yoluyla sağlanan finansmanda, işi yüklenen kişi ya da işletme bütünüyle serbesttir. Bu yüzden fon kullandırmada eğer firma ya da kişi işi için gerekli tecrübeye sahip değilse, kaybetme şansı büyüktür. Ayrıca işin gidişini takip oldukça güçtür. Bu yüzden finansman sağlamada bu yöntem büyük bir ağırlık taşımaz. Çünkü ortaya çıkacak zararın bütünüyle ÖFK'ları tarafından karşılanması, bunu finansmanda az başvurulur bir yöntem kılmaktadır. Ancak mudarabanın küçük ölçekli, belirli bir uzmanlık isteyen alanlarda uygulanması yaygınlaştırılabilir.

Murabahanın en çok uygulanan yöntem olmasının sebepleri ise, uygulamanın kolay, basit, anlaşılır ve alım satımdaki kâr marjının bilinmesi olarak sıralanabilir. İlk bakışta faize benziyor görünüyorsa da, alınıp satılan para değil bir üründür. ¹¹¹.

Daha önce de belirtildiği gibi bu bankalarda açılan hesapların daha çok kısa vadeli olması, uzun vadeli ve ciddi yatırımlara girilmesini engellemektedir. Bu yüzden İslâm Bankaları, uzun vadeli ve çok kârlı ama riski yüksek yatırımlara girmek yerine; paranın kısa vadede geri döneceği, riski düşük yatırımlar yapmayı (enflasyon ve belirsizlik ortamını da dikkate alarak) ön plânda tutmaktadırlar ¹¹².

¹⁰⁹ ÇELİK, s.139,143.

¹¹⁰ A.g.e., s.143.

¹¹¹ GÜRDOĞAN, A.g.y.

¹¹² ÇELİK, s.143.

İslâm bankacılığında başlıca dört tür muamele sözkonusudur: Mudarabe, müşareke, murabaha ve icare. Bunun içinde murabaha en son gelen, marjinal olan, müsamaha edilebilen işlemdir. Fakat, İslâm bankaları müsamaha edilen işlemi adeta tek işlem olarak yapmaktadırlar. Dolayısıyla bu noktada bir tereddüt doğmaktadır. Yani , sırf murabaha ile olunca faizden ne farkı kalır sorusu sorulmaktadır. Aynı işlem gibi gözükür, fakat arada bir mahiyet farkı vardır. Biri faizli işlem, diğeri ise ticarettir.

Bugün İslâm bankalarının yaptıkları işler arzu edilen amaç değildir. Henüz daha işin başında sayılmaktadırlar. Sermaye birikimi İslâm bankalarının elinde oluşmadığı için; bankacılığın çok küçük payını elinde bulundurmaktadırlar. Bunu da gidip yatırımda dondururlarsa, para dönmez, kâr etmez, müşterisine kâr veremez, dolayısıyla müessese batır denilmektedir.

Onun için önce bu kurumları, faizli bankalar rekabeti ortamında ayakta tutabilmek gerekmektedir. Ondan sonra daha iyi şartlar içinde başarılı hedefe doğru gidilmesi imkân dahilinde girer. Oysa kurum batarsa hiçbir şey olmaz, ne murabaha, ne müşareke, ne de mudarabe. Bu kurumlar, faizli bir sistem içine daha yeni girmişlerdir ¹¹³.

B. KLASİK BANKA SİSTEMİNDEN FARKLARI

Özel Finans Kurumları Mevzuatı ve 3182 Sayılı Bankalar Kanunu'na dayanılarak söylenebilir olan, benzerliklerin çok farkların ise az olduğudur. Ancak, bilindiği gibi bu kurumları günümüz bankalarından ayıran da bu temel farklılıklardır. Bu farklılıklardan bir kısmı Özel Finans Kurumlarının kurulmalarının temelini teşkil etmektedir. Eğer farklılık sözkonusu olmasaydı yasal olarak ayrıca düzenlenmelerine gerek kalmazdı diye düşünülmektedir.

Kuşkusuz temel farklılık, bankaların hem topladıkları fonlar hem de bunların kullanımını bakımından faize dayalı olarak çalışmalarınıdır. Oysa, Özel Finans Kurumları faizsiz olarak cari hesaplara ve kâr ve zarara katılma hesaplarına fon toplarlar ve bunları da yine kâr zarara katılma esasına uygun olarak kullanırlar.

¹¹³ ZAİM, s.151-152.

Bu köklü fark, her iki kuruluşun düzenlenmesinde elbette çeşitli farklılıklar doğuracaktır ¹¹⁴

Bu bankaların günümüz bankalarından farkı, gerek mudileri gerekse ödünç verdikleri kişilerle ya da kurumlarla borçlu alacaklı ilişkisi yerine ortaklık, alıcı satıcı ya da kiraya veren ve kiralayan ilişkisine girmelerinden kaynaklanmaktadır ¹¹⁵

ÖFK demek, klasik banka sisteminde faiz kelimesinin çıkarılıp yerine kâr kelimesinin ikame edilmesi demek değildir. ÖFK'da önemli olan paranın fonksiyonlarına farklı bir açıdan bakarak, paranın bir ticari ürün gibi alınıp, satılmasının önüne geçmektir. Bunun için ÖFK kaynak toplarken hesap sahipleriyle kâr/zarar ortaklığı ve vadeli satışa dayanan ticari işlemler yapmaktadırlar. Paranın fonksiyonlarına yaklaşım ile, fon toplama ve finansman yöntemleri bankalardan farklıdır. Bankalar hizmet verme yanında para ticareti yaparken, ÖFK hizmet verme yanında değişik ürünlerin ticaretini yapmaktadırlar. Klasik bankalarla ÖFK'ların arasındaki temel fark ve yaklaşım, paraya yüklenen fonksiyondur ¹¹⁶

Özel Finans Kurumları'nın kuruluş koşulları, ülkemizde bankaların kuruluş koşulları ile büyük benzerlik göstermektedir. Kuruluş izni, hukuki yapı, en az ortak sayısı, kurucularda aranan nitelikler, pay senetlerinin özellikleri, Özel Finans Kurumları ile bankalarda aynıdır. ¹¹⁷

Özel Finans Kurumları ve Bankaların her ikisi de Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulurlar. Özel Finans Kurumu kurulması için, ilk önce kurucular kuruluş izni alabilmek için gerekli belgelerle birlikte yazılı olarak T.C. Merkez Bankası'na başvurur. Merkez Bankası'nın olumlu görüşü ve Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın teklifi ve Bakanlar Kurulu kararıyla kuruluş izni alırlar. Kuruluş izni alındıktan sonra bu sefer yine gereken belgelerle birlikte T.C. Merkez Bankası'ndan faaliyet izni almak için başvururlar. Başvuru tarihini takiben en az bir ay içinde faaliyette bulunmak için bir noksanı bulunmayanlara Merkez Bankası'nca faaliyet izni verilir.

Bankaların kurulması için ise kurucular kuruluş izni alabilmek için

¹¹⁴ Necdet DURAKBAŞA, "Özel Finans Kurumları Hakkında", **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, S.10(Ekim 1985), s.39.

¹¹⁵ ZARAKOLU, s.6.

¹¹⁶ GÜRDOĞAN, "Özel Finans Kurumlarının Fonksiyonları ..."s.167.

¹¹⁷ AKGÜÇ, s.147-148.

gerekli bilgilerle birlikte Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına başvururlar. Müsteşarlık izin isteğini uygun gördüğü takdirde, başvuru dilekçelerini ekleri ile birlikte Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na gönderir. İzin isteğini Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından da uygun görüldüğü takdirde, Bakanlık izin verilmesini Bakanlar Kurulu'na önerir ¹¹⁸ Bakanlar Kurulu'ndan olumlu kararın çıkmasıyla kuruluş izni almış olurlar. Faaliyet izni alabilmek için Müsteşarlıkça Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na birer beyanname verirler. Durumları uygun bulunanlara müsteşarlıkça Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın olumlu görüşünü aldıktan sonra beyannamelerin verildiği tarihten en geç iki ay içinde bankacılık işlemlerine veya mevduat kabulüne başlamak üzere izin verir ¹¹⁹.

Kısaca banka kuruluşu için başvuru, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu Bakanlığa yapıldığı halde; ÖFK'da T.C. merkez Bankası'na yapılmaktadır. Bankalarda özkaynakların 2.5 milyardan az olmaması gerektiği halde (bu tutar, ekonomideki fiyat artışlarına göre Bakanlar Kurulu tarafından yükseltilebilir.),¹²⁰ öte yandan, bankalar 1 milyar TL. ödenmiş sermaye ile kurulabildikleri halde, ÖFK'lar kuruluşlarından başlayarak 6 ay içinde 5 milyar TL. ödenmiş sermaye sağlamak zorundadırlar ¹²¹.

Bankalarda pay senetlerinin itibari (nominal) değerlerinin 100.000 TL.'yi geçmemesi ve menkul kıymetler borsasına kote edilmesi zorunlu olduğu halde, ÖFK'larda pay senetlerinin itibari değerlerinin 100.000 TL.'den aşağı olmaması zorunludur ¹²². Banka genel kurullarında ortakların sahip oldukları pay sayısı kadar oy hakları vardır. Her payın itibari değeri 100.000 TL.'yi geçemez. ÖFK'larında ise, her 1.000.000 TL.'lik hisse senedi 1 oy hakkı verir. Daha az pay sahipleri paylarını birleştirerek ve ortaklardan birine vekâlet vermek suretiyle oy hakkına sahip olabilirler ¹²³. Ayrıca ÖFK'ların pay senetlerinin menkul kıymetler borsasına kote ettirilmesi zorunluluğu öngörülmemiştir. Bankaların halka açık olması, pay senetlerinin kolayca el değiştirebilmesi amaçlandığı halde ÖFK'lar için böyle bir amaçtan söz edilemez. Pay senetlerinin büyük tutarlarda olması ve menkul kıymetler borsasına kote ettirilmesi zorunluğunun bulunmaması ÖFK'ların sınırlı ortak sayısı ile faaliyette bulunmalarına yol açacak niteliktedir.

¹¹⁸ **Bankalar Kanunu**, Madde 8.

¹¹⁹ **A.g.e.**, Madde 11.

¹²⁰ **AKGÜÇ**, s.148.

¹²¹ **DURAKBAŞA**, s.39.

¹²² **AKGÜÇ**, s.160.

¹²³ **DURAKBAŞA**, s.40.

Bankalar, topladıkları mevduata karşı ellerinde likit (disponibl değerler) bulundurmak ve mevduatın bir bölümünü mevduat munzam karşılığı olarak T.C. Merkez Bankasına yatırmak zorunda oldukları halde; ÖFK'lar cari hesaplarda biriken fonların % 10'unu nakit olarak kasada veya ticari bankalarında tutacaklar, diğer % 10'luk bölümünü de TCMB'nin belirleyeceği likit menkul değerler veya nakit cinsinden TCMB'ye yatıracaklardır.

ÖFK'larda cari hesaplarda biriken fonların kullanımına ilişkin bu düzenleme, ilk bakışta, bankalarda “umumi disponibilite” ve “mevduat munzam karşılığı” kavramları ile benzerlik göstermektedir. Ancak belirlenen oranlar, bankalara kıyasla daha düşük ve esnektir.

ÖFK'ların faaliyetini düzenleyen Tebliğ ile, katılma hesaplarında birikmiş fonların belli bir oranının TCMB'de bloke edilmesi şartı getirilmiş; ancak bunun oranını saptamak yetkisi, cari hesaplar için TCMB'de tutulması öngörülen oranın % 50'sini aşmayacak şekilde, Merkez Bankasına verilmiştir. TCMB'de Tebliğ ile bu oranı % 1 olarak belirlemiştir. Katılma hesapları için, TCMB'de karşılık oluşturulması zorunluluğu olmadığı, bu hesaplar için tutulacak likit veya disponibl değerlerin tutarı da, bankalara göre, çok düşük oranda belirlenmiştir.

Bankalar döviz tevdiat hesapları için TCMB'de karşılık oluşturmak ve TCMB'nin düzenlemesine göre bunların günümüzde en az yarısını döviz kredisi olarak vermek zorunda oldukları halde, ÖFK'larda hesaplarda biriken dövizler için böyle bir zorulluluk yoktur.

ÖFK'lar için, döviz gelirlerinin belirli bir bölümünü TCMB'ye devretmek zorunluluğu da getirilmemiştir.

TCMB, döviz likidite oranı, kur riski oranı ve benzer araçlarla, bankalarda döviz kullanımını yönlendirdiği, sınırladığı halde; ÖFK'lar benzer uygulama, sınırlama ve yönlendirmelere tabi değildir. Döviz kullanımında da ÖFK'lar için daha esnek ve de çok açık olmayan düzenlemeler söz konusudur. Örneğin cari hesaplarda biriken dövizlerin, Tebliğ ve Merkez Bankasınca belirlenecek esaslara uymak kaydı ile, öncelikle ülke ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılması gibi...

Bankaların açabilecekleri kredilerin genel sınırı, ve bir gerçek ya da tüzel kişiye açabileceği bireysel kredi sınırı, Bankalar Kanunu ile bankaların özkaynaklarına bağlanarak belirlendiği halde, ÖFK'lar için

bu tür sınırlamalar ya hiç yoktur ya da çok gevşektir ¹²⁴

Bankalarda krediler için çeşitli yönlerden sınırlamalar getirilmiştir. Genel kredi sınırlamalarının dışında, iştiraklere açılacak krediler, banka ortaklarına ve mensuplarına kredi, yönetim kurulu üyelerinin akrabalarına kredi ayrıntılı esaslara bağlanmıştır. Oysa, yukarıda da değinildiği üzere, cari hesaplardan bir gerçek veya tüzel kişiye yapılacak fon tahsislerinin ÖFK'nın özvarlığının % 10'u ile sınırlanmasından başka, cari hesaplardan olsun, katılma hesaplarından olsun, kurum sermayesinden olsun yapılacak fon tahsislerinde hiçbir önemli sınırlama getirilmemiştir. Öte yandan, banka kredi tahsislerinde çeşitli organların yetkileri sınırlandırıldığı halde, ÖFK fon tahsislerinde bu kısıtlamalar da yoktur ¹²⁵

Bu kurumlarca bir gerçek ya da tüzel kişiye yapılacak fon tahsisinin sınırının ise TCMB'ce belirlenmesi ilkesi benimsenmiştir.

ÖFK'larda sadece seçici ve yönlendirici bir uygulama olarak, Hazine ve Dış Ticaret Tebliği ile ikinci faaliyet yıllarından itibaren katılma hesaplarında biriken fonların, yıllık ortalama olarak % 25'ini döviz sağlayıcı faaliyetlere ayırmak zorunluluğu getirilmiştir

Bankalara, basılı ve külçe halinde altın alım ve satımı dışında, ticaret amacı ile emtia ve taşınmaz mal alım ve satımı ile uğraşmaları yasaklandığı halde, ÖFK'lar mal ticareti yapabilmekte ve ticari amaçla mülk alım satımında bulunabilmektedirler.

Ayrıca bankalar finansal kiralama (leasing) işlemlerini doğrudan yapamadıkları halde, ÖFK'lar finansal kiralama yapabilmekte, mal ve hizmet üretimine yönelik teçhizatın mülkiyeti kendilerinde kalmak koşulu ile sözleşme serbestisi içinde bu teçhizatı işletmelere kiraya verebilmektedirler.

Bankalar Kanununda "Ceza Hükümleri" başlığı altında açıklanan, ağır para cezası ve hapis cezası, ağır para cezası ile birlikte hapis cezası ve faaliyetleri alıkoyma, Bankalar Birliğince verilecek cezalar, sırların saklanması, asılsız yayın ve haber yayma, kovuşturma usulü, para cezalarının tahsili ile ilgili hükümlere benzer hükümler, ÖFK'larla ilgili Karamamede ve Tebliğde yer almamıştır. Sadece ÖFK'larla ilgili HDTM

¹²⁴ AKGÜÇ, s.162.

¹²⁵ DURAKBAŞA, s.44.

Tebliğinde, “Bakanlar Kurulunca Kurumlara ilişkin olarak çıkarılan kararnamelere ve bu kararnamelere bağlı olarak çıkarılacak tebliğlere aykırı davranışlarından dolayı kovuşturma yapılması, TCMB'nin de görüşü alınarak, müsteşarlıkça Cumhuriyet Savcılığına yazılı başvuruda bulunulması suretiyle olur”denmektedir

ÖFK'larla bankalar arasındaki yasal düzenlemeler açısından farklar yalnız yukarıda belirtilenlerden ibaret değildir. Şube açma, genel kurulda oy kullanma, yemin zorunluluğu, kredi komitesi, ÖFK'ların denetimi, yedek akçe ayrılması, düzenlenecek bilanço ve gelir tabloları, Türkiye Bankalar Birliği üyeliği gibi konularda da farklar bulunmaktadır ¹²⁶.

Meselâ Bankalar Kanununda, her banka şubesi için gerekli özkaynak tutarı, faaliyette bulunacakları şehir nüfuslarına göre saptanmış bulunduğu halde ÖFK'ları, merkez şubeleri dışında açacakları her şube için Müsteşarlıkça belirlenecek miktarda sermaye ayırmakla yükümlü tutulmuşlardır. ÖFK'lar T.C. Merkez Bankasının denetimine tabidir. Ancak, Müsteşarlık, dilediği taktirde, kuşkusuz ÖFK'larını Bankalar Yeminli Murakıpları, Maliye Müfettişleri, Hesap Uzmanları, Kambiyo Murakıplarına da denetletebilir.

Öte yandan, ÖFK'ları için tip hesap plânı, bilanço ve kâr/zarar tablosu öngörülmemiştir ¹²⁷

Bankalar Kanunundan esinlenerek, kararname ve tebliğlerle ÖFK kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Düzenlemelerde bazı benzerlikler bulunmakla beraber, bankalarla ÖFK'lar arasında önemli farklar da söz konusudur. Bu farkların bir bölümü, bankalarla ÖFK'ların çalışma yöntemlerinin değişik olmasından kaynaklanmaktadır. Farkların önemli bir bölümü de, ÖFK'lara tanınan ayrıcalıklardan doğmaktadır. Yurt dışından getirilecek sermayeye bazı avantajlar sağlamak güdüsünün yanı sıra, İslâm Bankacılığının ülkemizde başarılı olabilmesi için yasal açıdan bazı serbestilerin tanınması eğilimi, ÖFK'lara bazı ayrıcalıkların verilmesine neden olmuştur ¹²⁸

¹²⁶ AKGÜÇ, s.163.

¹²⁷ DURAKBAŞA, s.39.

¹²⁸ AKGÜÇ, s.163-164.

SONUÇ

İslâm Bankaları, İslâm Dini'nin prensiplerine uygun olarak bankacılık faaliyetlerini yerine getiren mâli kuruluşlardır.

İslâm dünyasında XX. yüzyılın ikinci yarısına kadar geçen zaman dilimi içinde bankalar yerine büyük ölçüde bankacılık faaliyetlerini yerine getiren kurumların "Para Vakıfları" ve "İslâmi İş Ortaklıkları" olduğu belirtilmektedir. Ancak bugün düşünülen anlamda faizsiz bankacılık hareketinin fikir ve uygulama alanında ortaya çıkması bu yüzyılın ortalarından itibaren olmuştur. Bu konuda 1940'lı yılların sonundan itibaren başlayan fikir alanındaki gelişmeler uygulama alanında ilk meyvesini 1963 yılında Mısır'da Myt-Gamr'da vermiştir. Başarılı bir örnek olan bu uygulamadan sonra bir çok İslâm Bankası kurulmuş ve bugün dünya üzerinde sayıları 37'ye yükselmiştir.

Bu bankaların doğuşunu hazırlayan dinî, ekonomik ve politik sebepler bulunmaktadır. İslâm Dinî'nde faizin yasak olmasından dolayı müslüman ülke halkının çoğunluğu bilinen banka sistemine yönelmekten çekinmiş, çoğunlukla tasarruflarını ölü yatırım olarak değerlendirmiş veya atıl olarak elinde tutmuştur. Dolayısıyla bu atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması düşünülmüştür. Ayrıca müslüman ülkeler arasındaki kültürel, sosyal, ekonomik ilişkilerin canlanması veya daha da geliştirilmesi ve müslüman ülkeler arası fazla fonların akışını kolaylaştırmak için ve bunun gibi sebepler sayesinde sonuçta İslâm Bankalarının doğuşunu hazırlayan bir ortam meydana gelmiştir.

İslâm Bankaları İslâm Kalkınma Bankası, Sosyal Amaçlı İslâm Bankası, İslâm Ticaret Bankaları olmak üzere başlıca 3 başlık altında türlerine göre sınıflandırılabilir. Dünyadaki İslâm Bankaları'nın büyük bir kısmının İslâm Ticaret Bankası türü içine girdiği belirtilmektedir. Bu bankaların başlıca finans yöntemleri mudaraba, muşaraka, murabaha, icara, vadeli satış, selem satışı, müzaraa ve musakat olarak belirtilmektedir. Bugün dünyadaki İslâm Bankaları tarafından yukarıdaki yöntemlerden en çok murabaha yöntemi uygulanmaktadır.

İslâm Bankaları veya Faizsiz Bankalarda açılacak hesap türleri ise cari hesap, yatırım hesabı ve tasarruf hesabıdır. Bu bankalar faizsiz esasa göre fon toplama ve fon kullandırma faaliyetlerinin yanısıra günümüz bankalarının bilinen diğer işlemlerini de yapmaktadırlar.

Yurt dışında İslâm Bankaları adı altında faaliyet gösteren bu kurumlar ülkemize 1983 yılındaki düzenlemelerle Özel Finans Kurumu adıyla girmiştir. Ancak bunda önce yurdumuzda faizsiz bankacılık uygulamasının Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası'nın 1975 yılında kurulmasıyla başladığı söylenmektedir.

1985 yılında sermayesinin % 80-90'ı yabancı kaynaklı Al Baraka Türk A.Ş. ve Faisal Finans Kurumu A.Ş. isminde iki Özel Finans Kurumu faaliyetlerine başlamıştır. Bunları 1989 yılında Kuveyt Türk Efka Finans Kurumu A.Ş. ve 1991 yılında da Anadolu Finans Kurumu A.Ş. izlemiştir. Bunun sermayesi % 100 yerli sermayedir.

Bugün bu dört Özel Finans Kurumunun ülkemizde 14 ilde 32 şubesi bulunmaktadır ve bunlar kuruldukları günden itibaren sürekli bir gelişme içerisinde dirler.

Kurumlarda özel cari hesaplarda ve katılma hesaplarında fon toplanmaktadır. Bu kurumlarda 1985'den itibaren toplanan toplam hesap adedinin % 14.15'ini cari hesap, % 85.82'sini ise katılma hesabı adedi oluşturmuştur. Katılma hesaplarına katılım daha çok kısa vadeli hesaplarda yoğunlaşmaktadır.

Bu kurumlar daha ziyade katılma hesaplarından fon kullandırabilmekte ve bu kullanım üretim desteği sağlama (murabaha), kâr zarar ortaklığı (mudaraba veya muşaraka) ve kiralama (icara) yöntemlerinden biriyle olabilmektedir. Türkiye'deki ÖFK'ları ise bugüne kadar yukarıda belirtilen yöntemlerden en çok murabaha yani üretim desteği sağlama yöntemini kullanmışlardır.

Fonların kullanımının sektörler arası dağılımında ise bir çeşitlilik sözkonusudur ve en çok şu sektörlerde fon kullanılmıştır: Tekstil, kimyevi maddeler, gıda meşrubat, makina ekipman ve vasıtaları, maden, kimya-petrokimya, tarım, elektronik.

Türkiye’de mâli sistem banka sektörü ağırlıklıdır. ÖFK’larının mâli sistem içindeki yeri işlevsel açıdan diğer mâli aracı kurumların ekonomi için gerekliliğinden ve öneminden az değildir diye düşünülmektedir. Ancak banka sektöründeki sayısal veriler gözönüne alındığında ÖFK’larında toplanan hesap sayısı ve tutarı bankaların mevduatlarının toplam sayı ve tutarının çok küçük bir kısmına karşılık gelmektedir. Buna rağmen sayısal verilerdeki artış hızları banka sektörünün sayısal verilerinden daha büyüktür ve istikrarlıdır. Bu kurumların ödedikleri kâr payları enflasyon karşısında tasarruf sahipleri açısından tatminkârdır denilebilir. Yine bu kurumlarda ödenen kâr payları ile bankaların mevduat faiz oranları sayısal açıdan birbirine çok yakın değerler almaktadır.

Bu kurumlardan beklenenlerden biri Türk toplumunun elindeki bankacılık sektörüne gitmeyen fonların kâr zarar ortaklığı prensibine göre çalıştırılmak üzere toplanması, dolayısıyla bir kısım fonların atıl durumdan kurtarılarak ekonomiye kanalize edilmesi ve böylece ülke ekonomisine katkıda bulunulmasıdır.

Ülkemizde % 15 olarak belirlenen faizsiz sisteme akabilecek nitelikteki fonların bugüne kadar % 2.5’ine bu kurumlarca ulaşılabildiği ve yüzde yüzüne ulaşmanın amaçlandığı belirtilmektedir. Bu kurumlara faizi haram kabul ederek gelenlerin yanısıra bu kurumlarla iş yapmayı daha kârlı bulduğu için gelenler de artmaktadır.

Ekonomide faiz oranlarını aşağıya çekecek her çalışma ve kurumun ekonomiye olumlu katkıda bulunacağı düşünülürse görülür ki, Özel Finans Kurumları, sağladığı kaynaklar ve cari faiz oranını aşağıya çekici finansman yöntemleriyle Türkiye’de sağlıklı ve dengeli bir ekonomik yapının kurulmasına katkıda bulunmaktadır.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

K İ T A P L A R

- AKA İsmail ve diğeri : **Doğuştan Günümüze İslâm Tarihi**
Ansiklopedisi, C.I, İstanbul, 1992
- AKGÜÇ, Öztin : **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, İstanbul,
1987
- AKIN, Cihangir : **Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma**, İstanbul,
1986
- ARMAĞAN, Servet : **Ana Hatlarıyla İslâm Ekonomisi**, İstanbul,
1991
- CEYLAN, Barbaros : “Finansal Kiralama ve Uygulamaya İlişkin
Sorunlar”, **Özel Finans Kurumları Ve Türkiye
Uygulaması Sempozyumu** Marmara Üniversitesi
Ortadoğu ve İslâm Ülkeleri Ekonomik Araştırma
Merkezi Ya. No: 5, İstanbul, 1988
- ÇİZAKÇA, Murat : “Tartışma Görüşler”, **Faizsiz Yeni Bir Banka
Modeli**, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Ya.: 12,
İstanbul, 1987

- ÇONKAR, Kemaleddin : **Kalkınma Bankacılığı ve Türkiye'deki Uygulama**, Anadolu Üniversitesi Ya. No: 374, Eskişehir, 1988
- EBU SUUD, Mahmud
(Çev. ERTÜRK, Emin) : "Para, Faiz ve Mudarebe", **İslâm İktisadı Araştırmaları I**, İstanbul, 1988
- ERSOY, Arif : "Tartışma Görüşler", **Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli**, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Ya.: 12, İstanbul, 1987
- ES-SADR, Muhammed Bakır
(Çev. KESKİN, Mehmet-
ERGÜN, Sadeddin) : **İslâm Ekonomi Doktrini**, B.3, İstanbul, 1980
- EYÜPGİLLER, Servet : **Banka ve Mâli Kuruluşlar**, Ankara, 1988
- GÜCENME, Ümit : **Bankalarda Tek Düzen Hesap Plânının Kullanılması**, Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Ya., Bursa, 1988
- GÜNAL, Vural : **Özel Finans Kurumları**, T.B.B. Ya., Ankara, 1984
- GÜRDOĞAN, Nazif : "Özel Finans Kurumlarının Fonksiyonları ve İşleyiş Mekanizması", **Özel Finans Kurumları ve Türkiye Uygulaması Sempozyumu**, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslâm Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Ya. No: 5, İstanbul, 1988
- HAN, Ergül : **Az Gelişmişlik ve Kalkınma Ekonomisi**, Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F., Kütahya, 1992
- KARLUK, Rıdvan : **Uluslararası Ekonomik Birleşmeler**, B.1, İstanbul, 1990
- KUR'AN-I KERİM** : Sure 9, Ayet 34; Sure 2 (Bakara Suresi), Ayet 275, 276, 278, 279; Sure 3 (Al-i İmran Suresi), Ayet 130; Sure 4 (Nisâ Suresi), Ayet 160, 161.
- KUTUB, Seyyid : **Faiz**, B.3, İstanbul, 1991

- MANNAN
(Çev. GÜRAN, M.T) : **Faizsiz Bankacılık**, Ankara, 1969
- MANNAN, M.A.
(Çev. ZENGİN, Bahri-
ÖMEROĞLU, Tevfik) : **İslâm Ekonomisi**, B.4, İstanbul, 1980
- ORMAN, Sabri : “Modern İktisat Literatüründe Para Kredi ve Faiz”, **Para Faiz ve İslâm**, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Ya.: 11, İstanbul, 1992
- ÖZSOY, İsmail : **Türkiye’de Özel Finans Kurumları ve İslâm Bankacılığı**, İstanbul, 1987
- PARASIZ, M.İlker : **Para ve Banka**, B.2, Bursa, 1983
- PARASIZ. : **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, B.4, Bursa, 1992
- SAYI, Ali : “Faiz ve Faizin Tarihi Gelişimi”, **Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli**, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Ya.: 12, İstanbul, 1987
- ŞEKERCİ, Osman : **İslâm Şirketler Hukuku**, İstanbul, 1981
- TABAKOĞLU, Ahmet : **İslâm ve Ekonomik Hayat**, Diyanet İşleri Ya., Ankara, 1988
- TABAKOĞLU. : “İslâm’da Para Politikası Hakkında Bir Deneme”. **Para, Faiz ve İslâm** İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Ya.: 11, İstanbul, 1992
- URGANCI, Hikmet : **Para ve Banka**, Adana, 1982
- ZAIM, Sabahaddin : **İslâm-İnsan Ekonomi**, İstanbul, 1992
- ZEYTİNOĞLU, Erol : “İslâm’da ve Diğer Dinlerde Faiz”, **Para, Faiz ve İslâm**, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Ya.: 11, İstanbul, 1992

DERGİLER, GAZETELER VE DİĞERLERİ

- ALTINTAŞ, Berra : “Bir Finans Tekniği Olarak Risk Sermayesi (Venture Capital), **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, S.94(Aralık 1986)
- ARAL, N.Z. : “İslâm Bankası”, **Türkiye İktisat Gazetesi**, 26.3.1963
- AŞIKOĞLU, Yaman : “Faizsiz Kredi 1993 Başında”, **Ekonomist Dergisi**, S.44(1 Kasım 1992)
- ÇELİK, Asım : “Bir Finans Sistemi Olarak İslâm Bankacılığı ve Dünyadaki Uygulaması”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstisüsü Dergisi**, S.4(1990)
- DURAKBAŞA, Necdet : “Özel Finans Kurumları Hakkında”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, S.10(Ekim 1985)
- ERDEM, Kâmil : “İslâmi Bankacılığın Hikâyesi”, **İlim Ve Sanat Dergisi**, S.1(Mayıs-Haziran 1985)
- GENÇLER, Ayhan : “İslâm Bankacılığı”, **Zaman Gazetesi**, 14.3.1992
- GENÇLER : **A.g.e.’den Mahmut DANACI, İslâmi Finans Teknikleri Uygulama Biçimleri, Sorunları ve Çözüm Yolları**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, 1991
- GÜRDOĞAN, Nazif : “Özel Finans Kurumlarının Türk Ekonomisine Kazandırdıkları”, **Güneş Gazetesi**, 2.4.1986
- İNAN, Atilla : “Faizsiz Bankacılık Ya da Özel Finans Kurumları”, **Mâli Hukuk Dergisi**, S.5(Eylül-Ekim 1986)
- İNCEKARA, Ahmet : “Risk Sermayesi”, **Türkiye Gazetesi**, 23.3.1992
- KORU, Fehmi : “Konuşa Konuşa”, **Zaman Gazetesi**, 3.1.1988

- MİRAKHOR, Abbas-KHAN,
Mohsin S. : **Finance and Development**, No: 3, C.XXIII,
S.32(Eylül 1986).
- (Çev. KAZICI, Sami) : “İslâmi Bankacılık Sisteminin Yapısı ve Uygulaması”,
Vergi Dünyası Dergisi, S.77(Ocak 1988)
- ÖZEL, Mustafa : “İslâm Bankacılığı ve Özel Finans Kurumları”,
Dış Ticarete Durum Dergisi, Mayıs 1987
- SÖNMEZ, İ. Hakkı : “Türk Mâli Sisteminde Bankacılık Sektörünün Yeri,
Önemi ve Sorunları”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.2, 1988
- TUNCER, Selahaddin : “Faizsiz Bankacılık”, **İstanbul Sanayi Odası
Dergisi**, Şubat 1985
- YALÇINTAŞ, Nevzat : “Yüksek Faizler ve İşsizlik”, **Para Kredi Dergisi**,
S.3(5 Ocak 1992)
- ZARAKOLU, Avni : “Ülkemiz Bankacılık Sektöründe Yeni Bir Gelişme:
Faizsiz Bankacılık”, **Banka ve Ticaret Hukuku
Dergisi**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü
Ya., C.XV, S.3(Haziran 1990)
- _____ : “Dünya Faizsiz Sisteme Dönüyor”, **Türkiye
Gazetesi**, 13.3.1992
- _____ : “İslâm Bankacılığı Nedir?”, **Para Dergisi**,
S.13(Haziran 1982)
- _____ : “Leasing”, **Dünya Gazetesi Eki**, 28.5.1992
- _____ : **Ekonomist Dergisi**, S.47(22 Kasım 1992)
- _____ : R.G., T. 27.11.1975, S.15425
- _____ : R.G., T. 28.6.1985, S.18795
- _____ : **Dünya Gazetesi**, 2.1.1992
- _____ : **Dünya Gazetesi**, 6.1.1992

-
- : **Türkiye Gazetesi, 27.11.1992**
-
- : **Zaman Gazetesi, 20.7.1992**
-
- : **Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın Özel Finans Kurumları Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Kararname Eki Karara İlişkin Tebliği, R.G., T. 25.2.1984, S.18323**
-
- : **Özel Finans Kurumları Kurulması Hakkında 16.12.1983 Gün ve 83/7506 Sayılı Kararname Eki Karar; R.G., T. 19.12.1983, S.18256**
-
- : **15.3.1984 Tarih ve 84/7833 Sayılı Kararname Eki, R.G., T. 21.3.1984, S.18348**
-
- : **Özel Finans Kurumları Kurulması Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar, R.G., T. 2.10.1991, S.21009**
-
- : **Al Baraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş., Faaliyet Raporu, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991**
-
- : **Faisal Finans Kurumu A.Ş., Faaliyet Raporu, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991**
-
- : **Kuveyt Türk Efkaç Finans Kurumu A.Ş., Faaliyet Raporu, 1989, 1990, 1991**
-
- : **Al Baraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş. Broşürü, Ağustos 1992**
-
- : **Anadolu Finans Kurumu A.Ş. Broşürü**
-
- : **Bankalarımızın 1985 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve Kredileri Hakkında Bilgiler, T.B.B.Ya. No: 137, Ankara, 1986**
-
- : **Bankalarımız 1986, T.B.B.Ya., Ankara, 1987**

- _____ : **Bankalarımız 1987**, T.B.B.Ya. No: 146, Ankara, 1988
- _____ : **Bankalarımız 1988**, T.B.B.Ya. No: 155, Ankara, 1989
- _____ : **Bankalarımız 1989**, T.B.B.Ya. No: 159, Ankara, 1990
- _____ : **Bankalarımız 1990**, T.B.B.Ya. No: 165, Ankara, 1991
- _____ : **Bankalarımız 1991**, T.B.B.Ya. No: 169, Ankara, 1992
- _____ : **İktisadi Rapor 1987**, Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları Borsaları Birliği (T.O.B.B.) Ya. No: Genel 20; APK-4
- _____ : **Economic Report 1989**, UCCET (Union Of Chambers Of Commerce, Industry, Maritime Trade And Commodity Of Turkey), Ankara, 1989
- _____ : **Economic Report 1990**, UCCET, Ankara, 1990
- _____ : **Economic Report 1991**, UCCET, Ankara, 1991
- _____ : **TÜGİAD Bülteni**, No: 24, Ekim 1992
- _____ : **Bankalar Kanunu**, R.G., T. 2.5.1985, S 18742
- _____ : **Başlıca Ekonomik Göstergeler**, T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara, Nisan 1991 ve Eylül 1992

EK 1.

Üç ÖFK'da 100.000 TL.'ye Ödenen Kâr Payları (1989-1991)

Al Baraka Türk A.Ş.

YILLAR

	Brüt	Net
1989 (25.12.1989 İti.) ¹		
3 Aylık	12.939	11.580
6 Aylık	28.382	25.402
1 Yıllık	68.895	61.661
1990 (24.12.1990 İti.) ²		
3 Aylık	11.867	10.621
6 Aylık	25.748	23.044
1 Yıllık	56.165	50.267
1991 (30.12.1991 İti.) ³		
3 Aylık	15.582	13.946
6 Aylık	32.880	29.427
1 Yıllık	74.332	66.527

Faisal Finans Kurumu A.Ş.

YILLAR

	Brüt	Net
1989 (31.12.1989 İti.) ⁴		
3 Aylık	12.410	11.107
6 Aylık	26.544	23.757
1 Yıllık	66.318	59.355
1990 (24.12.1990 İti.) ⁵		
3 Aylık	11.826	10.584
6 Aylık	23.617	21.137
1 Yıllık	50.732	45.405

¹ Zaman Gazetesi, 26.12.1989, s.1.

² A.g.e., 25.12.1990, s.1.

³ Tercüman Gazetesi, 2.1.1992, s.1

⁴ Zaman Gazetesi, 31.12.1989, s.1.

⁵ A.g.e., 26.12.1990, s.1.

1991 (23.12.1991 İti.) ⁶

3 Aylık	13.467	12.053
6 Aylık	25.186	22.541
1 Yıllık	55.159	49.376

Kuveyt Türk EfkaF Finans Kurumu A.Ş.**YILLAR**

	Brüt	Net
1989 (25.12.1989 İti.) ⁷		
3 Aylık	13.624	12.194
6 Aylık	31.300	28.014
1990 (31.12.1990 İti.) ⁸		
3 Aylık	12.655	11.326
6 Aylık	25.267	22.614
1 Yıllık	56.381	50.461
1991 (30.12.1991 İti.) ⁹		
3 Aylık	15.397	13.780
6 Aylık	29.564	26.460
1 Yıllık	68.195	61.035

Kaynak: Dipnotlarda belirtilen kaynaklardan yararlanarak tarafımızdan düzenlenmiş
tir.

⁶ A.g.e., 25.12.1991, s.1

⁷ A.g.e., 2.1.1990, s.4.

⁸ A.g.e., 26.12.1990, s.1.

⁹ A.g.e., 31.12.1991, s.1